

**El dia
de Pasqua
un xiquet
plorava...**

De tempore paschali

**Foguera Benalua
2025**

REMIGIO DOVER

“Dia de Pasqua”, de l’artista de Benalua **Remigio Soler**. El xiquet representat dirigeix el catxirulo o milotxa, un retall poligonal de paper o de tela tensat sobre una carcassa de canyes o de llistons lligada a un cordell llarg que es va amollant a poc a poc perquè s’envole un dia de vent. Al fons, la **“Cara del moro”** del **Benacantil**. Darrere del xiquet, una pitera. La dona, amb un altre xiquet al braç, porta espadnyes de tela, les típiques de Pasqua, i està al càrrec de la cistella de doble tapa, el botijó, i un mocador que fa de tapet per al berenar.

”

Edita

ASSOCIACIÓ FOGUERA BENALUA

www.hoguerabenalua.es

Responsable del llibret

Mª Amparo Martínez i Cremades

Mª José Martínez i Cremades

Publicitat

La comissió

Col·laboradors i fotografies

Daniel Climent i Giner

La comissió

Diputació Provincial d'Alacant

AD González Fotografía

Tony Diez Fotógrafo

Disseny, maquetació i impressió

Bañuls Impresores, S.L.

Depòsit Legal

A 392-2012

El present llibre ha participat en la convocatòria dels premis de la Generalitat per a la promoció de l'ús del valencià de l'any 2025.

ÍNDEX

5

Saluda President

7

Introducció

9

El dia de Pasqua un xiquet plorava

97

Activitats de la foguera

113

Foguera Benalua

125

Guia Comercia

Manuel Alejandro Castillo i López
President

Nicolás Saiz i Lucas
President infantil

Estimats veïns i amics de les fogueres:

Durant els pròxims dies tindrem la fortuna de viure les millors festes en la millor terreta del món. En companyia de la nostra família i amics, gaudirem de LES FOGUERES, isquem al carrer, deixem que la llum del sol mediterrani ens inunde, admirem la bellesa dels monuments plantats en nombroses cantonades de la nostra ciutat, ballem amb les xaranges que es creuen en el nostre camí (o anem a buscar-les), parem-nos a veure desfilar les comissions, vibrem amb el so de les traques i mascletàs, emocionem-nos en acostar-nos a veure a la nostra Patrona... gaudim de la sort de viure a Alacant en estes dates tan especials.

Després de molts anys en la comissió de Foguera Benalúa, enguany ha arribat el moment de ser l'encarregat d'escriure estes línies. No puc negar que estic orgullós de representar a esta foguera quasi centenària. Orgullós d'esta comissió que si bé és xicoteta en número, és gran en il·lusió, treball i amor per la festa. Orgullós de continuar amb el llegat de les persones que m'han precedit exercint la presidència, des de José Seguí en 1928 i especialment aquells presidents

de les comissions a les quals he pertangut: Amparo, Pili, J, Vicente, Antonio i José Antonio. Siguem conscients de la gran faena i esforç econòmic que fan els comissionats per a poder plantar cada any.

El meu agraïment a totes les persones (veïnes del barri o no), entitats i, especialment, comerços que col·laboren amb nosaltres durant tot l'any i fan possible este llibret. Des d'ací insistir a no desaprofitar la sort de viure en el nostre Barri de Benalúa, isquem a passejar pels seus carrers, gaudim del sol i de la vida en la nostra "placeta", aprofitem el seu comerç/hostaleria, parlem amb els nostres veïns, ...

Finalment, en estes dates d'alegria, m'agradaria tindre un sentit record per a tots aquells foguerers que, havent format part de la nostra comissió, ja no estan entre nosaltres, especialment Juan Antonio (Cuqui) i Luis Valero, sense oblidar-nos de Concha (l'àvia Concha per a tots), que ens ha deixat este exercici.

Estes Fogueres 2025 van per tots vosaltres!

President de la Foguera Benalua

INTRODUCCIÓ

De tempore paschali ("Sobre el temps de Pasqua")

Daniel Climent i Giner

Un any més, des del 2017, la FOGUERA DE BENALUA m'ha convidat a contribuir al LLIBRET en una mostra de l'estima i respecte comú i compartit pel nostre barri i per la nostra ciutat.

LLIBRETS com els que figuren ací i en la pàgina web de la FOGUERA, i amb els quals ens hem aproximat durant aquests anys al coneixement de les plantes màgiques de la Nit de Sant Joan; a les begudes embriagants i no embriagants; a la conservació dels nostres aliments; al camí que ha seguit el menjar per arribar-nos a la boca; a la toponímia raonada de la nostra comarca; a la naturalesa profunda de les nostres festes que en bona part explica el perquè i el com són; i, ara, en 2025, les múltiples manifestacions festives i culturals d'eixe calendari especial que hi ha dins del calendari oficial, i que és variable cada any, el del cicle pasqual, des de les Carnestoltes al Diumenge de Pasqua.

Han sigut llibrets que, des del segon número, vam voler titular-los, també, amb un nom en llatí equivalent amb el nom valencià del tema.

I, així, els relatius a les begudes les van dividir en no embriagants (aigües, sucs, infusions, llets, orxates, etc.) i embriagants, les alcohòliques, i les vam dir així perquè els romans no tenien el concepte d'alcohol, ni

del fermentat ni del destil·lat, però si el dels seus efectes. I les vam titular *De potionibus non ebriantibus* i *De potionibus ebriantibus*.

La idea del títol en llatí en homenatge al passat romà de la nostra ciutat, Lucentum, la va aportar Antoni Biosca Bas, excel·lent investigador, coneixedor i divulgador de la cultura alacantina, i professor de llatí a la Universitat d'Alacant. Una excel·lent persona de qui tant he après però que recentment ens ha deixat, físicament parlant, però no en el record ja que el seu llegat roman entre nosaltres, indeleble.

Uns altres dos llibrets els vam dedicar als aliments que ens van permetre arribar fins ací sans i estalvis; i en particular als aliments en conserva, *De escis conservandis*, aquells que els nostres avantpassats van saber guardar sota diferents formes, salaons, dolços, embotits, assecats, escabetxos, etc. de tal manera que conservaren les seues propietats dietètiques. I també aquells que mengem quotidianament però sobre els quals no solem reflexionar ni conèixer el camí que ha permés que ens arriben de la natura a la boca, *De itinere a natura in os*.

Igual que els dos anteriors, el sisé LLIBRET va comptar amb un grup de col·laboradors temàtics que vam analitzar els noms gràcies als quals la ciutat i els pobles, els camins i les rutes, els múltiples accidents geogràfics que ens envolten, van quedar gravats en topònims. Uns topònims bona part dels quals són evocadors d'aspectes que a més d'informar ens han fet sentir-los com a part del nostre patrimoni nominal, cultural i emotiu més pròxim; sí, els noms de lloc de la nostra terra lucentina, *De nominibus locorum in terra lucentina*.

L'any 2024 vam explorar una idea fruit de les preguntes que des de fa any venia fent-me junt a tants i tants amics i alumnes: ¿per quina raó fem les festes que fem?; o, en altres paraules, hi ha motius que expliquen el perquè de les dates de les festes o les maneres d'expressar-se? *De festorum natura nostrorum* ("Sobre la naturalesa de les nostres festes") va intentar explicar algunes de les respostes.

I ara, de nou, tornem a les festes. O, en concret, a un cicle festiu molt particular, el pasqual, per conèixer-lo millor: **De tempore paschali** (Sobre el Temps de Pasqua). Un cicle regit per un calendari lunisolar incrustat en el calendari solar oficial i que, per tant, cada any varia de dates.

I no solament són les dates allò que resulta tan interessant, sinó tot el conjunt de rituals, explicacions, compartimentacions temporals, menjars típics de cada moment, litúrgies, i tantes i tantes coses que paga la pena dedicar-li un LLIBRET en el qual combinar allò que són aspectes generals i compartits amb tot un conjunt de particularitats alacantines que salpebren i enriqueixen el patró general.

Tot això entreteixit amb articles, vídeos, imatges, anteriors, fonamentalment del mateix autor i relatius al tema concret i alacantí que s'estiga tractant en cada capítol.

I tot dirigit a mostrar que, en el fons, sabem més del que creiem saber. I que tan sols ens falta que en algun moment ens posen davant, per exemple aquest LLIBRET per entendre més i millor allò que hem estat fent i encara fem cada vegada que penetrem, en cos i ànima, en el CICLE PASQUAL.

En eixe cicle festiu, alhora que litúrgic i emocional, que en certa mesura es pot sintetitzar en eixa cançó popular que haurem sentit més d'una volta: EL DIA DE PASQUA UN XIQUET PLORAVA / PERQUÈ EL CATXIRULO NO SE LI EMPINAVA.

Doncs "empinem" un catxirulo que ens permeta mirar "des de més alt" i poder interpretar millor el Cicle Pasqual.

I des de tan singular talaia, en mirar més enllà de la nostra terreta podrem comprovar com aquest cicle temporal ha impulsat i nodrit d'extraordinàries mostres de cultura, tant popular com artística de primer nivell, el patrimoni cultural europeu del qual formem part.

”

“Vesprades de Pasqua i faves tendres”

La literatura costumista alacantina és no tan sols rica i variada, sinó que aporta molt sobre les pràctiques que hem heretat i que fan més agradable la festa.

Molts d'eixos aspectes han sigut fixat en escrits i en cançons populars on es descriuen aquests dies de joiosa eclosió popular.

I paga la pena fer-ne un recull d'aquelles formes tradicionals de vincular natura, cultura i religió. I abordar el com i el perquè de tot allò que hem rebut, siguen rituals, menjars, jocs, cançons, i un llarg etcetera que ens fa la vida més agradable.

I de comentar tot això a les generacions futures va aquest **Llibret de la Foguera Benalua 2025**.

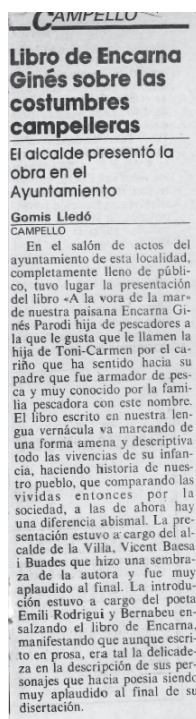
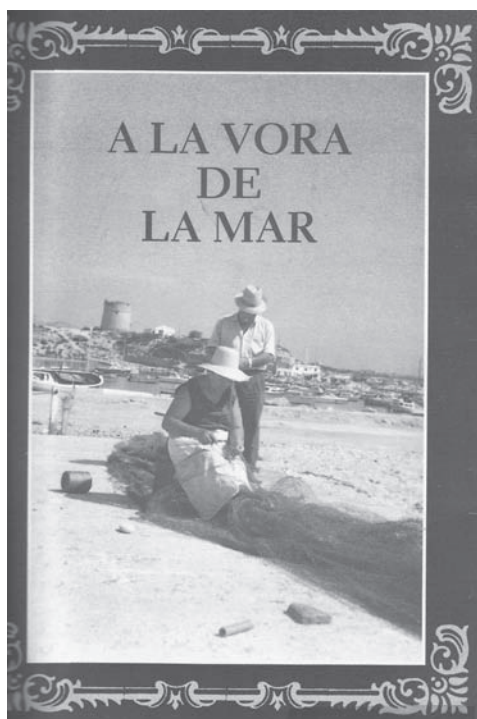
Així com de descriure moltes de les coses que hem fet durant el cicle pasqual. Com les vesprades de Pasqua que descrivia en el seu llibre *A la vora de la mar* (1990) Encarnació Giner Parodi (1925-2015), ma mare, llibre ple d'enyorances dels anys 30 en aquell el seu Campello, terme d'**Alacant** fins que se'n va segregar l'11 d'abril de 1901.

Un dels capítols del llibre ens servirà com a preintroducció, “**Vesprades de Pasqua, i faves tendres**”.

Tot enriquit amb noves imatges i fotos, deia així:

«Havia ressuscitat el Senyor; era la Pasqua i preparàvem les mones, les cistelles, les espardenyes i els vestits d'eixir al camp. Tres dies, de diumenge a dimarts.

Dels llocs on anar el preferit era la Illeta del Campello, pel camí de les coves que vorejava la mar. Era per allí on vivien els més pobres del poble, aquells que tenien per ofici reparar calderes i gibrells, els estanyadors; o paraigües, el paraigüero;

Encarnació Giner i Parodi va néixer al Campello, al carrer de la mar. Casada en 1950, viu des d'aleshores a Alacant. Des de fa uns anys compagina els treballs domèstics amb la ploma i els pinzells. Aquest és el primer llibre que publica. Llibre de records, les vivències ací narra- des estan estructurades seguint el curs d'un any, de la primavera a l'hivern, seqüèn- cia que tan clarament mostra el seu pa- ral·lelisme amb l'esdevenir de la vida. A les seues pàgines es donen cita alguns dels aspectes i personatges més entranya- bles d'una època en la que el Campello anava formant la seua personalitat com a poble.

i esmolar ganivets i tisores, l'esmolador amb el seu xiulet característic; i demanar caritat.

Passàvem per davant, com a pardals posats en llibertat; un ramat d'adolescents anunciant amb el guirigall propi de l'edat, que anàvem de mona.

¿Qui no se'n recorda dels llocs on, de jove, es menjava la mona?

En arribar al lloc triat, obriem la cistella de la que traïen el cap les faves tendres collides de bon matí. Unes faves "de Mutxamel" que oloraven a bancal, a terra humida.

"La fava no vol raure, que vol llimac», deia mon pare, recordant que el favar preferia la humitat que l'entrecavaren massa. Unes faves agradables al tacte, i on la pell interior, sedosa, mantenia encoixinades les delicioses llavors de fava, algunes de les quals servirien més avant per a sembrar-les (col·locar la llavor directament en un clot a terra), que no per a plantar-les (que seria col·locar una planta joveneta en terra).

I més al fons de la cistella els ous de mona emprisonats en els reixats fets de la mateixa pasta de la tonya.

Uns ous tenyits en ocasions amb aigua bullida amb pètals de roselles, les amapolas en castellà, d'un vermell intens i tan abundants en eixa època en els camps sembrats de cereals.

Cistelles que guardaven tresors que ens animaven la vesprada: fiambreres que protegien el conill amb tomaca, la sangueta amb ceba, les olivetes del cuquello o els

esgarrats de bonítol i bacallar.

I, els xicons, la boteta de vi.

*I fins i tot alguna taronja sanguina, d'eixes
que foradaves amb el dit i anaves bevent el
suc mentre l'aixafaves amb les mans.*

*Un mantellet blanc o de colors servia per
posar-lo damunt l'herba del camp, o de
la terra seca, o de l'alga de la platja de
l'Almadrava, o de la roca viva de la punta
dels Banyets.*

*Ho recordes com si fora ahir: de la corda
per a saltar que algú portava enrotllada a
la cintura, per a menar, de manera similar
a com feien els xiquets que giraven la roda
per filar el cànem.*

*I l'ou dur trencat en el front de qui
t'agradava...*

I del joc de la "tula».

I els cants inacabables del "Posa'm vi,

*«Ací em pica, ací em cou, ací em menge la mona i ací et tren-
que l'ou»*

*posa'm vi, posa'm vi...»; o el de "Ja estem
ací els de l'altra nit...»; i també aquell
de "Tres, cinc, nou, tira de la cua de
l'esquirol...»; i "Venim de berenar de la
platja, de la platja, venim de berenar de la
platja de Sant Joan"; "No en volem cap,
que no estiga borratxo...», "Torna-li la
trompa al xic», "Estos tres dies de Pasqua,
són tres dies de jugar, són tres dies de
jugar, d'empinar el catxirulo i després a
berenar".*

*I per suposat la Tarara i allò d'"El dia de
de Pasqua un xiquet plorava / perquè el
catxirulo no se li empinava».*

*O "La manta al coll», i i tantes altres [de
les que parlarem més avant, en arribar al
Diumenge de Pasqua].*

*¿Qui, en recordar-se'n, no ompli de nou,
amb ingènua alegria, algun racó del seu
cor?*

*Al crepuscle, ja de tornada, les veus
destemprades intentaven entonar el
"Venim de berenar....»*

*I, mentre l'afonia anava apoderant-se de
la gola, i la cansera del cos, percebíem
la grata sensació de les tènues llums del
poble, la visió de la casa, i la promesa del
descans.*

*I, ja recollits a casa, mentre ens adormíem,
se'ns omplia l'ànima d'una íntima felicitat
mentre rememoràvem les anècdotes de la
vesprada i que, encara hui, com si foren
el caliu d'una brasa, sentim tan vius i
reals com si els haguérem viscut ahir. No
hi ha coses roïnes en la primavera de la
vida. I per això la recordem sempre tan
meravellosa».*

Introducció pròpiament dita. Els tres calendaris i el cicle pasqual.

UN CALENDARI “DE TRELLAT”

El calendari i la toponímia han constituït estructures simbòliques fonamentals per a emmarcar i organitzar el temps i l'espai de les societats.

Càlculs i esperances que, units a la precisió en la localització i identificació dels llocs, ajudaven al benestar físic i anímic.

Per això, des de ben antic els humans vam tractar d'establir sistemes per designar els llocs, la toponímia (tractada en el **LLIBRET DE BENALUA DE L'ANY 2023**) i de comptar i agrupar dies i cicles temporals, els anomenats **calendaris**. Uns sistemes de còmput que facilitaren no tan sols predir els canvis d'oratge sinó mantindre l'esperança de millora quan les condicions eren adverses.

Això es facilitava si s'establien festes com a marques o pautes de trencament de la continuïtat. Unes marques per advertir de canvis com ara els estacionals, agroalimentaris, d'activitats, de dieta, etc. i que també servien per catalitzar la participació social amb rituals i **litúrgies específiques** que ens permeteren reconèixer-nos com a membres d'una comunitat humana.

Calendari i festes que en bona part s'expliquen com a respostes i solucions als reptes de gestionar de la millor manera possible la natura en què vivim.

Les primeres solucions van ser les més adaptades a les característiques humanes i al context natural de l'època en què van ser elaborades. Unes solucions que s'han vehiculat culturalment al llarg del temps i algunes de les quals van ser elevades al rang de lo sagrat, és a dir, com a lleis inviolables. I quan en el passat no hi havia lleis perdurables, la religió complia eixe paper; una religió entesa no tan sols com a conjunt de creences espirituals sinó com a organitzadora del temps social.

Fer un bon calendari ha suposat una faena molt difícil, titànica podríem dir-ne; com també ho ha sigut el fer-lo accessible i acceptat per la gent.

El nostre calendari s'anomena **gregorià** pel **papa Gregori XIII**, que en 1582 el va organitzar amb l'ajuda d'alguns dels savis més grans de la seua època. I és el que millor reuneix les característiques que hem considerat importants.

I en part és un calendari excel·lent perquè ha aconseguit marcar amb **festes, rituals o menjars** determinats moments del cicle anual. Sobretot l'inici o el final dels cicles naturals i agronòmics, i facilitar així l'adaptació als canvis estacionals i ecològics.

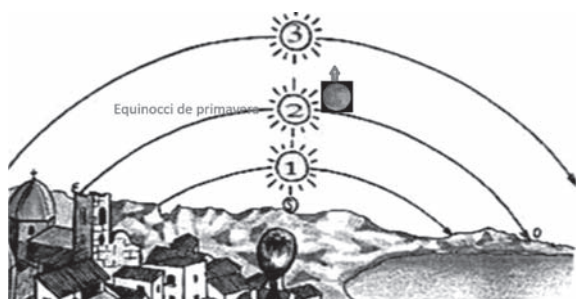
I eixe és el cas de la **Pasqua**, una festa rica i variada, i variable cada any, a la que anem a dedicar el **LLIBRET** de la **Foguera Benalua 2025**.

Una festa, i en particular un cicle associat, que el que representa és una mena de “calendari dins d'un altre calendari”, amb les seues jerarquies festives, temps de preparació i recolliment, setmanes especials, i festes “de camp”.

Un cicle pasqual que s'estructura al voltant de **tres calendaris**:

- 1) Un **calendari solar**, que determina el dia en què es produeix l'equinocci de primavera (20 de març), el moment en què s'equilibren dia i nit i a partir del qual la llum diürna li guanya a la foscor nocturna.

2) Un **calendari lunisolar**, que relaciona la data fixa de l'equinocci de primavera amb una altra de variable, la que correspon a la primera nit primaveral en la que la lluna plena il·lumina el cel nocturn.

El primer diumenge després d'eixa primera lluna plena se celebra la Pasqua.

3) Unes marques “de quaranta dies”, simètriques, tant la Quaresma (40 dies previs a la Pasqua) com l'Ascensió (els 40 dies posteriors).

QUARESMA ← 40 dies	PASQUA florida	40 dies → ASCENSIÓ
Jesús fa penitència els 40 dies seguits, previs al Diumenge de Rams i l'entrada a Jerusalem	Diumenge de Resurrecció. Com que els diumenges no són penitencials: els 40 dies quaresmals arriben al Diumenge de Pasqua.	Durant quaranta dies Jesús roman a la Terra en espera de la seua pujada al cel (Ascensió).

I també. variables cada any en tant que depenen cronològicament de la Pasqua, celebracions com ara:

a) **Carnestoltes**, la setmana prèvia a la Quaresma.

b) Les festes traslladades per a no distorsionar el temps penitencial i de recolliment quaresmal, com serien els casos de **Sant Vicent Ferrer** (dilluns, huit dies després de la Pasqua Florida) i de la **Santa Faç** (dijous posterior a la huitava de Pasqua);

c) La **Pentecosta** o **Pasqua Granada**, cinquanta dies després, commemorativa de l'inici de la sega del blat.

QUARESMA ← 40	PASQUA florida	40 → ASCENSIÓ	+ 10 → PASQUA granada o PENTECOSTA (50)
SETMANA SANTA Diumenge Rams → Dissabte Sant	Inici de la sega de l'ordi o civada (<i>Hordeum vulgare</i>), el cereal més comú.	Jesús puja al cel, 40 dies després de la Resurrecció.	50 dies després de la Pasqua florida. Inici de la sega del blat (<i>Triticum sp.</i>).

d) I fins i tot **fora del cicle pasqual** pròpiament dit però acoblades a ell, celebracions de singular importància, com ara la **Trinitat**, el **Corpus** o els **Sagrats Cors**.

En definitiva, celebracions que en molts casos ens duren records al cap i emocions al cor.

Cal remarcar que **tot allò que anem a tractar en el LLIBRET no afecta al nucli de cap credo o doctrina sagrada. Una cosa són les creences, profundes, dignes, respectables i arrelades en la persona i en la societat, i una altra són les formes en què al llarg dels segles eixes creences s'han expressat culturalment.** Jesús parlava en arameu; els evangelis originals estaven escrits en grec; la litúrgia catòlica es manifestava en llatí; els monuments religiosos han recorregut diferents estils (romànic, gòtic, renaixement, etc.), com també la música, la pintura, l'escultura, la literatura o qualsevol altra manifestació cultural d'índole religiosa. Però tanta profunditat espiritual pot tindre un cristià que s'expressi en alemany, en valencià o en francès, llengües indoeuropees, com un siríac de llengua semítica, un basc que eleva el seu cor en euskera o un peruà que ho faça en quítxua, per posar-ne uns exemples.

La creença és una cosa i una altra, més o menys associada, són les formes culturals, històriques, lingüístiques, etc. en què han vehiculat eixe sentiment. Totes i cadascuna de les manifestacions que associem a la Pasqua estan inequívocament lligades a la fe cristiana alhora que com a expressió social tenen un elevadíssim interès per elles mateixa. Són la materialització i formalització del “missatge” cristià, però no són “el” missatge. Pertanyen a camps diferents però profundament entrellaçats i no s'entendrien l'un sense l'altre.

I és d'aquest aspecte, sobre les formes culturals associades a la creença, però que no són la creença “en sí” del que anem a parlar en aquest **LLIBRET**, que se centrarà tant en fer una visita pel nostre entorn cultural més conegut com en explicar el perquè de la **importància de les dates i rituals** de les primeres etapes del cicle pasqual, prestant-li la màxima importància a les efemèrides que :

- 1) Marquen l'inici de la primavera.
- 2) Prediuen la presència de la primera lluna plena posterior a l'equinocci.
- 3) Organitzen el compte cap enrere per determinar els quaranta dies previs que culminaran en la celebració de la Pasqua Florida.

Sí, eixa data tan especial en la qual, i com resa la cançó que dona títol al llibret,

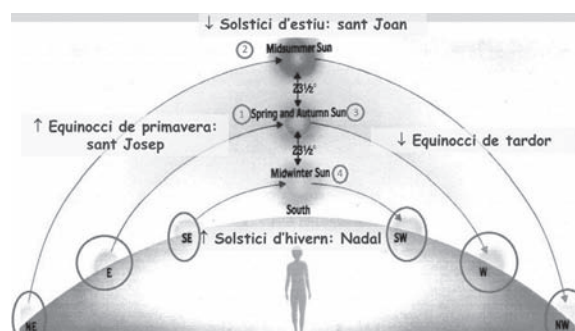
**EL DIA DE PASQUA /
UN XIQUET PLORAVA
PERQUÈ EL CATXIRULO /
NO SE LI EMPINAVA**

Les marques d'inici de la primavera

L'EQUINOCCI PRIMAVERAL

Comencem pel principi.

En el calendari solar solsticis i equinoccis divideixen l'any en **quatre estacions** relativament iguals i equilibrades d'uns 3 mesos cadascuna ($365 \text{ dies} / 4 \approx 90 \text{ dies} \approx 3 \text{ mesos}$).

Els períodes entre eixes efemèrides marquen les frontisses estacionals que indiquen les proporcions diàries de llum/fosc:

- a) Amb **el dia més llarg que la nit**:
 - **primavera** (el dia va creixent)
 - **estiu** (el dia va minvant).
- b) Amb el dia més curt que la nit:
 - **tardor** (el dia va minvant)
 - **hivern** (el dia va creixent)

La posició més baixa (4) correspon a la trajectòria més curta i la nit més llarga.

La posició més alta (2) l'assoleix després de recórrer el camí més llarg, d'esquerra a dreta, i il·luminar durant més temps la jornada.

A partir del punt de màxima altura (2), la trajectòria del Sol va reduint-se progressivament: acurta el temps de llum diürna alhora que allarga la foscor.

El trajecte intermedi entre ambdós extrems representa el moment d'equilibri (1 i 3), en què la llum i la foscor de la nit (*nocti*) duren el mateix (*equi*), per la qual cosa rep el nom d'equinocci.

N'hi ha dos, d'**equinoccis**, el de la **primavera** (1), que és el que ara ens interessa, i el de la **tardor** (3).

Són **els únics dies** en què el Sol "ix" o es "lleva" (llevant) pel punt cardinal Est i es "pon" ('ponent') pel punt cardinal Oest/ West. Durant la resta de l'any el Sol ix o es pon a major o menor distància d'eixos punts cardinals, i en direcció al nord o al sud. Llevat de l'Equador, clar, en què tots els dies de l'any el Sol fa la mateixa trajectòria, d'Est a Oest i tots els dies són iguals a les nits, 12 hores..

En el passat, i davant la manca d'explicacions comprensibles, no és d'estranyar que durant eixes efemèrides els humans feren sortilegis foguerils per a imaginar que tenien alguna mena d'influència sobre la marxa del Sol, és a dir, del "gran foc" del qual depén la nostra vida.

SANT JOSEP. LA "CREMÀ" DE LA FALLA COM A INICI PRIMAVERAL

Més enllà del sant, i dels gremis implicats, dels canvis en la concepció de la festa, de la repressió política que van patir les falles, de les tècniques usades i dels artistes que les fan, el que ara ens interessa és el significat naturalista de les falles de sant Josep.

Falles que inicialment serien una mena de sortilegi per a ajudar el Sol a vèncer el predomini de la nit i ajudar a què, en passar l'equinocci de primavera, la llum guanyara a la foscor.

Tot i que durant els tres mesos posteriors a Nadal el Sol va allargant diàriament la seua permanència, es manifesta incapaç de vèncer la foscor.

Ara bé, a punt de travessar la frontera equinoccial i il·luminar més de dotze hores al dia, la seua llum natural "rep" la màgica ajuda dels qui la nit prèvia encenen torxes per animar-lo a la victòria.

Inicialment, eixes "ajudes" no devien ser massa grans per la qual cosa en lloc d'anomenar-les pomposament *fax* (del llatí *fax*, *faxcis*), 'torxes', usaven el diminutiu *faculae*, 'torxetes'.

En una ciutat, els majors subministradors d'eixes *faculae* (→falles) serien els **fusters**, gremi que acabaria per reivindicar eixe dia com a festa per tal d'estimular que la gent cremara els residus de la seua activitat: borumballa, llesques, fusta vella, etc.

De manera que, quan, el 1497, es va posar la festa sota l'advocació de sant Josep, patró dels fusters, el que realment es va fer va ser legalitzar i santificar un ritual que ja venia d'antic.

En cas de ser certa eixa seqüència, els muntons de restes progressivament decorats acabarien per substituir les torxes individuals per uns monuments comunals més artísticament elaborats mantenint, però, el nom de **Falles**.

"Jesús a casa dels seus pares" (1850). John Everett Millais. Tate Britain, Londres. S'hi representa la Sagrada Família al taller del **fuster Josep**, el marit de Maria. El nen Jesús s'ha ferit la mà amb un clau que Anna la seua iaia intenta traure amb unes tenalles. Josep examina la mà ferida del xiquet mentre Maria el besa i, a la dreta, Joan el Baptista amb un tapaculs de pell, porta aigua per llavar la ferida.

“Jesús a casa dels seus pares” (1850). John Everett Millais. Tate Britain, Londres. S’hi representa la Sagrada Família al taller del fuster Josep, el marit de Maria. El nen Jesús s’ha ferit la mà amb un clau que Anna la seua iaia intenta traure amb unes tenalles. Josep examina la mà ferida del xiquet mentre Maria el besa i, a la dreta, Joan el Baptista amb un tapaculs de pell, porta aigua per llavar la ferida.

En qualsevol cas, les Falles de Sant Josep serien probablement les hereves d’una celebració fogueril anterior al cristianisme, ja que els antics celtas celebraven entre el vint i el vint-i-tres de març un festival anomenat Ostara de característiques ígnies similars a les de les nostres Falles.

L'ALTRE INICI DE LA PRIMAVERA: L'ANUNCIACIÓ O ENCARNACIÓ

Els capítols d’aquest llibrets venen a glosar unes festes tan nostres com les que van de **Carnestoltes als dies de Pasqua**, però també a trobar relacions entre natura, cultura i religió (que no equival exclusivament a creences).

Unes relacions que, enteses plenament i compartimentadament en el seu triple sentit natural, cronològic i simbòlic, permeten trobar reforçades tant les pròpies creences i emocions com les fonamentacions racionals i l’admiració per eixos constructes culturals que són les festes i els calendaris.

I un exemple de tants seria l’**Anunciació** o **Encarnació**, festa que se celebra el 25 de març i de la qual no tan sols interessa la descripció sinó també la comprensió, és a dir, **entendre** el perquè de la data i del seu significat.

Un significat que potser sorprenga a qualsevol persona, creient o no, que estiga

EQUINOCCI DE PRIMAVERA	CARNESTOLTES	QUARESMA ← 40 dies	PASQUA FLORIDA
20 de març La nit anterior, Sant Josep , es cremen les FALLES .	Setmana anterior a la Quaresma. Dijous llarder → → Dimarts Gras	La SETMANA SANTA , darrera de Quaresma, comença el Diumenge de Rams i conté la primera lluna plena després de l’equinocci de primavera	Diumenge posterior a la primera lluna plena de primavera. Sega de la civada. Floració del blat.

interessada en conèixer la **cultura cristiana**, la més genuïnament europea i síntesi de moltes altres que la van precedir i de les transformacions que ha anat generant en adaptar-se i integrar els coneixements de cada moment històric.

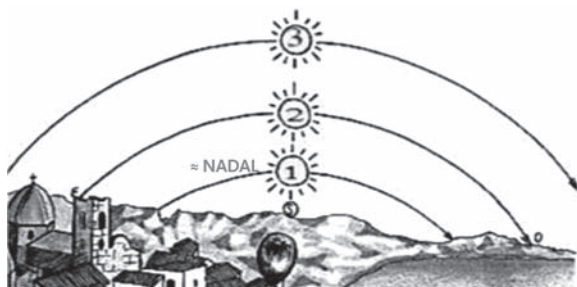
I, com en el cas dels diferents temes que s'aborden en aquest **LLIBRET**, un dels objectius serà el de contribuir a compensar la ignorància deliberada de la cultura religiosa per part de les ideologies "de la cancel·lació". I fer-ho a través d'un tractament secular del cànon cristià (històric, iconogràfic, lingüístic, filosòfic, científic, cronològic...), tot oferint mostres d'**altíssima cultura** vinculades al cristianisme però expressades en llenguatges tan específics com ara l'arquitectura, escultura, música, literatura, pintura, matemàtiques, **astronomia**, etnobotànica, etnozoologia, etc.

DATES ENCADENADES: DEL NADAL A L'ANUNCIACIÓ

En l'època en què el cristianisme anava cobrant força, allà pel segle IV dC, el calendari vigent des de feia 370 anys era l'anomenat julià en honor de Juli Cèsar, que havia perfeccionat l'anterior, de caràcter solar.

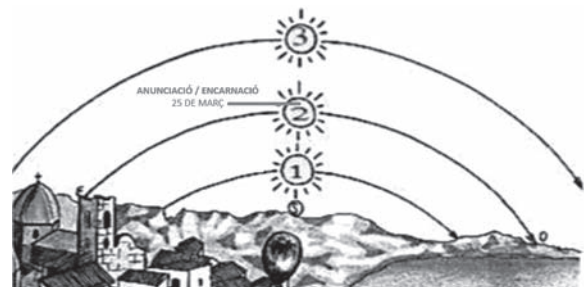
Eixe calendari assignava el **solstici hiemal o d'hivern** al 25 de desembre.

Eixa era la data oficial en què el Sol frena el progressiu descens de la trajectòria sobre l'horitzó, s'"atura" (*sol stitium* > **solstici**) i comença un "ascens" (o "naixement") del Sol. Els romans anomenaven eixa efemèride i punt d'inflexió *Natalis Solis Invictis* ("naixement del Sol invicte"), locució que hem reduït a **Nadal** (< *Natalis*).

Unificar els dos "naixements", el del Sol i el de Jesús, degué semblar-li una bona idea a l'emperador Constantí, l'unificador de l'Imperi, ja que feia coincidir pagans i cristians. I, així, totes les comunitats religioses de l'imperi podrien compartir festivament un símbol comú: la promesa d'una futura victòria, la de "la llum" sobre "la foscor".

Ara bé, si Jesús era home (diví, però home) i havia nascut el 25 de desembre, l'embaràs de Maria hauria d'haver esdevingut **nou mesos abans**, el **25 de març**. Una data que corresponia en aquella època, astronòmicament i oficialment parlant, a l'**equinocci vernal**, l'inici de la primavera.

En definitiva, i comptant cap enrere, l'embaràs de Maria hauria sigut la conseqüència de la concatenació següent:

- 1) Un anunci (**Anunciació**) transmés per l'arcàngel missatger, Gabriel, a una jove,
- 2) Miren (en llatí, **Maria**), informant-la que havia sigut triada per a ser mare del Messies, d'un Home-Déu (i rei de la casa davídica), no tant per relació carnal amb cap home sinó per la insuflada de l'alé diví (**Esperit Sant**); els greco-romans en parlarien d'una nimfa.
- 3) Maria, que es va torbar en sentir la veu de l'arcàngel, va acceptar gojosa l'assutzena o lliri etnobotànic (*Lilium candidum*) que aquell li va oferir com a símbol de reconeixement de la no-carnalitat, i que se l'hi instal·laria, encarnant-se (**Encarnació**), l'alé de Déu.

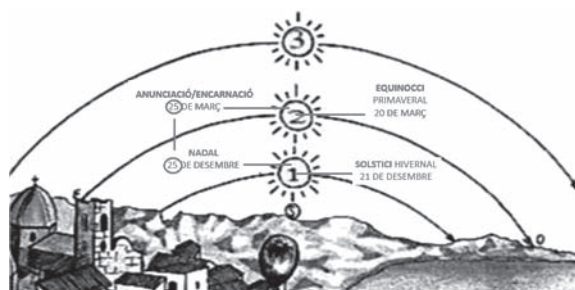
Anunciació (c. 1410), del pintor valencià **Pere Nicolau**, en el Museu de Belles Arts de València. Maria, dempeus, rep el missatge de l'**arcàngel Gabriel**. En el cantó superior esquerre, el Déu Pare sembla enviar l'infant Jesús amb una creu el muscle i l'Esperit Sant, els representants de la Trinitat, un dogma definit en el **primer Concili de Nicea** (325 dC) i el primer de Constantinoble (381 dC).

4) Maria va donar el seu consentiment amb un càntic recollit en l'Evangeli (etimològicament, “bona nova”) de Lluc (1,46-55), metge i deixeble de Pau de Tars.

5) Eixa fusió, el dia 25 de març, de l'alé diví (**Esperit Sant**) i la naturalesa humana de Miren/Maria, va rebre el nom d'*Incarnatio* o **Encarnació** (un fecundació *sui generis*, podriem dir-ne), dogma de fe de l'Església per obra del papa Lleó I en el Concili de Calcedònia (451; davant d'Estambul, a la banda asiàtica del Bòsfor).

6) I, clar, nou mesos després del 25 de març, el 25 de desembre, esdevindria el naixement de Jesús-Déu, **Nadal**.

Si enllacem les efemèrides del **solstici hiemal/hivernal** i l'**equinocci vernal/primaveral** tindriem el següent esquema, on també figuren les dates aproximades i santificades del **Nadal** i, nou mesos abans, de l'**Anunciació/Encarnació**:

Doncs això és el que, astronòmicament parlant, també se celebra el 25 de març, el record d'una interpretació de la marxa del Sol sobre l'horitzó i, en particular, de l'inici de la primavera.

L'INCI DE LA PRIMAVERA SEGONS EL ZODÍAC. ÀRIES PRIMAVERAL

Solsticis i equinoccis són les efemèrides que permeten dividir l'any en **quatre estacions**. Estacions, d'uns tres mesos cadascuna i que comencen els dies 20-23, que indiquen els canvis en les proporcions de llum/foscor, amb dies més llargs que les nits (primavera i estiu) o viceversa (tardor i hivern).

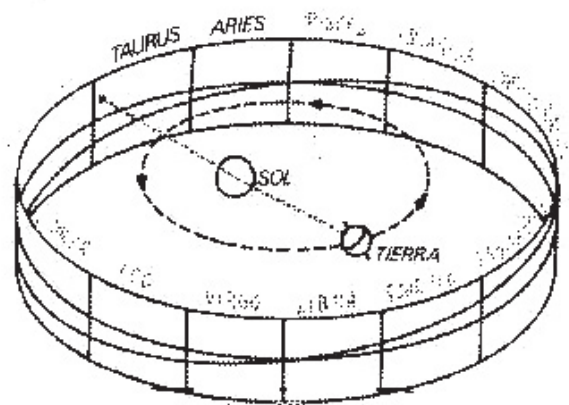
Conèixer els canvis en la trajectòria del Sol sobre l'horitzó no és, però, l'única manera de fer les previsions estacionals que es demanen a un bon calendari.

De fet, en el cel nocturn i segons les estacions es poden visualitzar estrelles que faciliten elaborar un altre tipus de calendari, el zodiacal.

Un calendari que van elaborar per primera vegada els **primitius astrònoms** sumeris de **Mesopotàmia**, fa uns sis mil anys. I per facilitar-ne el seguiment al llarg de l'any van assignar formes arbitràries a determinats acoblaments d'estrelles que semblaven desplaçar-se en grup sobre una volta celestial aparentment fixa i ferma (>firmament).

Eixes formes o imatges inventades, les **constel·lacions**, no indiquen en realitat cap relació de proximitat entre estrelles allunyades entre si a distàncies siderals. Això sí, des de la Terra les podem veure com si foren veïnes ja que ocupen la mateixa porció visual per molt distants que estiguen en profunditat.

Aquells astrònoms van trobar que en el cel nocturn es podia delimitar una mena de banda o cinturó sobre el qual semblen desplaçar-se la Lluna, els planetes i les constel·lacions. I van dividir eixa banda celestial de 360° en **dotze** porcions o parts iguals de 30°, cadascuna de les quals dominada per determinades constel·lacions que posteriorment es van anomenar **signes zodiacals**.

"Escola d'Atenes". Rafael Sanzio d'Urbino. 1512. Palau Vaticà.

A més dels personatges centrals, Plató i Aristòtil, hi ha representats nombrosos savis de l'antiguitat, entre els quals **Hiparc**, emmarcat a la dreta duent una esfera celestial.

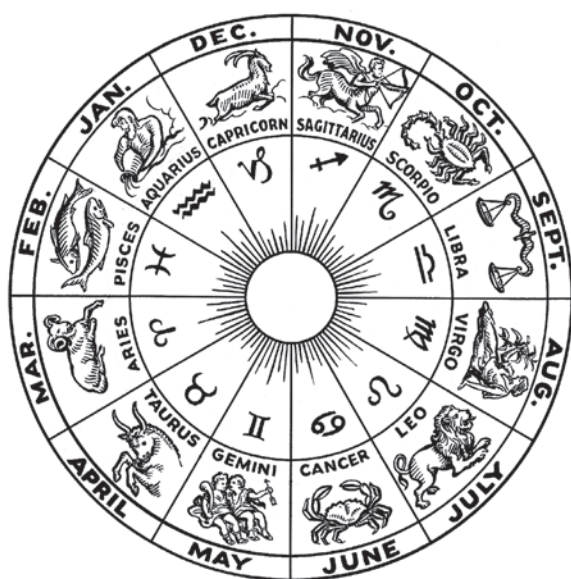
I van tindre la bona idea de fer-les servir per a organitzar la vida social en establir relacions amb esdeveniments com ara la marxa ascendent o descendent del Sol sobre l'horitzó; l'arribada de les pluges i tempestes; l'època de sembrar o d'iniciar la transhumància; etc.

La idea va prosperar i en el segle II aC l'astrònom i matemàtic grec **Hiparc de Nicea** va fer un catàleg de les estrelles visibles.

Hiparc va formar grups estel·lars, les **constel·lacions**, en què estrelles unides mitjançant línies pretenien representar imatges identificables. Del total de quaranta huit constel·lacions, dotze s'ajustaven a la banda zodiacal. Són les dotze que encara ens resulten familiars: Àries, Taure, Gèmini, Càncer, Lleó, Verge, Balança, Escorpió, Capricorn, Aquari i Peixos.

I com que en eixe llistat abundaven els animals, el va anomenar **zodiàc**, 'roda d'animals', ja que en grec la paraula zoo indica 'animal'.

Aquelles figures imaginàries permetien predir les èpoques en què, per exemple, s'equilibrarien el dia i la nit (Balança); el Sol començaria el retrocés solsticial (Càncer); convindria llaurar la terra (Taure); etc.

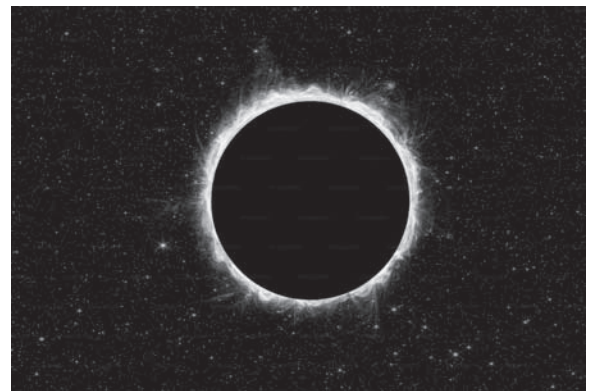
Encara que eixe calendari ja no es fa servir i ha quedat com a un fòssil cultural, paga la pena conèixer-lo perquè explica algunes dels nostres costums.

Llegir el calendari zodiacal

¿Com es "llegia" el calendari zodiacal?

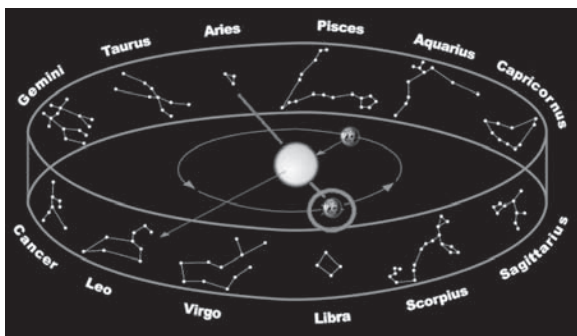
En certa mesura es podria dir que el zodiacal era una mena de "calendari per absència"; en altres paraules, que el signe zodiacal en què es trobaven en un moment determinat era aquell que no es podia veure perquè quedava tapat pel Sol.

De fet, si hi ha un eclipsi total de Sol, es pot comprovar que el Sol oculta unes determinades constel·lacions mentre que la resta del cel continua plena d'estrelles; que, això sí, no es poden veure de dia perquè l'aire dissipa la intensa llum solar i fa que el cel diürn sembla clar i lluminós però aparentment sense estrelles, de brill massa tènue com perquè la seua llum puga travessar l'atmosfera enllumenada.

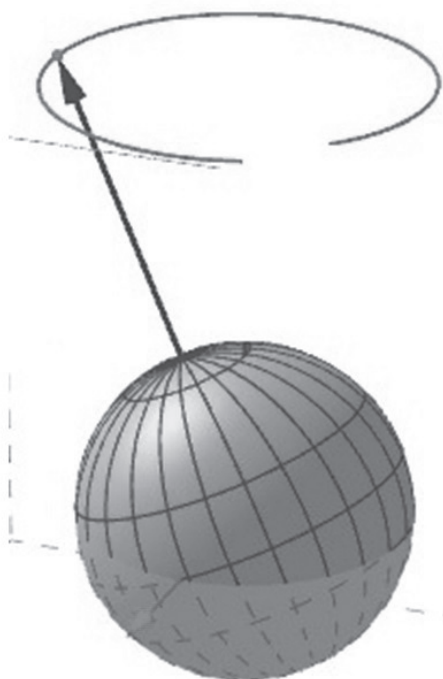

Una vegada registrat el mapa de les constel·lacions els astrònoms podien predir quin seria el signe zodiacal ocult pel Sol en cada època.

Així, que si durant un mes "estàvem" en Àries, això significava que teníem el Sol alineat amb eixa constel·lació concreta. I que nosaltres, ni durant els crepuscles ni de nit, quan estem "d'esquena" al Sol, la podríem veure.

Ara bé, tot i que això era vàlid en temps d'Hiparc, als nostres dies les coses han canviat molt. La causa principal d'eixe desajustament és la **precessió**, un moviment de la Terra pel qual l'eix de rotació no apunta sempre en el mateix sentit sinó que 'balla' molt lentament com si fora una trompa o baldufa.

Podem fer-ne una mena de simulació: si el nostre cap representa la Terra i el puny el Sol, i posem el puny tancat a dos pams dels ulls, se'ns tancarà una determinada porció de l'espai i les constel·lacions que acollia; però si, mantenint el puny en el mateix lloc, inclinem cap a un costat seran unes altres les estrelles que deixaran de veure's.

Per això quan ara, més de vint-i-dos segles després d'aquell "mapa del cel" es diu que "estem en Àries" ("el Sol oculta Àries") realment allò que el Sol ens tapa ara és una altra constel·lació, la de Piscis ("el Sol oculta Piscis"). I desplaçaments similars afecten la resta dels signes.

No obstant això hem conservat la idea primigènia i continuem dient que Àries correspon al període del 21 de març al 20 d'abril perquè els antics consideraven que el 21 de març era l'equinocci primaveral, quan hui dia sabem que realment s'esdevé el dia 20.

Àries primaveral, es deia fa molts segles; i durant un temps van tindre raó.

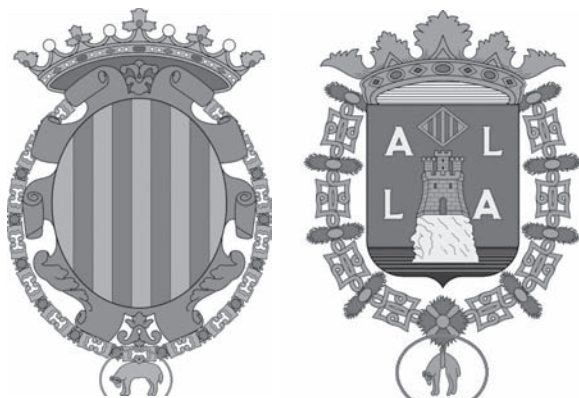
Ara bé, tot i que hui dia l'antic **calendari zodiacal** ja no té utilitat, el seu record ens fa **admirar aquells astrònoms** que, sense més recursos que els seus ulls, el seu cervell i el respecte pels registres i ensenyaments dels seus predecessors, van aconseguir ajudar la humanitat perquè poguera fer prediccions i programar les tasques de les quals depenia la seua vida i el benestar col·lectiu.

Àries pasqual i la seua relació amb Alacant

Pel que fa al tema que estem parlant, és durant el signe zodiacal d'Àries (21 de març-20 d'abril), que ha començat el dia després de l'equinocci de primavera, quan s'esdevé la Pasqua, ja que el Diumenge de Resurrecció varia entre el 22 de març i el 25 d'abril (20 d'abril en 2025; 5 d'abril en 2026).

Àries al·ludeix a un moltó o mardà, el mascle de l'ovella, la llana del qual era el 'velló d'or', la preada pell daurada que havien anat a buscar Jàson i els Argonautes en el mitològic viatge a la Còlquida i que, segles més tard, transformada en emblema de l'**Orde del Toisó d'Or**, va passar a figurar en l'escut d'Alacant, tant el d'època foral (1591) com en l'oficial actual (1941).

Des d'un punt de vista utilitarista, el signe zodiacal del **moltó** servia per a indicar que les ovelles ja havien parit, i que per tant ja es podien sacrificar i menjar els **corders** o anyells, les cries de les ovelles.

I, de fet, una volta passada l'època d'abstinència en la qual estava prohibit menjar carn durant quaranta dies (Quaresma) per tal de dissuadir de matar ovelles abans que pariren, ja es podia tornar a sacrificar corders i a menjar-ne la carn.

Una idea que va adoptar la simbologia cristiana en fer coincidir el mes zodiacal d'Àries amb la resurrecció/renaixement de Jesucrist i el seu oferiment a ser menjat simbòlicament pels seus fidels com a "corder de Déu". De fet, és en Àries quan celebrem la Pasqua i es pot menjar el **corder pasqual** (qui podia permetre-s'ho, o almenys els pastors) amb el pa i el vi de la Santa Cena.

Des d'un punt de vista utilitarista, el signe zodiacal del **moltó** servia per a indicar que les ovelles ja havien parit, i que per tant ja es podien sacrificar i menjar els **corders** o anyells, les cries de les ovelles.

I, de fet, una volta passada l'època d'abstinència en la qual estava prohibit menjar carn durant quaranta dies (Quaresma) per tal de dissuadir de matar ovelles abans que pariren, ja es podia tornar a sacrificar corders i a menjar-ne la carn.

Una idea que va adoptar la simbologia cristiana en fer coincidir el mes zodiacal d'Àries amb la resurrecció/renaixement de Jesucrist i el seu oferiment a ser menjat simbòlicament pels seus fidels com a "corder de Déu". De fet, és en Àries quan celebrem la Pasqua i es pot menjar el **corder pasqual** (qui podia permetre-s'ho, o almenys els pastors) junt al pa i el vi de la Santa Cena.

LA PRIMAVERA AGRÍCOLA I EL RENAIXEMENT DE LA NATURA

La revitalització primaveral de la Natura ha sigut atribuïda des de temps immemorials al renaixement d'un déu o una deessa que tornen a la vida després de passar un temps morts, soterrats o presoners als "infernals" o interior de la Terra.

Eixe és el sentit de mites relacionats d'una o una altra forma amb el cicle vegetal i amb l'agricultura, com ara el del mesopotàmic Tammuz, el cretenc Zagreu, la grega Core/Persèfone, els grecs Orfeu, Dionís, el fenici Adonis, l'egipci Osiris, la romana Proserpina, i altres.

I també en els anomenats 'misteris menors eleusinis', duran els quals la tornada des dels avencs infernals de la jove **Persèfone/Core (Proserpina)** per als romans) era el senyal perquè sa mare **Demèter (Ceres)**, per als romans) fera florir els camps i granar els fruits.

Per afavorir l'efecte del mite, els llauradors grecs soterraven a principis de l'hivern una nina de fang, que descolgaven en començar la primavera, en una mena de sortilegi afavoridor de l'eclosió dels fruits en general i de la civada

i altres **gramínies cultivades**, anomenades **cereals** pels romans en homenatge a la deessa afavoridora del seu cultiu, Ceres.

Però, ¿com s'articulava tot el conjunt per explicar la mort hivernal de la natura i la posterior resurrecció en primavera? ¿Quin mite ho recollia?

Un dels qui millor ha explicat de manera senzilla la relació entre els mites i la interpretació de la natura ha sigut l'antropòleg, filòsof i matemàtic Jesús Mosterín (1947-2017), que en "Historia de la Filosofía. El pensamiento arcaico" (1990) deia:

«Nosaltres tractem d'abastar la multiplicitat dels fenòmens naturals mitjançant conceptes científics que els classifiquen i entrellacen. Els antics feien el mateix mitjançant la intuïció de forces o déus.

En certa manera, els seus déus eren com els nostres conceptes científics, i els seus mites com les nostres teories.

Constituïen un intent d'entendre el món, de fer-lo previsible i, també, de dominar-lo. Els mites eren recitats ritualment i contribuïen a mantenir l'ordre de l'univers, a que les accions narrades es repetiren i es renovaren constantment, posant així límits al caos, al desordre, a l'incomprensible i a tot allò obscur que per enlloc amenaçaven la vida i les collites dels humans.

D'aquesta manera el pensament arcaic creava i transmetia déus i mites per tal d'introduir ordre en l'experiència, per a mitigar la nostra ansietat i desassossec davant l'opac i incomprensible, per a donar respostes a les nostres preguntes, per a integrar el calidoscopi d'imatges inconnexes que el món ens ofereix en una visió integradora i, en definitiva, per a proporcionar-nos el plaer intel·lectual i la satisfacció psicològica que representa el pas de l'estupor i la inseguretat a la comprensió i la seguretat.

I així com les nostres teories, en interrelacionar els conceptes científics, expliquen i preveuen els fets, així també, els mites arcaics, interrelacionant els déus, contant-nos una història sobre els déus, també intentaven explicar els fets».

Així que tornant al tema que ens ocupa i en una versió molt reduïda de la mitologia grega, hi havia tres germans que controlaven el cel, la mar i l'inframón: **Zeus**, **Poseidó** i **Hades**; i tres germanes dels anteriors **Hera**, **Demèter** i la virginal **Hèstia**. Divinitats que els romans reconeixien sota els noms respectius de Júpiter, Neptú, Plutó, **Hera**, **Ceres** i **Vesta**.

La promiscuïtat i el comportament llicenciosos eren freqüents entre eixes divinitats (i també amb unes altres). I, així, Zeus i Demèter van tindre relacions carnals que van donar com a fruit la filla comuna **Persèfone**, anomenada **Core**, "donzella" o "pupila" quan era xiqueta.

Així, doncs, Persèfone era filla de Zeus i neboda d'Hades, alhora que filla de Demèter, germana d'eixos déus.

El rapte de persèfone i la baixada a l'Hades

Captivat per la bellesa de la seua **neboda** i volent-se-la dur amb ell als seus dominis, l'infern **Hades** va esperar que **Persèfone** isquera un dia al camp a recollir flors.

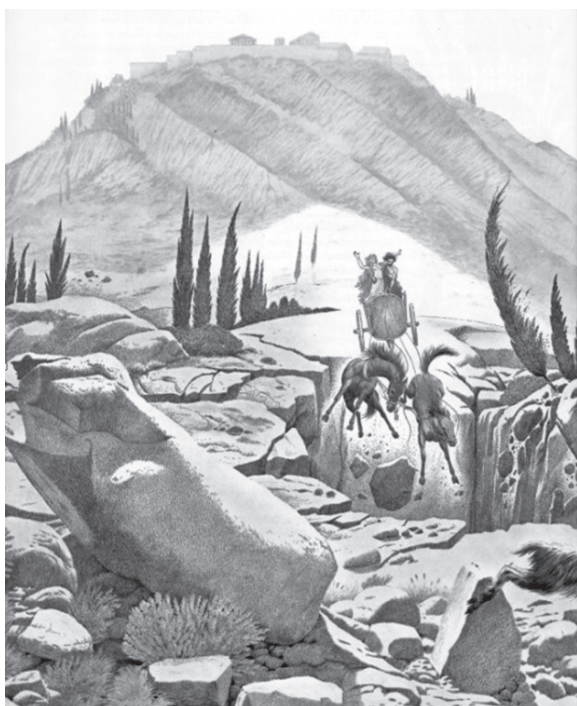
"Proserpina recollint narcisos" (1912), del pintor preraphaelita anglès John William **Waterhouse**.

"El rapte de Persèfone per Hades" (s. IV aC). Fresc en el gran túmul o complex funerari de Vergina, a Macedònia-Grècia.

Ovidi, autor de "Les Metamorfosis" continua amb la seua explicació i ens diu que aprofitant que la jove estava absorta en la seua afició, son tio va eixir de l'inframón muntat en un carro tirat per uns briosos cavalls i la va raptar.

Immediatament va tornar a l'interior de la Terra, duent amb ell la seua desitjada parenta, a qui va instal·lar al seu costat, al costat del tron que hi tenia sota un frondós magraner.

"El rapte de Persèfone", de Giovanni Caselli, en el llibre *Gods, men and monsters from the Greek Myths*.

La mare de Persèfone i deessa de la natura cultivada, Demèter, ferida per la perversitat d'Hades i dolguda per la neutral complicitat del comú germà i pare de la xiqueta, Zeus, va deixar de vetllar pels camps fins que el primer d'entre els Olímpics no obligara el seu germà a retornar Persèfone.

Flors, fruits i llavors van anar marcint-se, caient i amagant-se dins la terra, que es tancava fermament rere ells, com si d'un bivalve es tractara, mentre es feia tan dura i inviolable al forcat com als precés i les llàgrimes dels humans.

Asseguda al temple d'Eleusis sobre un fons de carmesines roselles, la deessa va decidir esperar que els humans moriren d'inanició; i d'aquesta manera aconseguir que els seus deslleials germans-déus tastaren l'agre sabor de no tornar a rebre mai més el fum dels sacrificis a què els humans els tenien acostumats.

Zeus, reticent a alliberar Persèfone per por d'enutjar Hades, i alhora desitjós de tornar a rebre els homenatges d'uns humans abocats a la fam per la negligència de Demèter, va acceptar finalment; però va imposar-hi una condició: que en retornar a la superfície, Persèfone no portara res del món soterrani.

Mentre signava el pacte, el déu de l'inframón insinuà un somriure misteriós en la seua tenebrosa faç, i decidí lliurar la captiva després d'invitar-la a un passeig reconciliador pels acurats jardins del seu reialme.

Al costat del tron d'Hades, un arbre lluía el seu vermell flamíger en els pètals de les flors i en els grans dels seus incorruptibles fruits, el magraner.

Mentre hi passejava, Hades arrancà una mangrana i n'oferí uns grans a la filla de la divina enutjada.

Tres grans n'agarrà Persèfone i se'ls posà a la boca distreta com estava en tractar de refrenar els batecs del seu cor a mesura que albirava el final de la seua forçada estança.

"Proserpina" (Persèfone; 1877), del pintor prerafaelita anglès Dante Gabriel Rossetti.

"El retorn de Persèfone" (1891), del pintor Frederic Leighton. Leeds Museums and Galleries (Regne Unit).

Sa mare, ansiosa, li va fer una pregunta només rebre-la i en acabar de cobrir-la amb les joioses llàgrimes vessades en abundància en veure-la ressuscitar:

- ¿Has menjat alguna cosa, del lloc d'on vens?

Empal·lidida per la resposta, Demèter va explicar a sa filla les conseqüències dels grans de mangrana engolits: uns mesos a l'any, tants com grans haguera menjat, hauria de tornar amb Hades mentre el món fora món i els humans mortals.

I malgrat saber el trist destí que els esperava mesos més tard, els cereals, els fruits de **Ceres o Demèter**, van començar a créixer vigorosament al pas de la deessa i de sa filla mentre la vora del camí s'ornava de flors de tota mena i els arbres es cobrien de fullatge protector.

I eixe mite de la mort i resurrecció de la natura cultivable, de la qual Persèfone era la representació, va ser recitat durant segles, pels voltants de setembre, quan se sembrava el gra ("en setembre, qui tinga gra, que sembre) en els anomenats **Misteris eleusinis**.

”

“De l'agrícola Elensis a l'agronòmica Péssah”

El diccionari diferencia molt bé els adjectius ‘agrícola’ i ‘agrari’.

Tots dos provenen del llatí, però mentre ‘agrícola’ al·ludeix a tot allò relacionat amb l’**agricultura**, ‘agrari’ remet a tot allò que pertany al camp, al món rural, incloent-hi tant l’**agricultura** com la **ramaderia**.

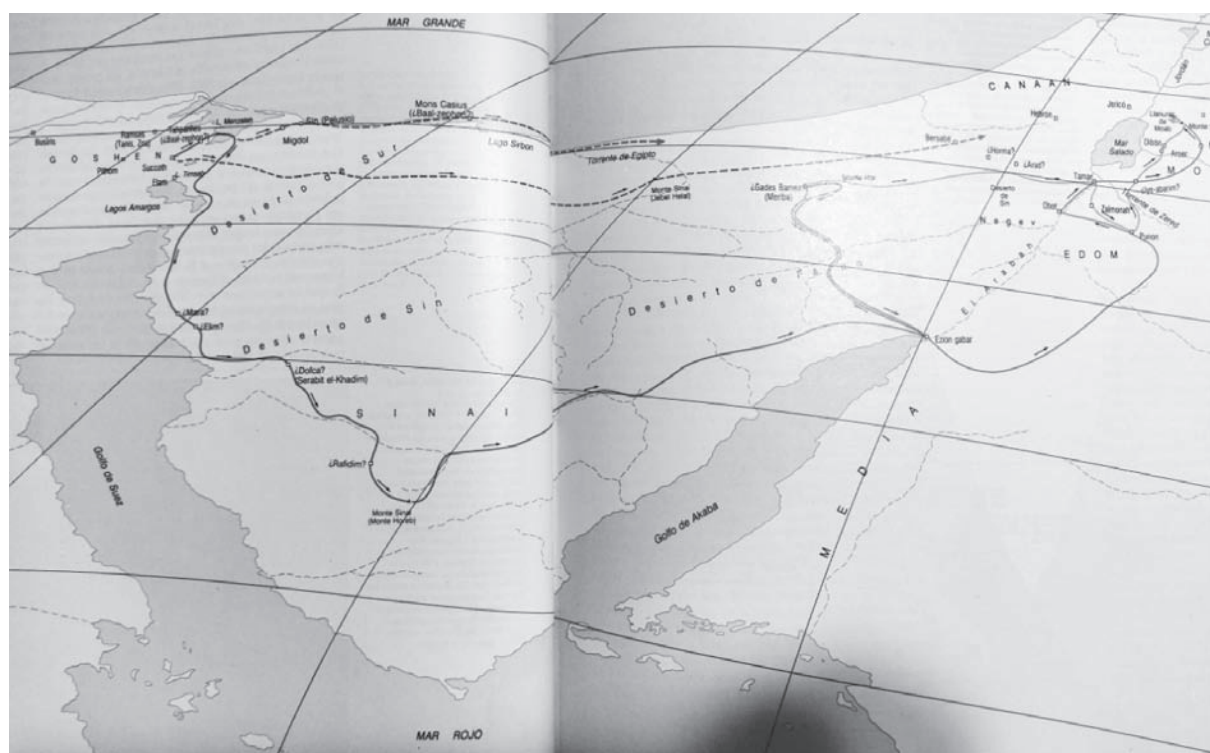
En el capítol anterior hem vist com els **misteris eleusinis** intentaven explicar, mitològicament parlant, el cíclic renaixement de la natura.

Això tenia un component agrícola, fonamentalment. Però, ¿i la ramaderia?; ¿com articular les necessitats dels pastors amb les dels agricultors? O, en altres paraules, ¿com presentar al conjunt de la població una visió conjunta? Una solució podria ser arribar a un pacte conjuntural d’agricultors i ramaders per poder conviure lo més harmònicament possible i evitar les guerres malgrat els interessos divergents.

A eixe repte va donar resposta fa milers d’anys una societat mixta, la cananea-jueva formada per agricultors i pastors que en el passat havien estat en guerra, com ja s’havia recollit mitològicament en la Bíblia en l’episodi de l’antagonisme entre l’agricultor **Caín** el pastor **Abel**; o, interpretat d’una altra manera, entre els agricultors i sedentaris cananeus que poblaven la Terra Promesa i els pastors sinaïtics, els hebreus, que intentaven la seua conquesta però que solien eixir derrotats.

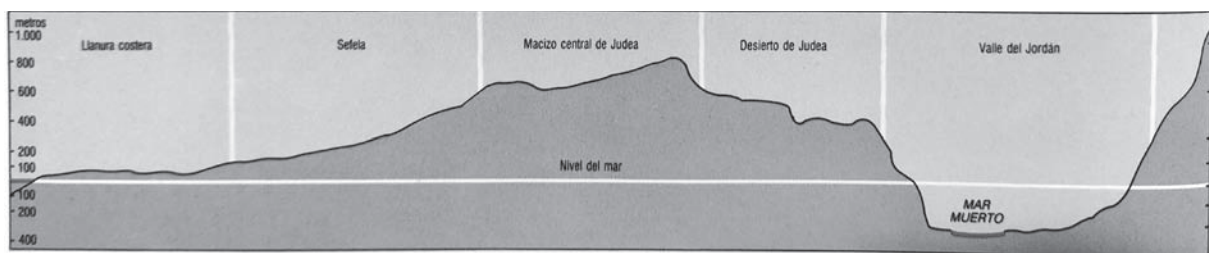
La solució per a evitar la perpetuació del conflicte va consistir, en bona part, en compartir una festivitat, la **Péssah** jueva, antecessora en múltiples aspectes de la nostra **Pasqua**.

Paga la pena conèixer el context en què es va donar això per poder entendre el perquè

d'algunes de les coses que fem durant aquestes festes. Estem parlant, per exemple, de la coordinació entre els **calendars solar i lunar**, i el dels quaranta dies; el perquè del **pa àzim**; el **sacrifici dels corders**, el **saltar a la comba**, el **trencar l'ou** de la mona de Pasqua, i molts altres aspectes que encara repetim hui dia i que en el fons arrelen en aquell pacte ancestral que encara homenatgem, gojosos, cada any durant les festes pasquals.

EL MARC GEOGRÀFIC, CLIMÀTIC I ECOLÒGIC DE JUDEA

Situem-nos en els territoris de la **Judea** bíblica, semidesèrtica. Amb punts de referència històricament tan importants com les ciutats de **Jerusalem** (a 750 m **sobre** el nivell de la mar) i el gran oasi de **Jericó** (a 250 m **sota** el nivell de la mar).

Jerusalem ocupa un dels punts més elevats de les Muntanyes de Judea, una serralada que separa les planes al·luvials que miren la Mediterrània del desert homònim i la vall del Jordà.

El desert ha sigut generat per l'ombra pluviomètrica de la serralada, que impedeix que els vents primaverals carregats d'aigua de la Mediterrània no arriben a la banda oriental i per això s'origina el desert de Judea.

Un desert tan pobre en pastures com rics ho són els cims i els vessants occidentals de la cadena muntanyosa, on també es troben Betlem, Hebron i Ramal·lah, a Cisjordània.

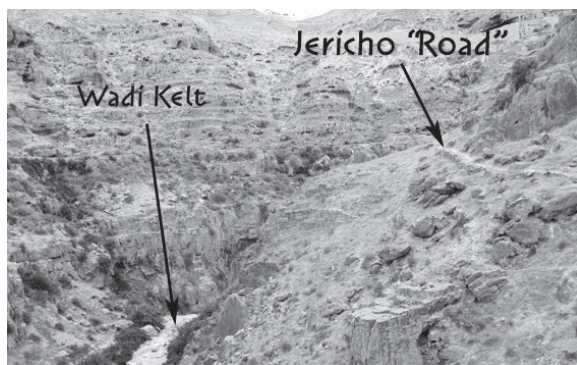
Jericó, el gran oasi prop del riu Jordà i de l'estèril Mar Mort, ha sigut un dels enclavaments humans més antics gràcies a la riquesa agrícola deguda a l'aigua de la font d'Elishia o d'Eliseu, també dita Ein es-Sultan (on *ein* significa "ull" o "ullal", equivalent a "font" en l'idioma hebreu i en tants altres).

Un enclavament cananeu cobejat des de ben antic pels pastors provinents del Sinai i altres deserts pròxims, com es recull en el bíblic llibre de Josué (6,1-27), que narra llegendàriament com les muralles de la ciutat van ser enderrocades després que l'exèrcit invasor hebreu donés set dies a la ciutat darrere de l'Arca de l'Aliança i tocant les trompetes.

"La batalla de Jericó". Julius Schnorr von Carolsfeld, 1860.

Malgrat la relativa proximitat entre l'ubèrrim oasi de Jericó i els feroços prats primaverals de les muntanyes de Judea amb Jerusalem com a capital, les connexions són ben difícils a causa d'una orografia endimoniada i el fet que els mil metres de diferència en altura s'han de salvar en només 25 km de distància, és a dir, amb un pendent molt marcat.

A això s'havia de sumar l'abundància de **uadis** o **rambles** que ocasionalment són ocupades per aigües tan embravides com imprevisibles; canyons estrets i de parets verticals molt escarpades, fins a 300 m en vertical, sotmesos a esfondraments i allaus, i a una foscor quasi perpètua; tempestes de neu i pedra sense possibilitats d'arrecerar-se en cap cova; cànids famolencs i bandits despietats.

Això es resumia bastant bé en l'**evangeli de Lluc** (10, 30), en la **paràbola del bon samarità**: «Un home baixava de Jerusalem a Jericó i va caure en mans d'uns bandolers, que el despullaren, l'apallissaren i se n'anaren deixant-lo mig mort».

Per a connectar els oasis del desert, com el cas de **Jericó**, amb els prats primaverals de les muntanyes de Judea només existia l'**uadi Qelt** o Querit (a 23 km de Jerusalem i 5 de Jericó), i el barranc del Cedró (entre Jerusalem i el mont de les Oliveres), esmentats en diferents relats bíblics (2 Sa 15,23; 2 Re 25,4; Mc 10,46 i 11, 1), que desguassava en la Mar Morta.

I per anar als escassos prats pròxims a la Mar Morta el camí és igualment difícil, fins el punt que toponímicament és conegut com la '**Vall de les Tenebres**'.

A més a més, en molts d'eixos camins hi havia llocs en què l'espai útil era tan estret que ni tan sols les ovelles podien pegar la volta i només es permetia el trànsit dels ramats en un sentit; en uns altres abundaven els talls i barrancs. Més encara, durant el dia és quasi impossible seguir el camí a causa de la calor irresistible que s'hi concentra, i cal fer la ruta de nit, entre els crepuscles vespertí i matutí.

En eixes condicions, només amb llum nocturna es podrien desplaçar els ramats des dels oasis on havien passat l'hivern cap a la serralada de Judea plena de pastures que s'havien activat amb l'arribada de les primeres pluges i amb les que adaptativament s'havien acoblat els parts de les ovelles, base animal de substentació i vestimenta d'aquelles poblacions.

Per això, la **primera lluna plena primaveral** donaria el senyal per a **iniciar la transhumància**.

Des del punt de vista antropològic hi ha estudis sobre els costums dels antics pastors jueus quan feien servir eixes rutes per a la transhumància.

Així, sabem que el millor instrument del pastor era el **gaiato** llarg, tant com a defensa com també per a estimular la marxa de les ovelles, apartar-les de les vores, saltar entre els talls de les muntanyes, i rescatar els animals que havien caigut o s'havien quedat penjats; amb aquest gaiato també es podia envoltar el coll o el cos dels animals més menuts i pujar-los de nou al camí.

És eixe probablement el sentit del **Salm 23,4**: «Encara que passe per la Vall de les Tenebres no tindrè por de cap mal, perquè sé que tu estàs amb mi, i **la teua vara i el teu bastó** em donen confiança».

Jacob/Israel, fill d'Isaac i Rebecca, i casat amb Lia i Raquel, pastura el ramat en casa del seu sogre Laban (Gènesi 25). Jacob duu en la mà el **gaiato** típic dels pastors jueus de l'època. Gravat de Gustave Doré.

DE L'EQUINOCCI DE PRIMAVERA A LA LLUNA PLENA. EL PACTE JUEU

En la primitiva època bíblica el primer mes de l'any era **Nissan**, entre els nostres març i abril. En termes generals, al voltant de l'equinocci de primavera i quan els dies van sent progressivament més llargs que les nits.

En eixa època tenien lloc uns fenòmens importants des del punt de vista ecològic i agropecuari:

- a) Arriben les pluges a les muntanyes de Judea, que s'ompliran d'**herba tendra**, el millor aliment per a ovelles i cabres i les seues cries.

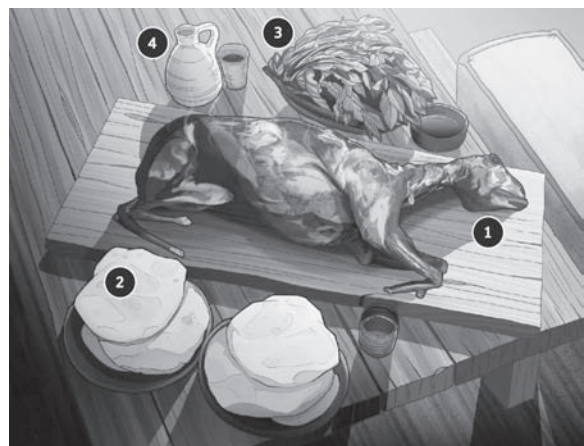
- b) Comença la sega de l'**ordi** o **civada** (*Hordeum vulgare*), el principal cereal del rebost cananeu.

- c) Naixien els nous **corders**, i per això ja es podria tornar a menjar carn, prohibida en els quaranta dies precedents per a evitar que mataren les ovelles gestants.

Com que els calendaris lunars comencen amb lluna nova, la lluna plena domina el cel a mitjan mes, 14-15 nits després (com en el cas dels *idus* romans). Així, doncs, en el calendari jueu la primera lluna plena primaveral esdevenia la nit del 14-15 de Nissan, i marcava l'inici d'una gran festa que durava set dies (Levític 23, 5-8) i que integrava:

- (a) La **ramadera Péssah**, una preparació per a la transhumància en la qual es feien els sacrificis rituals de les primeres cries i ja es podia ingerir carn de corder.

- (b) L'**agrícola Matsà** o "del primer pa", també coneguda com "dels àzims" o tortes sense fermentar que no han arribat a ser 'pa' pròpiament dit. Eixes tortes es menjaven amb herbes amargues (similars als nostres **minxos**, **coquetes** i **bollets a la lloseta**; i tot això regat amb vi i acompanyament de recitacions de salms, cànctics i danses.

Sopar pasqual jueu: corder, tortes de pa àzim, herbes amargues, vi.

Des d'un punt de vista antropològic, eixa superposició de factors obria la porta a conciliar dos sistemes de vida històricament antagònics:

- 1) l'hebreu **nòmada de pastors** que provinents del Sinaí havien envaït Palestina, la Terra Promesa;
- 2) el dels **agricultors cananeus**, pobladors originals d'un territori on, segons havia indicat Jahvé, era «un país fèrtil [...] de blat i civada, vinyes, figueres i magraners; un país d'oliveres, d'oli i de mel» (Deuteronomi, 8,8)

D'eixa manera, ambdues comunitats van trobar en la festa compartida una articulació mútuament beneficiosa fins el punt que intercanviaves els aliments propis de cada comunitat.

Doncs bé, va ser en eixe entorn orogràfic, hidrològic, climàtic, ecològic i antropològic on en bona mesura es va generar la **religió jueva** tal com la coneixem a partir de les reformes i compilacions impulsades pel **rei Josies** en el segle VII aC.

La transformació d'un pacte funcional en un relat legendari

El combinat **Péssah-Matsà** representa la síntesi ritualitzada d'un conjunt d'**adaptacions funcionals** a l'**estació plujosa** i al **pleniluni il·luminador de camins**. Una síntesi entre, podríem dir-ho així, les **arrels ecològiques** dels dos tipus poblacionals que van acabar conformant poble escollit: l'**agrari cananeu** i el **ramader sinaític** invasor de la **Terra Promesa**; una Terra Promesa que en termes geogràfics vindria a Canaan i Palestina ("terra dels filisteus", *philishtin*).

Un pacte social incrementa el seu valor si se'l considera **sagrat**; si les pautes de convivència i d'adaptació a la natura són elevades a un rang inviolable, transformades en lleis divines o manaments incontrovertibles que les blinden dels capricis conjunturals del dirigents que pugueren alterar equilibris que han costat segles d'assolir.

Ara bé, encara que la teoria puga semblar clara, les **raons de fons, ecològiques, agropecuàries, històriques i antropològiques**, no sempre són fàcils d'identificar ocultes com solen estar entre el batibull d'afegits litúrgics o pseudohistòrics que se li han anat superposant.

Una altra **font de legitimació** sol ser una **justificació històrica o lingüística**. I això van fer els jueus en considerar la *Péssah* o *Péssa'h* com a un record de l'alliberament dels israelites de l'esclavitud que havien patit en Egipte: Però, també hi va haver qui va interpretar el terme *Péssah* com 'pas' o 'trànsit' en al·lusió al relat en què un Àngel Exterminador de Jahvé "havia passat" de llarg per les cases dels jueus marcades amb la sang dels primers corders sacrificats i no havia mort els seus primogènits; a diferència de les llars egípcies, on en van morir incloent-hi el del faraó (Èxode 12,29).

Qualsevol justificació també ha de tindre elements idiosincràtics que la recorden i reforcen. Per exemple, de caràcter **dietètic**, com seria el cas de la **prohibició de menjar pa fermentat**, que s'explicava perquè la fugida d'Egipte, tan apressada, no permetia l'espera per a fermentar la massa de pa.

Preparar la Pascua cristiana

UNA PASQUA CRISTIANA DIFERENT DE LA PÉSSAH JUEVA

Trenta-cinc anys després de la mort de Crist, un dels narradors de la seua vida, l'evangelista **Marc**, va escriure que a Jesús el van matar durant la *Péssah* o Pasqua jueva (Mc 14,12-16).

Set lustres més tard, l'evangelista **Joan** acceptà la data proposada per Marc però amb un dia de discrepància (Jn 18,28 i 19,14).

Dit això, convé emfasitzar unes paraules que l'escriptor, hel·lenista, antropòleg i sociòleg valencià Joan Francesc Mira li dedica al Nou Testament del qual ha fet una traducció novel·lada (2004) molt fidel als originals: «Els **Evangelis**, com tota la Bíblia, a part del seu caràcter sagrat per a tants milions de creients, tenen un atractiu excepcional en tant que literatura narrativa. Tot el **Nou Testament** és una obra literàriament esplèndida original i plena de vitalitat, a més de ser un dels llibres fundacionals i imprescindibles de la cultura europea.».

Tornant al tema, entre els cristians es va propagar la idea d'una relació íntima entre la **mort de Jesús** i la **Pasqua jueva**.

Eixe enfocament plantejava un conflicte conceptual per a la nova Església cristiana: si volia deixar de ser una simple secta jueva hauria d'establir alguna diferència entre ambdues Pasques, la jueva i la cristiana.

Així, si per als jueus la **Péssah** (Pasqua) commemorava l'eixida del **captiveri en Egipte**, per als cristians hauria d'evocar

una cosa de ben diferent i tan pròpia com era el sacrifici, mort i **resurrecció de Jesús**, que per a alguns vindria a ser una mena de metàfora del renaixement de la natura durant la primavera, tan evocat en la cultura helenística i romana.

D'aquesta manera els cristians van transformar una efemèride cultural jueva en una festivitat pròpia dedicada a commemorar la resurrecció del seu propi Messies, Jesús com a home-Déu.

I amb això estem parlant, òbviament, no tant del "missatge" de fons (el camp de la fe, de les creences), sinó de l'embolcall o forma cultural amb què se'l fa més accessible i vívid, més emocionalment i socialment compartit i transmissible.

TROBAR LES REGULARITATS EN L'APARENT CAOS DE LA NATURA

Elaborar qualsevol calendari suposa una faena titànica, molt difícil; com també ho és el fer-lo accessible i acceptat per la gent. I ha resultat de gran ajuda marcar amb festes, rituals o menjars específics determinats moments del cicle. Sobretot l'inici o el final de les pràctiques compartides.

I millor encara si s'aconsegueix acoblar necessitats provinents de lògiques dispars, com l'agrícola vinculada a la il·luminació solar i la ramadera associada al cicle llunar quan convenia fer els desplaçaments durant la nit per evitar la calor diürna. Eixe va ser el cas, com ja hem vist, de la Pasqua jueva, en acoblar l'inici equinoccial de la **recol·lecció de la civada** i la **partida dels ramats transhumants**; i tot això en un marc geogràfic, climàtic i ecològic particular, el de la Judea bíblica.

Aconseguida la síntesi mútuament beneficiosa, convé sacralitzar el resultat i elevar-ho a un rang legal inviolable que garantisca adaptar els esforços col·lectius als canvis estacionals i ecològics.

Tot això es facilita, clar, si les normes s'acoblen a efemèrides astronòmiques

visibles per tothom, siguen de caràcter solar com de lunar o zodiacal.

I també establint pautes d'espera per a l'inici dels canvis anunciats, com podrien ser els quaranta dies de la Quaresma.

En definitiva, si ens atrevim a **transitar de la natura a la cultura i viceversa**, com tractem de fer en aquest LLIBRET, sorgiran preguntes i respostes que ens ajudaran a organitzar allò que a simple vista es presenta tan sols com una mena d'esdeveniments aleatoris.

I si trobem regularitats en uns fets aparentment inconnexos podrem generar interpretacions capaces de dotar de coherència l'aparent caos de la diversitat.

En definitiva, si aconseguim entendre les pautes i regularitats de fons resultarà més fàcil gestionar racionalment i afectivament la porció de la Biosfera en la qual transcorre la nostra vida i on celebrem les nostres festes. Com ara el cicle pasqual.

Tant el calendari solar com el zodiacal faciliten relacionar natura i cultura. Com també ho feia en altres àmbits i contextos el calendari lunar, apropiat per a la ramaderia i les campanyes militars, per exemple.

I la **combinació de més d'un calendari** podria oferir noves oportunitats d'articulació entre activitats diferents, com ho va ser l'híbrid combinatori del calendari lunar ramader amb el solar agrícola, com hem tingut ocasió de veure en la *Péssah* jueva, i que serviria de base per al nostre calendari pasqual.

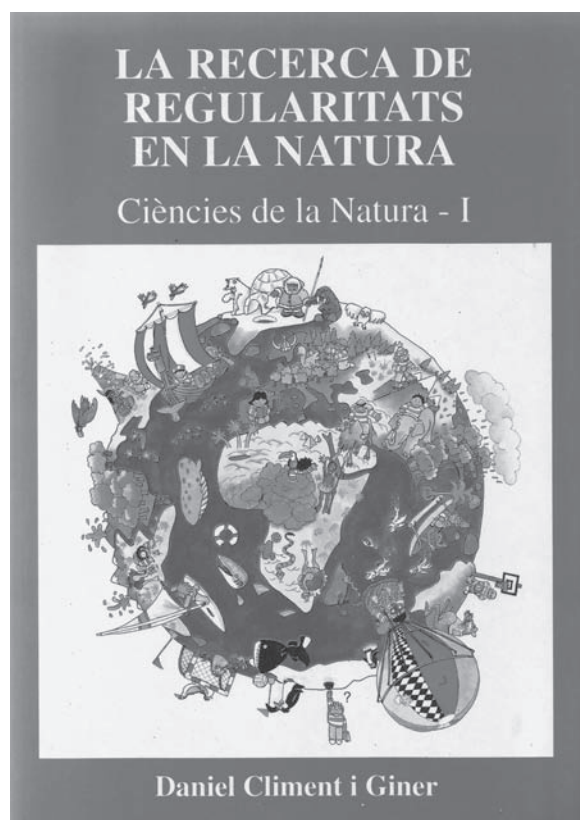
EL CALENDARI LITÚRGIC

Anomenem calendari **litúrgic** a una ordenació del temps destinada a distribuir les celebracions pròpies del catolicisme al llarg de l'any.

Eixe calendari és un constructe social culturalment molt ric en fites festives o de recolliment, i relativament complex. És el resultat històric de combinar i articular diferents còmputs de caràcter solar (equinoccis, solsticis), lunar (lluna plena), matemàtic (7, 9, 40 dies, etc.), biològic (durada de l'embaràs en dones rellevants: Maria, Isabel), agropecuari (transhumància, sega, verema), teològic, històric, etc.

I tot això limitat per alguns determinants canònics ara com que les setmanes litúrgiques han de començar en diumenge; que la Pasqua cristiana no pot coincidir amb la jueva; i, a més, articulat amb els eixos fonamentals del cristianisme, la inclusió de la figura de Jesús i els **misteris cristològics de Nadal i la Pasqua de Resurrecció**.

En el passatge 4,16-19 del seu evangeli, **Lluc**, un dels deixebles 'gentils' (no jueus) de **Pau de Tars**, posava en boca de Jesús el passatge d'Isaïes 61:1-2, que feia servir com a subterfugi per a vincular la vida del Crist al cicle litúrgic jueu. Un cicle que els primitius cristians van adoptar modificant alguns passatges i anomenant-lo «any de gràcia del Senyor» o 'any litúrgic cristià'.

Portada del llibre per a primer de l'ESO, de l'autor d'aquest LLIBRET, on articulava el programa oficial a través d'un viatge del pol nord a l'equador. L'objectiu era animar els alumnes a intentar trobar i explicar les regularitats i les diferències, tant en la natura com entre els humans i els seus costums.

El calendari litúrgic està organitzat en quatre parts: dos **Temps Forts** separats per dos **Temps Ordinaris**.

Els dos **Temps Forts** estan vinculats a

- 1) **efemèrides astronòmiques**, el solstici hivernal i la lluna plena primaveral,
- 2) que s'associen als **grans misteris cristians**, el naixement de Jesús (**Nadal**) i la seua resurrecció (**Pasqua**) que no tenien data històrica.

Tots dos casos ofereixen també una subdivisió entre un període d'espera i recolliment seguit d'un altre de goig: **Advent** → **Nadal**, i **Quaresma** → **Pasqua**.

Durant les **fases prèvies (Advent i Quaresma)** els ornaments litúrgics són de **color morat**, excepció feta del Diumenge de Rams, el Divendres Sant, que són rojos, com en Pentecosta, mentre que en Nadal i Pasqua són blancs.

Els dos **Temps Ordinaris**, també coneguts com *per annum* o 'temps durant l'any', van intercalats entre aquells i doten d'una major rellevància **els sants i la Mare de Déu**.

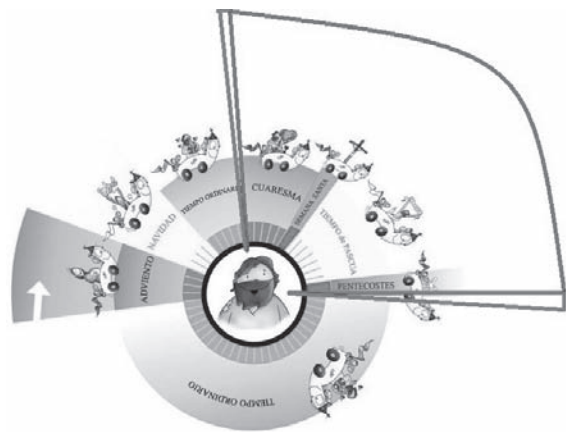
Durant els Temps Ordinaris, l'esperança en la pròxima arribada dels misteris cristològics es posa de manifest en el color dels ornaments litúrgics, casulles i estoies, que en són de color verd; excepció feta d'alguna celebració solemne; o de festivitats puntuals en què es permeten uns altres colors, com el vermell per a determinats màrtirs o el blanc per a la Mare de Déu i sants no-màrtirs.

En qualsevol cas, la compartimentació i racionalitat del calendari litúrgic és un assumpte carregat d'història, de teologia i també de natura. I amb derivacions culturals que es posen de manifest sobretot en les festes i els cicles festius.

EL CICLE PASQUAL

Per als cristians tot el cicle pasqual gira al voltant del Diumenge de Pasqua o de Resurrecció, que determina les múltiples festes variables que en depenen, tant les anteriors com les posteriors a eixe diumenge.

Però, **quan i com s'ha de començar a comptar el cicle pasqual?**

Per a respondre cal determinar amb antelació quines seran les dues dates fonamentals, l'**equinocci de primavera** i la **primera lluna plena posterior**.

Tot això, a més, subjecte a les següents condicions:

- 1) **La Pasqua s'ha de celebrar en diumenge;**
- 2) **que ha de ser posterior a la primera lluna plena primaveral;**
- 3) si el **pleniluni** cau en diumenge, la Pasqua es traslladarà al diumenge següent per tal de no coincidir amb la Pasqua jueva.

El repte matemàtic era de notable envergadura, ja que calia desenvolupar un conjunt de regles operatòries, un **algoritme**, capaç d'articular totes les variables.

L'algoritme va anar perfeccionant-se durant segles fins arribar a la fórmula desenvolupada pel gran matemàtic, físic i astrònom alemany Carl Friedrich Gauss (1777-1855). Eixa fórmula ha constituït la base del cànon anomenat **Computus (paschalis)** que preveu la data de la primera lluna plena posterior a l'equinocci primaveral i, per tant, la Pasqua de qualsevol any.

Una de les primeres afirmacions d'independència del cristianisme va quedar patent l'any 325, en el I **Concili de Nicea**; i va consistir a establir els criteris per a decidir una Pasqua pròpia que no coincidira amb la celebració jueva.

En primer lloc, es va optar per fixar la data de l'equinocci vernal o primaveral en el dia 21 de març, tot i que medicions més acurades situen eixe equinocci, astronòmicament parlant, en el dia 20.

També s'establia que **la Pasqua cristiana no podria coincidir amb la jueva**, per la qual cosa la cristiana no se celebraria en

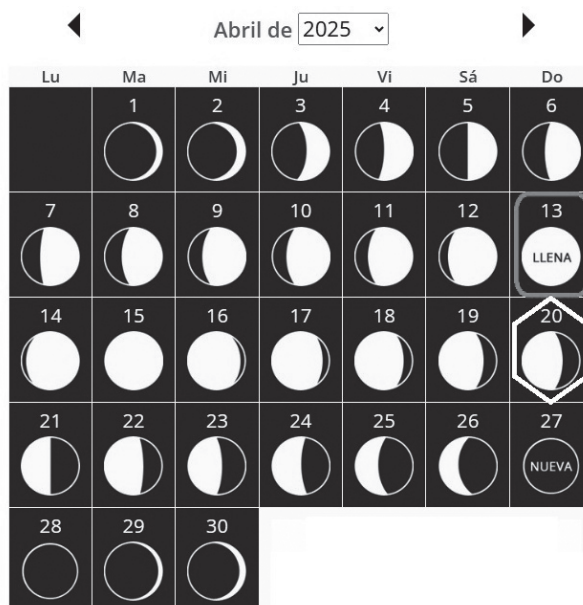
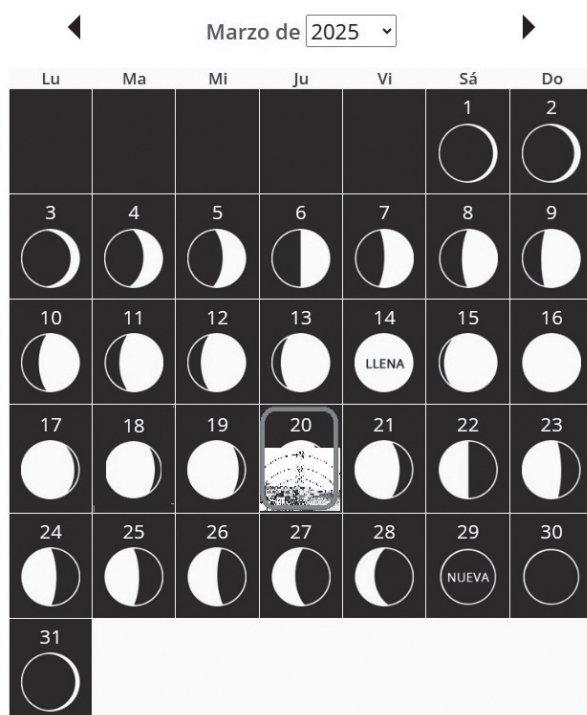
la primera lluna plena primaveral (que això era “cosa de jueus»), sinó en el diumenge posterior.

La Pasqua cristiana quedava circumscrita, doncs, al període entre el 22 de març i el 25 d'abril, ja que

a) Si el dia de l'equinocci eclesiàstic, 21 de març, fora dissabte i coincidira amb lluna plena, la Pasqua se celebraria el diumenge 22.

b) Però si la lluna plena haguera caigut el 20 de març, caldria esperar tot un mes lunar per arribar a la primera lluna plena posterior a l'equinocci eclesiàstic; i esperar al diumenge posterior, el 25 d'abril, per a celebrar la Resurrecció, la Pasqua.

En el cas de **2025** la primera lluna plena després de l'equinocci primaveral del 20 de març, correspon al 13 d'abril; però, com que eixe dia cau en diumenge i això coincideix amb la *Péssah* jueva, doncs per a no coincidir amb la jueva la Pasqua cristiana es trasllada al diumenge posterior, el **20 d'abril de 2025**.

ANY	Equinocci de primavera	Primera lluna plena de primavera	SETMANA SANTA Diumenge de Rams → Dissabte de Glòria	PASQUA: Diumenge posterior a la lluna plena de primavera
2023	20 de març	6 abril, dijous	2 d'abril → 8 d'abril	9 d'abril
2024	20 de març	25 de març, dilluns	24 de març → 30 de març	31 de març
2025	20 de març	13 d'abril, diumenge	13 d'abril → 19 d'abril	20 d'abril
2026	20 de març	1 d'abril, dimecres	29 de març → 4 d'abril	5 d'abril
2027	20 de març	22 de març, dilluns	21 → 27 de marzo	28 de març

Per als propers anys les dates són diferents, tal com indica la següent taula elaborada gràcies al *Computus paschalis*.

Per contra, l'any següent, el 2017, el mateix 25 de març (data fixa de l'Encarnació) va coincidir amb la data variable del Diumenge de Rams o entrada de Jesús a Jerusalem, primer dia de la Setmana Santa.

LA INTERFERÈNCIA ENTRE EFEMÈRIDES SOLAR I LUNAR

Els calendaris lunar i solar tenen ritmes diferents en ocasions col·lisionen celebracions pròpies de cada calendari i en determinats anys poden donar-se coincidències i solapaments entre algunes festes variables i unes altres de fixes basades en el cicle solar o en el calendari oficial.

Vegem-ne alguns exemples.

L'any 2016, el dissabte 19 de març es va celebrar la data fixa de Sant Josep, l'anunciador de l'equinocci primaveral del dia 20, un diumenge. Ara bé, com que el següent dimecres, dia 23, hi havia lluna plena, eixa setmana hauria de ser Setmana Santa; que com totes les setmanes litúrgiques comença en diumenge. Així, doncs, la Setmana Santa hauria començat el diumenge anterior, ¡el dia 20! I per tant eixe dia 20 seria alhora equinocci i Diumenge de Rams. A causa d'eixe solapament, de dilluns al divendres d'eixa Setmana Santa de 2016 es van celebrar alhora processons i desfilades de les Falles.

Més encara, el divendres 25 de març del mateix any, data de l'Anunciació o Encarnació, inici de la gestació de Jesús nou mesos abans de Nadal, va coincidir amb el Divendres Sant, que representa la commemoració de la mort de Jesús en la creu: ¡fecundació i mort en el mateix dia!

Per tal d'evitar una col·lisió entre el caràcter penitencial de la Quaresma i el lúdic d'algunes festes que corresponien a eixa època, es van canviar les dates originals d'algunes com ara sant Vicent Ferrer, del 5 d'abril, data de la seua mort, al segon dilluns de Pasqua; o la Santa Faç alacantina, que va passar del 17 de març en què havia esdevingut el milacre al dijous posterior al segon diumenge de Pasqua.

Sí, paradoxes de la combinació de calendaris.

Les prèvies carnestoltes

ELS DIES ANTERIORS A LA QUARESMA. CARNESTOLTES

El mecanisme per a determinar la Pasqua cristiana va generar un calendari paral·lel a l'oficial d'aquella l'època, que era el romà de caràcter solar.

En el calendari pasqual, les dates ja no eren fixes, com en el solar, sinó que depenien de la relació entre dos elements cabdals, el Sol (en passar per l'equinocci) i la Lluna (la primera de la primavera). El resultat és que les dates de celebració varien d'un any a un altre.

A tot això caldria sumar la influència d'un altre component, ara de caràcter matemàtic, “els quaranta dies que afectaria a algunes de les celebracions associades a la Pasqua. En termes generals el “quaranta” (dies, hores, anys) ve a indicar un canvi qualitatiu, l'inici d'un nou període.

En el cas que ara comentem, la Quaresma, comença el Dimecres de Cendra, quaranta dies abans de la Pasqua de Resurrecció; això sí, sense comptar els diumenges, que són dies no penitencials.

Doncs bé, la setmana prèvia al Dimecres de Cendra tenen un caràcter festiu, les **Carnestoltes**.

QÜESTIÓ DE NOMS. QUAN CARNESTOLTES EQUIVALIA A QUARESMA

El cristianisme no tan sols és una religió, sinó també una cultura, **LA CULTURA EUROPEA** per antonomàsia.

I els cristians, creients o no però amb un cert nivell, sabem que **Quaresma** és el nom del període de preparació de **quaranta dies** (*quadragesima dies*) per a commemorar dignament la passió, mort i resurrecció de Jesús. Un temps durant el qual els fidels de creences més acendrades realitzaven un dejuni més o menys rigorós i **s'abstenien de menjar carn i greix d'animals** domèstics o de cacera.

En els casos més rigoristes l'abstinència incloïa les relacions sexuals o carnals, com ens ho recorda el misogin Jaume Roig, que en **Spill o Llibre de les dones** (1496) adverteix que un excés d'abstinència conjugal podia dur a la infidelitat (de les dones, òbviament; estrofa 2797):

«**Dijous larder**, / digui —Muller, / lo temps s'acosta / de pendre posta / en **penitència**: / per **continència**, / partixcam lit / — Lo qui s'absté / d'això 'n **quaresma** / per Cinquagesma / cornut se troba /».

Eixos quaranta dies d'abstinència en la ingesta de carn rebien inicialment el nom de *carnes tollitas* (“carns llevades”) o *carnes tollendas* (“llevar les carns”), antecessor nominal de paraules com ara ‘carnestoltes’ o el castellà *carnestolendas* (1258).

En italià, el mateix concepte rebia el nom de *carnevale*, haplologia (pèrdua d'una síl·laba) de l'original *carnelevale* ("llevar la carn"). D'aquell mot van derivar **carnaval** en català, castellà, occità, francès i romanés, l'alemany *Karneval* o l'anglès *carnival*.

Així, **inicialment Quaresma i Carnaval eren sinònims**; com si foren les dues parts de la mateixa frase "quaranta dies sense carn".

Ara bé, amb el pas del temps van cobrar tanta rellevància els dies anteriors, *ante carnes tollendas*, que van arribar a significar un període amb caràcter propi. Fins i tot per a l'Església, que tres dies abans d'entrar en Quaresma ja celebrava el *dominica ante carnes tollendas* o "diumenge abans de llevar les carns" (de la dieta).

Eixa mena d'avantsala o introito pre-quaresmal va rebre en les llengües iberoromances occidentals (castellà, extremeny, galaicoportugués, asturià, càntabre, mirandés i lleonés) noms derivats, com ara el gallec *entroido*, el portugués *entruído*, l'asturià *antruexo*, o el castellà antic *antruejo*.

Ara bé, a mesura que es diferenciaven ambdues etapes es va dissoldre la primitiva equivalència entre *carnes tollendas* (>Carnestoltes) i *quadragesima dies* (>Quaresma), desplaçant-se el primer dels noms a la fase prèvia; tot i que això representava una paradoxa: ¡però si és en **Carnestoltes** ("sense carn") quan es menja carn!, i quedant el nom de **Quaresma** per al període pròpiament dit de dejuni i abstinència.

LES BATALLES ENTRE LA CARNALITAT I L'ABSTINÈNCIA

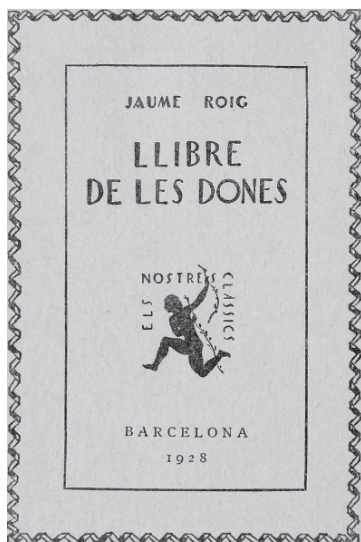
Carnestoltes i Quaresma, inicialment sinònims, van esdevindre pràcticament antònims; i fins i tot antagònics.

Ho podem comprovar, per exemple, en el capítol "*De la pelea que ovo don Carnal con la Quaresma*" del *Libro de Buen Amor* (1330-1343), de Juan Ruiz, l'Arcipreste de Hita, i que comença dient (estrofa 1067):

*Açercándose viene un tiempo de Dios santo,
fuime para mi tierra por folgar algún rato,
dende a siete días era Quaresma tanto / puso
por todo el mundo miedo e grand'espanto.*

En eixe mateix capítol, *doña Cuaresma* desafia al dionisiac *don Carnal*: «Estando a la mesa con don **Jueves Lardero...**» (estrofa 1068) i el repta a enfrontar-se-li el Dimecres de Cendra o "*Miércoles Corvillo*" (estrofa 1174); un adjectiu que, segons resa el "*Tesoro de la lengua castellana*" (1611) del lexicògraf i capellà del rei Felip II Sebastián de Covarrubias, al·ludeix a «el hombre compungido de sus pecados, que se humilla y se encorva en señal de penitencia, de dolor y de arrepentimiento».

La primera de les batalles va ser guanyada per la reptadora, *doña Cuaresma*, que va empresonar *don Carnal*. Quaranta dies més tard, en el Diumenge de Rams, don Carnal va fugir, va reunir les seues hosts durant la Setmana Santa i en un nou enfrontament va guanyar la batalla el Diumenge de Resurrecció o de Pasqua, i va obligar que *doña Cuaresma* fugira a Jerusalem vestida

de peregrina mentre que *don Carnal* retornava a la ciutat al costat de *don Amor*.

Es tracta, òbviament, d'una al·legoria en la que la primera part representa el trànsit des d'un temps de gaudi, goig, bon menjar i màscares, *Carnaval carnal*, a un temps de privació, dejuni, prec i cendra, la Quaresma. Una Quaresma que posteriorment serà foragitada quan el Diumenge de Pasqua òbriga un nou període d'alegria i amor carnal.

VA DE MÀSCARES

Les caretes de què hem parlat potser siguen una herència (¿qui ho sap?) de les antigues **Lupercals** romanes, festes que se celebraven el dia 15 de febrer (dos dies després dels **idus** o **lluna plena** d'eixe mes). En les lupercals, uns hòmens amb màscares de llop (*lupus* > *lupercals*), i coberts de pells d'animals sacrificats, cabrons o bocs preferentment, corrien entre les dones que anaven al Palatí per demanar fertilitat fuetejant-les amb tires de pell de cabrit o de gos.

Alguns d'eixos rituals semblen haver perviscut fins el primer terç del segle XX. Així, en un excel·lent treball sobre les Carnestoltes de Lliria (el Camp de Túria), Manolo Sánchez Vidagany parla de les que es feien abans del 1936, en què van deixar

de celebrar-se. I em deia, comentant la investigació antropològica que havia fet i coneixent la meua afició etnobotànica: «Em va sorprendre, en positiu, l'ús de les plantes que encara es feien servir a les disfresses, com era el cas de les punxoses **argelagues** (*Ulex parviflorus*) de la muntanya com a protecció per a les 'màscares' (persones emmascarades); en particular les 'màscares' del "grup de l'os" que amb la seua presència sorollosa invocava la necessitat de despertar la primavera: "per la Candelera l'os ix de l'ossera" (la Candelera o Purificació de Maria és el 2 de febrer). Els membres d'eixe "clan" es col·locaven argelagues a l'esquena sobre una pell de mardà [mascle d'ovella] per evitar els cops per part dels veïns exaltats en alguns carrers on la festa era particularment participativa. [...] Una barreja de natura, cultura i religió d'allò més interessant».

També em comentava que a la comarcal veïna Benaguasil desfilava una 'màscara' interessantíssima: un xicon, sempre jove, corria nuet per la rua amb els genitals tapats amb argelagues mentre rebia una autèntica batussa per part del veïnat, especialment de les dones, que no en tenien clemència.

I al poble del Campello (l'Alacantí), allà pels anys 20 del segle XX encara es feien per Carnestoltes desfilades de joves coberts amb pells d'ovella o de borrego i amb esquellots penjant de la cintura; un ritual que probablement havien aportat els

mariners, calafats i mestres d'aixa de la veïna Vilajoiosa (la Marina Baixa) que s'hi havien instal·lat i on les Carnestoltes eren festes d'especial "burrera".

L'ús de màscares i de vestits fets amb pells d'animals i de sonors esquellots penjants no eren exclusius de les *Lupercals* sinó que han sigut rituals molt freqüents en les cultures europees precristianes algunes de les quals probablement van perdurar en forma de les mascarades de Carnestoltes, tot i que amb el temps van anar sent substituïdes per unes altres no tan impúdiques sovint més grotesques que humorístiques.

Llegim a **Blasco Ibáñez** en "Arroz y tartana", magnífic document de la vida ciutadana en el trànsit entre els segles XIX i XX:

«En los puestos del mercado vendíanse narices de cartón, bigotes de crin, ligas multicolores con sonoros cascabeles y

caretas pintadas capaces de oscurecer la imaginación de los escultores de la Edad Media. (...) Por la tarde, Nelet enganchaba la galerita y a la Alameda, donde la fiesta tomaba el carácter de una saturnal de esclavos ebrios.

El disfraz de labrador era un pretexto para toda clase de expansiones brutales; y acompañados por el retintín de los cascabeles de las ligas, trotaban los grupos de zaragüelles planchados, chalecos de flores, mantas ondeantes y tiesos pañuelos de seda. Un berrido ensordecedor, un "¡che... e... e!" estridente, prolongado hasta lo infinito, como el grito de guerra de los pieles rojas, conmovía las calles.

Las criadas, endomingadas, huían despavoridas al escuchar el vocerío; y pasaba la tribu al galope, dando furiosos saltos, con sus caretas horriblemente grotescas. (...)

"La batalla entre Carnestoltes i Quaresma" (1559), oli sobre taula del pintor flamenc Pieter Brueghel el Vell. Museu d'Història de l'Art de Viena, Àustria.

Toda esta invasión de figurones, que trotaba por la ciudad voceando como un manicomio suelto, dirigíase a la Alameda, pasaba el puente del Real envuelta con el gentío, y así que estaban en el paseo, iban unos hacia el Plantío para dar bromas insufribles, sonando las bofetadas con la mayor facilidad»

Detall de “Vesprada de Carnaval en l'Alameda” (1889), del pintor impressionista valencià Ignasi Pinazo. Museu Nacional de Ceràmica González Martí.

DEL DIJOURS LLARDER AL DIMARTS GRAS

Tot i que inicialment les Carnestoltes festives començaven el diumenge anterior al Dimecres de Cendra o inici de la Quaresma (*dominica ante carnes tollendas*), el període carnavalesc popular i festiu es va ampliar cap enrere fins arribar a quasi una setmana, és a dir, del Dijous Gras o Llarder al Dimarts homònim. Una setmana carnavalesca destinada a atipar-se d'aliments que estaran prohibits durant la Quaresma.

Enguany, 2025, la setmana de Carnestoltes ha durat del 27 de febrer al 4 de març, ja que el dia 5 va començar la Quaresma amb el Dimecres de Cendra com a protagonista.

Com que es tracta d'una festa variable que depén de la data de Pasqua, les del **Dijous Llarder** o Gras no són fixes, sinó que poden caure, segons els anys, entre el 29 de gener i el 4 de març.

Això sí, i com resa la dita: «El Dijous Llarder, botifarra menjaré».

El dijous llarder / botifarra, botifarra
el dijous llarder / botifarra menjaré

Però, ¿per què això de 'gras' o 'llarder'?

L'adjectiu 'gras' al·ludeix al greix que, junt a la carn, hauran d'evitar els creients que així ho decideixen a partir del Dimecres de Cendra. I pel que fa al mot 'llarder', prové de '**llardó**', el residu de pell, teixit conjuntiu i restes de carn que queda quan es fon la part adiposa del porc i es cola, decanta i separa de la part líquida i mantegosa. Eixa '**mantega de porc**', '**sagi**' o '**saïm**' serveix per a elaborar preparacions culinàries entre les quals dolços que conserven el nom de la matèria primera, com ara les **mantegadetes** o **saginoses**, i les **ensaïmades** mallorquines; menjars, tot siga dit, que també servien per excloure de taula a jueus i moriscos a causa del seu tabú dietètic de menjar productes derivats del porc.

El darrer dia de Carnestoltes rep el nom de Dimarts Llarder o Gras, equivalent al *Martedì Grasso* en italià, el *Terça-feira gorda* en portugués [on el dimarts es diu *terça feira*,

ja que la setmana hi comença en diumenge] o el molt famós *Mardi Gras* en francès, amb una especial rellevància en l'afrancesada Nova Orleans, de Louisiana, als EUA.

Detall de "Vesprada de Carnaval en l'Alameda" (1889), del pintor impressionista valencià Ignasi Pinazo. Museu Nacional de Ceràmica González Martí.

En molts països anglòfons, com ara el Regne Unit, Irlanda, Canadà, Austràlia o Nova Zelanda, eixe dia rep el nom de *Pancake Day* en atenció a què se'n solen menjar *pancakes*, una mena de creps ben farcits i molt nutritius.

En les llengües germàniques, però, preval la idea que el Dimarts Gras és l'avantsala d'un temps penitencial. Així, en anglès, rep el nom de *Shrove Tuesday*, "dimarts de confessió"; en alemany, *Fastnacht*, "vespra del dejuni"; i en neerlandès *Vastenavend*, "vespra de Quaresma".

Siga com siga, recordem que el diseg popular queda recollit en la següent dita:

*Carnestoltes, moltes voltes /
Pasqua, de mes a mes
Nadal, totes les setmanes, /
Quaresma, no tornes més.*

CARNESTOLTES ALACANTINES

Segons consta al capítol que li van dedicar als carnivals alacantins en el blog de l'associació cultural Alicante Vivo, la primera notícia conservada en els arxius de la ciutat sobre aquest tema daten del 2 de gener de 1802.

Es tractava d'una petició del «Gobernador militar y Político de Alicante, D. José de Sentmanalt» **al ministre de «Gracia y Justicia» d'aleshores per a celebrar aquesta festa, de la qual cosa es desprén que, probablement, els alacantins ja venien celebrant les Carnestoltes**, que el governador referia com a «costumbre de vestirse las gentes con disfraz por el Carnaval [...] para la diversión de la Máscaras...» tot aportant com a prova de precedent «... que les permitió el año próximo pasado y en anterior, cuya experiencia me hace asegurar que en el presente año continuarán con el mismo buen orden y moderación.»

Això sí, les condicions per a eixir disfressat al carrer estaven degudament estipulades:

- 1- Que ninguno pudiera usar de traje opuesto a su sexo, ni tampoco el que fuere propio o semejante a los hábitos eclesiásticos y religiosos.
- 2- Que nadie pudiera ir con rostro tapado por esta Ciudad.
- 3- Que los disfrazados guardaran la mejor atención interior y con los demás concurrentes sin proferir palabras de la más leve injuria y mucho menos en ofensa de ambas Majestades.
- 4- Que en la calle Mayor, procuraran tener luces en las puertas, balcones y ventanas, desde las 7 hasta las 11 de la noche que eran las horas que únicamente señalaban esta diversión.
- 5- Que nadie pudiera ni fuera osado salir de día con disfraz, ni tampoco antes de la hora señalada de las 7 de la noche.

6- Se prohibía a los disfrazados usar armas de fuego, ni blancas y que en el caso de requerirlo el sentido con que se disfrazaran, se les permitiera solo de apariencia.

7- Con los niños de menos de 12 años, prevenían a los padres para que los tuvieran recogidos en sus casas por las noches.

EN CARNAVAL: Prohibido el uso de armas a quienes vayan disfrazados

Un bando de la Alcaldía daba a conocer otras curiosas prohibiciones «carnavalescas»

ALICANTE HACE 50 AÑOS

Por BENALUENSE

del 17 al 23 de febrero 1914

LAS FIESTAS DE CARNAVAL

Han quedado instalados potentes focos eléctricos en la calle Mayor, para que alumbren dicha vía durante las noches del 22, 23 y 24, últimos días de Carnaval. La animación será seguramente extraordinaria en las tres noches mencionadas, ya que en el paseo de Méndez Núñez no se pueden reunir como en otros años las máscaras y paseantes.

Se anunciaban animados bailes, para las noches de los tres citados días, en el teatro Principal, Tiro Nacional, Orfeón Alicante y salón Novedades.

La Alcaldía publicó el siguiente bando: Próximos los días de Carnaval la Alcaldía recuerda al vecindario lo dispuesto en anteriores bandos encaminados a que no se cometan actos que desdigan del buen nombre y cultura de la población. En su consecuencia: 1.º. Queda prohibido a los que discurran disfrazados el uso de toda clase de armas, aunque el traje lo requiera; vestir disfraces indecentes o sucios; llevar insignias o condecoraciones del Estado u ornamentos de culto. 2.º. Se prohíbe circular con disfraces o careta desde la hora del encendido del alumbrado público. 3.º. Se prohíbe el uso de pulverizadores por constituir, más que una diversión, una molestia para los transeúntes. 4.º. Se prohíbe arrojar confetti que no sea de un solo color y, por consiguiente, recoger del suelo el ya utilizado.

Notícia de "Benaluense" del bándol de la batllia d'Alacant per a l'any 1914 dirigit a regular aspectes de la festa de Carnestoltes; elixe any el 22 (diumenge), 23 i 24 de febrer; el Dimecres de Cendra, inici de la Quaresma, pot començar entre el 4 de febrer i el 10 de març.

Les marques d'inici de la primavera

TEMPS FORT PASQUAL

Dels dos **Temps Forts**, el de **Nadal** és de caràcter solar i amb dates invariables, ja que està vinculat a una efemèride astronòmica de data fixa, el solstici hivernal; però, el segon, el de Pasqua, és lunisolar, ja que les festes i períodes més rellevants depenen d'una combinació cronològica: el moment en què la primera lluna plena de primavera il·lumina el cel nocturn. Una data que és variable, segons l'any, i que determina totes les demés que formen part d'aquest Temps Fort.

Doncs bé, el 5 de març de 2025 vam entrar en el segon dels **Temps Forts**, en el període de **Quaresma** que precedeix i anuncia penitencialment la Pasqua.

El nom de **Quaresma** prové de l'ordinal llatí *Quadragesimam diem* en atenció a què s'inicia el quadragèsim dia anterior la resurrecció de Jesús (Pasqua de Resurrecció).

LA QUARESMA. DE JUNI I ABSTINÈNCIA

La tendència a legitimar els períodes litúrgics relacionant-los amb esdeveniments de la vida de Jesús.

Però, per començar aquest viatge cap a l'Ítaca dels records' que han arribat fins nosaltres, res de millor que començar pels prolegòmens.

En origen la Quaresma es dedicava a la preparació dels catecúmens o aspirants a integrar-se en l'Església, que eren instruïts en la doctrina abans de la solemne cerimònia del baptisme en la nit de la vigília de Pasqua, el Dissabte de Glòria.

Més endavant, a les acaballes del s. IV, la Quaresma va adoptar el caràcter de preparació ascètica per arribar purs a la solemnitat pasqual. Això implicava fer dejuni i abstinència; com que això era massa rigorós es van exceptuar els diumenges, considerats no-penitencials. En excloure aquests del compte enrere dels quaranta dies previs al Dissabte de Glòria, l'inici de la Quaresma va caure en dimecres, el **Dimecres de Cendra** o *dies cinereum*.

La **Quaresma** catòlica abasta els quaranta dies de dejuni previs al Diumenge de Pasqua Florida o de Resurrecció. Això vol dir que **la Quaresma comença entre el 4 de febrer i el 10 de març** i que **conté cinc diumenges, a més del Diumenge de Rams**, que és el sisé.

Però, ¿i quan acaba?

Si es comptaren quaranta dies naturals la Quaresma acabaria la vespra del Diumenge de Rams i l'inici de la Setmana Santa. Però, com que els diumenges no són penitencials no s'han de comptar i pertant el termini arribava fins el Dissabte Sant o de Glòria. Però, des de la reforma litúrgica de 1969 impulsada pel papa **Pau VI** després del **Concili Vaticà II** i aplicada a partir de 1970 es considera que la Quaresma acaba a mitjan vesprada del Dijous Sant, abans de l'hora nona, en la Missa vespertina de la Santa Cena. I amb això s'inicia el **Tridu Pasqual** que finalitza en la matinada del Diumenge de Resurrecció o de Pasqua.

Trenta huit dies, per tant, en lloc dels quaranta; però, **Roma locuta, causa finita** ("Roma ha parlat, el cas està tancat"). O, dit en altres paraules, la Quaresma ja no dura exactament quaranta dies tot i que es manté el nom per raons històriques.

En qualsevol cas, per als cristians eixos quaranta dies o Quaresma s'associaren al temps que Jesús va fer **dejuni**, es va privar voluntàriament d'aliment per motius ascètics, i va meditar abans de superar les tres temptacions del dimoni (Mateu 4:1-2; Marc 1:13; Lluc 4:2) i poder iniciar la seua predicació (Mateu 4,1-11; Marc 1,13; Lluc 4,2.).

En síntesi:

CARNESTOLTES	QUARESMA	PASQUA
Dijous Llarder → <i>Dominica ante carnes tollendas</i> → → Dimarts Gras	Dimecres de Cendra → Dissabte Sant 40 dies; sense comptar els diumenges, que no són penitencials. Hui dia, fins el Dijous Sant.	Diumenge de Resurrecció + dos dies més de festa d'eixida al camp
↓		
QUARESMA		
Dimecres de Cendra → dissabte previ al Diumenge de Rams		SETMANA SANTA Diumenge de Rams → Vigília Pasqual

LA DETERMINACIÓ DE LA PASQUA I DEL DIMECRES DE CENDRA

El primer dia de la Quaresma rep el nom de **Dimecres de Cendra**.

Però, ¿què significa això?, ¿com es determina eixe dia, per a qualsevol any? O, encara més, ¿quin és el dia a partir del qual s'ha de comptar cap enrere quaranta dies per decidir l'inici quaresmal? Vegem-ho.

Ja hem vist que la Quaresma ha de contindre quaranta dies penitencials previs a la Pasqua. Ara bé, com que els diumenges no poden ser de mortificació, quan fem el compte enrere des del Diumenge de Pasqua hem de saltar-nos els diumenges i per això el resultat cau en dimecres. Eixe dimecres especial que marca l'inici de la Quaresma rep el nom de **Dimecres de Cendra**. En realitat, doncs, entre el Dimecres de Cendra i el Diumenge de Pasqua hi ha quaranta sis dies, dels quals quaranta sí que són penitencials.

ANY	Dimecres de Cendra Inici de la Quaresma; color litúrgic morat .	Equinocci de primavera.	Primera lluna plena de primavera.	SETMANA SANTA Diumenge de Rams → Dissabte de Glòria.	Diumenge posterior a la primera lluna plena de primavera: PASQUA . Color litúrgic blanc .
2023	22 de febrer	20 de març	6 abril, dijous	2 d'abril → 8 d'abril	9 d'abril
2024	14 de febrer	20 de març	25 de març, dilluns	24 de març → 30 de març	31 de març
2025	5 de març	20 de març	13 d'abril, diumenge	13 d'abril → 19 d'abril	20 d'abril
2026	18 de febrer	20 de març	1 d'abril, dimecres	29 de març → 4 d'abril	5 d'abril
2027	10 de febrer	20 de març	22 de març, dilluns	21 → 27 de març	28 de març

Com que les dates de la Pasqua canvien cada any en funció de la primera lluna plena primaveral, també ho fan les del període quaresmal i, per tant, el Dimecres de Cendra (entre el 4 de febrer i el 10 de març) i les Carnestoltes prèvies.

Per eixa raó, les dates màximes per a **finalitzar la Quaresma** oscil·len **entre el 19 de març i el 22 d'abril**, que obrin pas al tridu pasqual previ al Diumenge de Pasqua (amb dates que poden anar del 22 de març al 25 d'abril).

Això sí, a partir del primer dia o Dimecres de Cendra i durant la Quaresma els ornaments litúrgics deixaran el verd del Temps ordinari i hauran de ser de color morat, el color al·lusi al temps penitencial i d'espera cara al moment clau de la creença cristiana, el de la resurrecció de Jesucrist.

EL DIMECRES DE CENDRA

“Hui és cendra” era l'expressió habitual per indicar que eixe dia, el **Dimecres de Cendra**, comença la **Quaresma**. Però, ¿què vol dir tot això de la Quaresma o el Dimecres de Cendra?

Per als catòlics practicants eixe primer dia de Quaresma és de dejuni i abstinència (com també ho és el Divendres Sant) i rep el nom de “dia de la cendra» (*dies cinereum*).

La raó està en què eixe dimecres els fidels dels rituals catòlic i anglicà, com també de diverses denominacions protestants (luterana, metodista, presbiteriana, baptistes) són marcats amb una creu de cendra en el front mentre l'oficiant (sacerdot, pastor) pronunciava les paraules:

«*Memento, homo, quia pulvis es, et in pulverem reverteris*» (“Recorda, home, que eres pols, i que pols t'has de tornar»).

Imposició de la creu de cendra al front d'una creient. La casulla del sacerdot és de color morat.

I he usat el verb en passat perquè en temps recents, a conseqüència d'una certa prevenció davant expressions que podrien interpretar-se com a «políticament inadequades» s'ha canviat la formulació i es diu: «Converteix-te i creu en l'Evangeli»; més “positiva” potser, però ¡ai! amb molt menys sentit simbòlic, com el que lligava la cendra amb el Gènesi i la creació de l'home a partir de la pols, del fang. I fins i tot al simbolisme oriental de dolor i penitència que trobem a l'**Antic Testament** a llibres com ara el del profeta **Jonàs** (3:1-10) i en el llibre d'**Ester** (4:3)

Eixa cendra, símbol de la fugacitat de la vida i també de mortalitat, prové de la cremació, en la nit de la vigília pasqual de l'any anterior, de les palmes i rames d'olivera del Diumenge de Rams guardades a l'església i que no havien estat usades pels seus portadors per lligar-les als balcons i finestres per protegir les vivendes de les desgràcies o “mals esperits”.

Inicialment l'Església primitiva només imposava el polsim de cendra als pecadors públics que se sotmetien al ritu, que eren convidats a eixir del temple després de la imposició i no els deixaven accedir-hi fins el matí del Dijous Sant.

Però, l'any 1091 el papa Urbà II va canviar el sentit de l'acte i va estendre el ritual a tots els cristians.

Per a fer-nos una idea de l'època històrica, eixe any va ser el mateix en què, a la Península, els almoràvits van conquerir la taifa de Dénia; i quatre abans que en el Concili de Clermont (a la plana central francesa) el mateix papa fera una crida a tota la cristiandat, sota el clam (*Deus vult*, “¡Déu ho vol!”), perquè s'uniren en la Primera Croada amb l'objectiu d'alliberar Jerusalem del domini musulmà sota el qual portava 400 anys.

Sí, ja porta molt de temps entre els cristians el ritual penitencial del Dimecres de Cendra.

GASTRONOMIA QUARESMA

Des del punt de vista de les pautes gastronòmiques la quaresma és un període “de dejuni i d'abstinència”, en particular el Divendres Sant. Això sí, si preferies no jejunar i poder menjar carn i saltar-te l'abstinència sense pecar, podies comprar una ‘**butlla**’ o dispensa *ad hoc* (aquesta dispensa dietètica, o bé per a ajudar a les creuades, per a eixir del Purgatori, etcètera).

Com que la cuina jueva portava molts segles prescindint de carns, en particular les del porc o de conill prescrites en el Levític i en el Deuteronomi, va servir de base per als menjars de quaresma, amb incorporacions posteriors segons l'arribada de nous aliments (arròs i queradilles, per exemple).

Al País Valencià han sigut plats típics de quaresma, la **borreta** (queradilles, espinacs, bacallar salat, nyora, penca, moniato); l'**arròs amb lluç i espinacs**; els **cigrons amb espinacs**; els “**fresols en oli**” (arròs, bleda, nap, carlota, nyora, fesols blancs); l'**olleta**

Cremació de les palmes en la nit de la vigília pasqual de 2023.

alacantina; l'**arròs amb floricol**; l'**arròs amb bledes** o amb espinacs; l'**arròs amb bogueta del rellevat**, també dit "arròs caldós amb punxes» per la quantitat d'espines que es desprenien de les bogues; l'**arròs empedrat** (amb fesols blancs i bacallar); l'**arroz de los tres puños** (fesols, lentilles i arròs), amb carxofa i pebre molt, típic del Baix Segura; i altres, com els escabetxos de peix.

Arnadí

Igualment se solien menjar "**bunyols de quaresma**», dolços fets de farina fregida en oli i posteriorment ensucrada, amb l'afegit ocasional d'uns altres ingredients (carabassa, ous...) o d'espècies com ara la **matalafua** o **anís** (*Pimpinella anisum*). També, l'**arnadí**, de probable origen jueu en època musulmana, fet de carabassa i/o moniato cuits al forn i després pastat amb sucre, canyella, pinyons, farina d'ametles, rovell d'ou batut i raspadura de llimó; rossejat de nou al forn en cassola de fang i sovint ornat amb fruits secs.

Capítol a banda mereixen els **salaons o saladura** de peix, especialment consumida durant la Quaresma per aportar proteïnes aptes per al consum sense violentar les normes dietètiques cristianes.

"SALAZONES", talla de Remigio Soler

Del llibre "Alicante, siempre" (1982), de Fernando Gil Sánchez.

Uns salaons que va enriquir una part de la burgesia i emprenedors alacantins, “l’aristocràcia del bacallar”, com ara la família de qui va ser alcalde republicà d’Alacant Llorenç Carbonell (1883-1968), propietària de la “Tienda del bacalao”, en l’aleshores carrer Ramales (hui dia, Reyes Católicos) enfrontat al barri de sant Francesc i l’encreuament dels passejos Soto i Gadea.

Uns salaons dels quals ens vam fer ressò en un LLIBRET de Benalua de 2021 *De escis conservandis* (“Sobre els aliments en conserva”, pg 51-66).

DIES ESPECIALS DURANT LA QUARESMA

Les dates màximes per a finalitzar la Quaresma i començar el tridu pasqual previ al Diumenge de Pasqua oscil·len entre el 19 de març i el 22 d’abril. O, en altres paraules, el Diumenge de Pasqua mai no pot caure ni abans del 22 de març ni després del 25 d’abril.

Altrament, i pel que fa a alguns altres dies especials i celebracions particulars que s’esdevenen durant la Quaresma es poden destacar les següents:

a) La **Magdalena** (“¡festa plena!”), a Castelló. A partir del tercer dissabte de Quaresma, amb la Cavalcada del Pregó. El dia següent es fa la Romeria de les Canyes en commemoració de la fundació de la ciutat quan els pobladors de les muntanyes circumdants van baixar des del Tossal de la Magdalena a la Plana per dessecar-la i establir-s’hi, gràcies a un privilegi del rei Jaume I en 1252.

Després de la Missa de Romers els participants recullen una canya amb una veta verda i pugen cap a l'ermita de la Magdalena en el Castell Vell, amb una breu aturada a mig camí en l'ermita de sant Roc de Canet.

En tornar a la ciutat comença la desfilada de les gaiates, que havien sigut organitzades en els barris i s'encenen de nit en un espectacle de llum i color. Les festes acaben amb l'ofrena de flors a la "Mareta", la 'Mare de Déu del Lledó', a la basílica

homònima dedicada a la figura femenina que un llaurador havia trobat en temps medievals als peus d'un lledó o lledoner (*Celtis australis*). Les festes s'acaben amb el crit d'alegria i aclamació ¡Magdalena Vítol! ("¡visca!").

b) Les '**velles de mitjan quaresma**', el quart dimecres (tres després del de Cendra), a mitjan de les sis setmanes quaresmals. Eixe dia, a algunes poblacions es trauen a les portes de les cases uns ninots d'escala humana

El vell i la vella, a cal Saboner, a Mutxamel (l'Alacantí).

i vestits com a persones majors antigues que reben diferents noms segons el lloc: ‘nanos’, a Cocentaina (el Comtat); ‘velles’, a Agost (l’Alacantí); ‘el vell i la vella’ a Mutxamel (l’Alacantí) i a Picassent (l’Horta Sud); ‘monots’, a Xixona; velles de la serra’, a Elx (el Baix Vinalopó); o ‘partir la vieja’, a Callosa de Segura (el Baix Segura). Un costum que sembla que també es troba a Itàlia, França, Suïssa, Mallorca, etc.

c) El quart diumenge, **Domenica Laetare** (“alegreu-vos»), un descans a mitjan quaresma en què els ornaments litúrgics poden ser de color rosa.

d) El **cinqué diumenge de Quaresma** comença la **Setmana de Passió**, durant la qual a molts llocs es **cobreixen les creus i les imatges dels sants** de les esglésies amb teles morades. Antigament era una norma obligatòria fer el cobriment d’imatges, retirar les teles que cobreixen l’altar, retirar la creu i els ciris i les estores en el seu cas, però hui dia és un costum potestatiu que es manté a alguns llocs com a símbol catequètic i que pot començar el Diumenge de Rams o el Dijous Sant; el cobriment de la creu dura fins el Divendres Sant, segons el Missal romà; i el de les altres imatges fins a la Vigília pasqual en el trànsit entre el Dissabte Sant i el Diumenge de Pasqua, molt sovint mentre s’entona el **Gloria in excelsis Deo** (“Glòria a Déu en el cel”).

e) Durant la cinquena setmana de Quaresma, el divendres anterior al Diumenge de Rams i Setmana Santa, se celebra la **Mare de Déu dels Dolors**. A partir d’eixe dia, a Alzira (la Ribera Alta) desfilen durant una setmana, els ‘trasllats’ dels passos o imatges que representen alguns dels moments de la passió de Crist, des de les parròquies o locals on es custodien els passos durant l’any a les cases-dosers on l’ornamentació recrea els contextos de cada pas.

Altrament, i com que el temps penitencial és canònicament incompatible amb la festa, ja durant el Barroc es van traslladar alguns festius fora de l’època quaresmal en què venien celebrant-se. En seria el cas de **sant Vicent Ferrer** (de la data de defunció, el 5 d’abril, al dilluns posterior a *Dominica in albis* o segon diumenge de Pasqua; a partir de 1594), o la **Santa Faç** alacantina (del 17 de març, data del milacre, al dijous posterior a la *Dominica in albis* o segon diumenge de Pasqua; a partir de 1663).

L'STABAT MATER

En la litúrgia de la **missa de la Mare de Déu dels Dolors** sol incloure's l'**Stabat Mater**.

Es tracta d'una seqüència gregoriana en llatí del segle XIII dedicada a Maria i atribuïa al frare franciscà Jacopone da Todi, quan els **franciscans** difonien la **devoció** no tan sols pel Crist crucificat sinó també per sa mare **Maria**.

Com abans, des del segle XI, havien fet els **monjos cistercencs**, també molt devots de Maria, com ho van ser els reis del Casal de Barcelona, Jaume I el Conqueridor (enterrat amb l'hàbit cistercenc), Pere III el Gran, Alfons III el Liberal, Jaume II el Just, Alfons III el Benigne... Per això tenim a l'antic Regne de València (o a la corona aragonesa, en general) i a Alacant en particular tantes mostres de veneració per la Mare de Déu. A més de les parròquies dedicades en les capçaleres de comarca a qualsevol de les advocacions (Santa Maria, Assumpció, Gràcia, etc.) que anaven impulsant els reis a mesura que anaven conquerint el sud, cal destacar posteriorment la importància històrica de la família franciscana, per exemple a Alacant: franciscans, franciscanes, menors, clarisses; i advocacions particulars com ara la Mare de Déu dels Àngels dels franciscans o la Divina Pastora dels caputxins.

Pel que fa al poema que estem comentant, el nom al·ludeix al primer vers, *Stabat Mater dolorosa* ("Estava la mare dolorosa") d'un seguit d'estrofes de les quals les primeres són:

<i>Stabat Mater dolorosa iuxta crucem lacrimosa dum pendebat Filius</i>	Estava la Mare dolorosa prop de la creu, plorosa, veient el seu Fill clavat.
<i>Cuius animam gementem contrastatam et dolentem pertransivit gladius</i>	L'ànima del qual gemega contrariat i endolorit per l'espasa que l'ha travessat
<i>O quam tristis et afflicta fuit illa benedicta Mater Unigeniti</i>	Oh, que trista i afligida estava la beneïda Mare de l'Unigènit
<i>Quae moerebat et dolebat Pia Mater dum videbat nati poenas incliti</i>	Que gemia i es planyia, mentre veia, Mare pia, qui havia nascut per patir.

La marxa *Stabat Mater* és un dels poemes religiosos més impactants heretats de la litúrgia medieval. Descriu de manera molt vívida i amb un ritme fluid i senzill el patiment de Maria **Dolorosa** com a mare de Jesús.

Més enllà de les versions musicals típicament gregorianes, l'*Stabat Mater* ha estat musicat per nombrosos compositors al llarg dels segles, amb versions de tanta qualitat com ara les de Palestrina, Vivaldi, Pergolesi, Bach, Boccherini, Haydn, Rossini, Schubert, Liszt, Verdi, Dvořák o més recentment el català Salvador Brotons. I també com a marxa processional de cornetes i tambors.

ELS VIA CRUCIS

Rep el nom de **Via Crucis** (“camí de la creu”) el ritual catòlic que evoca els moments de la passió de Jesús de Natzaret, des de la seua captura prop de l’almàssera o molí d’oli (**Getsemaní**, als peus del Tossal de les Oliveres), fins a la seua crucifixió i sepultura. Els Via Crucis se solen efectuar durant la **Quaresma** i per **Setmana Santa**, i lo tradicional és fer-ho en processó pels carrers acompanyant la imatge de Jesús en la creu i aturant-se per a resar davant les **catorze creus o “estacions”** al·legòriques dels principals moments de la Passió; per extensió l’expressió també s’usa per expressar grans dificultats].

Altrament, l’*Stabat Mater* esmentat anteriorment està associat a les estacions del **Via Crucis** quan es resa davant les estacions de manera solemne i es canten estrofes de l’himne mentre els fidels caminen d’una estació a la següent.

Barri de Benalua. Via Crucis en 2023. Lluna en creixent en el cel la nit del divendres 24 de març. La lluna plena va ser el dijous 6 d’abril Dijous Sant; i el Diumenge següent, 9 d’abril, va ser el Diumenge de Resurrecció o de Pasqua.

ESTACIÓ	ANTIGUES ESTACIONS. Contenen aportacions dels Evangells apòcrifs (no canònics)	NOVES ESTACIONS. Des del papat de Joan Pau II ; passatges dels Evangells canònics, exclusivament	VIA CRUCIS ALACANTÍ. de l’Ajuntament a Santa Faç (font: <i>Alicante Vivo</i>). Recuperat el 2011
I	Jesús és condemnat a mort	Pregària a l’Hort de les Oliveres o de Gestsemaní (“almàssera” o premsa per a fer oli).	Pl. de la de la Santíssima Faç, darrere de l’Ajuntament.
II	Jesús porta la creu a coll	Jesús és arrestat	Jal costat de Santa Maria, enfront del carrer de l’institut.
III	Jesús cau per primera vegada sota el pes de la creu	Jesús és condemnat pel Senedrí	Pl. de Topete (Raval Roig)
IV	Jesús troba la seva mare, la Verge Maria	Sant Pere nega Jesús	Rotonda de la Goteta, al costat del carrer Manuel L. Penalva
V	El Cirineu ajuda Jesús a portar la creu	Jesús és condemnat a mort per Pilat	Enfront del Col·legi Calasanci, jal costat de la cruïlla
VI	Santa Verònica eixuga la cara de Jesús amb la vera icona	Jesús és flagel·lat i coronat d’espines	Davant del Col·legio Jesuïtes, al costat del carrer del Mesonero Lucio.
VII	Jesús cau per segona vegada a terra	Jesús carrega la creu	Enfront de la cruïlla de l’Av. de l’Albufereta.
VIII	Jesús consola les dones de Jerusalem	El Cirineu ajuda Jesús a portar la creu	Al costat del concessionari Renault, al costat de la Puput.
IX	Jesús cau per tercera vegada a terra	Jesús consola les dones de Jerusalem	Parada de Bus al costat passarel·la del Complejo Vistahermosa.
X	Jesús és despullat dels seus vestits	Jesús és clavat a la creu	En la porta de la finca Lo de Die.
XI	Jesús és clavat a la creu (Crucifixió)	Jesús promet el Paradís al lladre bo	Enllaç de N-332 amb accés autovia. Enfront de San Clemente.
XII	Jesús mor en la creu	Jesús parla a Joan i Maria	Entre Col·legi de cegos i McDonald’s. Enfront de Villa García.
XIII	Jesús és davallat de la creu (Davallament)	Jesús mor a la creu	Enfront de la Gasolinera Santa Faz
XIV	Jesús és col·locat en el sepulcre (Enterrament)	Jesús és col·locat en el sepulcre	Manté la ubicació inicial en el desaparegut d jardí del mur dels vivres de Santa Faç, alcostat del monument al V Centenari.

El temps fort pasqual. Setmana Santa

SETMANA SANTA

La sisena i darrera setmana de Quaresma s'anomena **Setmana Santa**, durant la qual un dia lluna plena domina el cel nocturn. O, dit d'una altra manera, durant la Setmana Santa sempre hi ha una nit amb la lluna plena.

Eneixesentit, recordeu que, en una conferència que vaig donar a Pedreguer organitzada pel Centre Excursionista i dedicada al calendari, en explicar que la definició cronològica de Pasqua implicava que, necessàriament, la Setmana Santa esdevinguera en pleniluni, un assistent no va poder reprimir-se i va exclamar: “¡Xe, així que no era mala sort! perquè sempre venia el meu fill de vacances de Setmana Santa i volíem anar a pescar no podíem perquè hi havia lluna plena i en eixes nits els peixos no piquen!” [segons el tipus de peix i d'art de pesca, això és cert o no].

Dit això i tornant al tema, la Setmana eminentment processional que comença amb l'esplèndid **Diumenge de Rams**, ja que litúrgicament el diumenge és el primer dia de la setmana. Una **Setmana Santa** que, indefectiblement, contindrà la nit del primer pleniluni primaveral, ja la Pasqua correspon el diumenge posterior a eixa lluna plena.

En aquesta **Setmana Santa** tenen especial rellevància commemorativa els dies següents:

- a) l'entrada de Jesús a Jerusalem, el **Diumenge de Rams**;
- b) el **Dijous Sant** la institució de l'Eucaristia;
- c) el **Divendres Sant**, la crucifixió i mort de Jesucrist; i
- d) la **nit del Dissabte Sant** o **Vigília Pasqual**, que anuncia la Resurrecció de Jesús en el **Diumenge de Pasqua** o de Glòria

Mirem, però amb un poc més de deteniment, algunes de les característiques de la Setmana Santa i, en particular, de l'alacantí.

Tots i cadascun dels **trons**, **passos**, germandats processionals i confraries o associacions de fidels units per a una finalitat

pietosa i per al culte públic al seu patró, tenen el seu interés històric, devocional, simbòlic, artístic, etc.

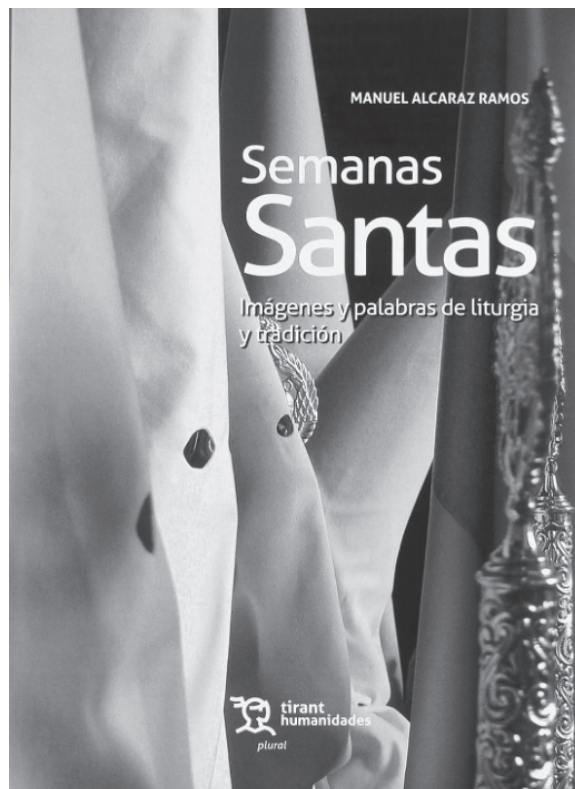
Com també cal destacar els músics i els encarregats de marcar els ritmes i nodrir les ornamentacions; o els esforços dels **portadors, sobre els muscles, dels trons;** i dels **costalers**, que transporten els **passos** carregant el pes **sobre la part alta de l'esquena**, la setena vèrtebra cervical, protegint-se amb un costal o mena de sac fet molt sovint d'arpillera o teixit gros de cànem o de jute.

Escuts de les vint-i-set Germandats i Confraries que conformen la Setmana Santa d'Alacant i que processionen pels carrers més de mig centenar de passos i trons. Els orígens de les més antigues es remunten a les darreries del segle XV, tot i que és possible que n'hi haguera d'anteriors.

Confraries que conformen la Setmana Santa d'Alacant i que processionen pels carrers més de mig centenar de passos i trons. Els orígens de les més antigues es remunten a les darreries del segle XV, tot i que és possible que n'hi haguera d'anteriors.

Però, davant la ingent quantitat d'informació relativa a la **Setmana Santa alacantina**, una bona manera de començar, abans de continuar per moltes altres fonts d'informació i reflexió com ara blogs, grups de whatsapp i facebook, etc., podria resultar interessant consultar el llibre de l'alacantí **Manuel Alcaraz Ramos** (1958) "Semanas Santas. Imágenes y palabras de liturgia y tradición". Aquest estudiós de la Setmana Santa ha conformat una extensa biblioteca, fototeca, videoteca i fonoteca sobre el tema, amb nombroses participacions públiques en articles, entrevistes o conferències.

Llegim en la sinopsis del llibre: «A partir de unas creencias religiosas básicas, ha desarrollado, durante siglos, propuestas relativamente autónomas de penitencia y de proclamación triunfal de la fe, pero, también, maneras de apropiarse del espacio público, de representar y de integrar a las comunidades que, con sus peculiaridades festivas, mostraban sus anhelos y críticas a lo existente y la esperanza de mundos mejores».

I en una de les entrevistes que li van fer ens recordava que «En muchas Semanas Santas las procesiones recuerdan que algunos barrios perdieron su importancia y durante unos días al año recuperan el protagonismo uniéndose al centro. En Alicante, ocurre con el barrio de Santa Cruz, que recupera su orgullo el Miércoles Santo». I, en una altra, una frase lapidària amb la qual coincidisc plenament: «Las procesiones son homenajes que la ciudad se hace a sí misma».

El mateix autor, en el capítol 5 (el dedicat a la religiositat alacantina) en un altre dels seus llibres, "Alicante especulación", diu:

en parlar de la Setmana Santa alacantina: «Sus orígenes son muy antiguos. Al menos sabemos que hace 400 años ya salía alguna procesión del actual Convento de las Monjas de la Sangre. [...] hoy, la Semana Santa alicantina goza de buena salud, al menos si consideramos el incremento de procesiones y procesionantes, la fundación de Hermandades, la atención que le presentan los medios de comunicación -que, en general, se han afiliado al tópico como forma de encubrir su ignorancia-, la restauración de pasos -algunos de gran calidad formal- y el encargo de otros -muchos labrados pro manos blasfemas.»

Però, clar, cadascun és hereu de la seua història. I la meua en particular ha estat lligada als col·legis on vaig estudiar (carmelites, salesians i maristes. I a l' "Hermandad del perdón" de la Congregació mariana, en què vaig substituir mon pare, membre fundador i participi actiu des de que es va fundar el 1956 de la mà del jesuïta pare Fontova; i en la que durant anys vaig processionar duent al muscle algun dels trons o la creu que recollíem en el pati del cine Rex (després edifici de les Josefines, a la confluència dels carrers Gravina i Sant Elm, patró dels mariners), o bé marxant usant com a bàcul una creu més fina a la mà; i resant el rosari, tot abillat amb la vesta de iute i el cingol. I òbviament la del barri on visc des de fa molts, Benalua.

Per eixa raó, i amb l'admiració i el respecte per totes les confraries, els confreres i la seua faena entusiasta, només faré en aquest LLIBRET uns breus comentaris sobre unes poques, les que pels vincles personals més m'emocionen quan sent la música o la marxa processional, els precos, els trons i els passos, els confreres duent el pas, els Vía Crucis penitencials...

EL DIUMENGE DE RAMS

Com que les setmanes litúrgiques comencen en diumenge, el primer dia de la **Setmana Santa**, la que conté la primera lluna plena primaveral, és el **Diumenge de Rams**.

Eixe dia es commemora l'entrada triomfal i solemne de Jesús a **Jerusalem**, on havia anat a accomplir el ritual de la *Péssah* o Pasqua jueva. Una *Péssah* que s'ha de celebrar el dia 15 de **Nissan**, tot coincidint amb la lluna plena de l'inici de l'any religiós jueu, al voltant del començament de primavera.

Una entrada triomfal que Jesús pagaria amb la vida dies després en ser traït, empresonat, interrogat, fuetejat, vexat, lacerat i escopit i, finalment, crucificat en un tossal, el Gòlgota o Calvari, situat a les afores de la ciutat (Hebreus 13,12).

Una mort, la de Jesús, que una setmana més tard donaria pas al gran misteri cristià de la Resurrecció en el Diumenge de Pasqua.

La data del Diumenge de Rams és variable, tots els anys diferent, atés que depèn de la primera lluna plena primaveral.

ANY →	2023	2024	2025	2026	2027	2028
1ª lluna plena primaveral	Dijous 6 de abril	Dilluns 25 de març	Diumenge 13 d'abril	Dijous 2 d'abril	Dilluns 22 de març	Diumenge 9 d'abril
Diumenge de Rams anterior o coincident amb la 1ª lluna plena de primavera	2 d'abril	24 de març	13 d'abril	29 de març	21 de març	9 d'abril
Diumenge Pasqua Posterior a la 1ª lluna plena de primavera	9 d'abril	31 de març	20 d'abril	5 d'abril	28 de març	16 d'abril

Segons contenen els evangelistes, l'entrada de Jesús a Jerusalem va ser molt victorejada per la gent, que per a saludar-lo va tallar 'ramatge dels camps' (Marc 11,8) o 'branques dels arbres' (Mateu 21,8), o bé va 'agafar palmes' (Joan 12,13).

El també evangelista Lluc posa més èmfasi en el lloc, a la baixada del **tossal de les Oliveres**, al peu del qual hi estava l'hort o jardí de **Getsemaní** (que significa **almàssera** o molí d'oli); tot situat més enllà del barranc

Jerusalem en temps de Jesús. Atlas de la Biblia.
A la dreta, en tonalitats més fosques, el barranc del Cedró, i a la seua dreta el Tossal de les Oliveres

de Cedró(hebreu *Naḥal Qidron*; àrab *Wādī al-Juz*), que feia de vall de protecció pel nord-est, encaixat com està entre aquell tossal i el d'Scopus, ja dins la ciutat i de similar altura (c. 800 m).

De tot el mosaic narratiu es pot suposar que els participants en la recepció de Jesús agafarien branques d'olivera per saludar, com apunta Giotto en pintar un parell de xicons enfilats a unes oliveres tallant-ne branques en **L'entrada a Jerusalem**, eixe fresc tan colpidor de la **capella dels Scrovegni**, a Pàdua (Vèneto, primeries del segle XIV).

"Entrada a Jerusalem" (1305). **Giotto** di Bondone.

Per això, en la recreació del primer moment d'alegria cristiana durant la Quaresma, el **Diumenge de Rams**, els fidels solen portar rams d'olivera, de llorer (o més rarament de de taronger) i palmes "blanques", és a dir, fulles de palmera datilera (*Phoenix dactylifera*) engroguides per haver estat a resguard de la llum i posteriorment ensofrades en atmosfera de diòxid de sofre.

De fet, en un poema d'autor desconegut llegim el següent començament:

«Demà és lo diumenge / lo **Diumenge de Rams**.

En pararan les taules, / de palmes i de rams.

Un cimal d'olivera / i un llorer molt galant».

Diumenge de Rams, Alacant 1897.
Entrega de palmes per part de l'Ajuntament. (Font: Vaillard).

Ara bé, mentre que els xiquets i els hòmens duen fulles de palmera tendres i erectes, el palmó, les xiquetes i les dones solien dur-ne de rissades, artísticament trenades amb multitud de filigranes. Unes filigranes fetes a partir de les tires en què es divideixen les fulles de palma, la llata o **pleita** (nom que també es dona a les trenes o cordes planes d'espart o cànem que s'usen per a fer estores o soles d'espartenyas < **espartenyas** < espart *Stipa tenacissima*).

I les jerarquies sacerdotals solen portar una mena d'híbrid: un gran palmó treballat però encimbellat per la punta original.

L'autor, amb una germana i el pare, en la processó del Diumenge de Rams organitzada per l'església dels caputxins "San Pascual Baylón". Alacant 1960

Processó del Diumenge de Rams al Vaticà.

Les palmes beneïdes ornaran els balcons de les cases per protegir-les enfront les tempestes i els mals esperits.

«En el confín remoto de nuestra vida se nos aparece intacta nuestra Jerusalén, y nuestras manos sienten la ternura olorosa de la primera palma, recta y fina, con su ramo de olivo; la que oímos crujir y desgarrarse contra los hierros de nuestro balcón una noche de lluvia, de vendaval, y miedo».
[Gabriel Miró: *Semana Santa. Domingo de Ramos*]

Unes palmes que, ja ben seques, serviran l'any vinent per incinerar-les en la vigília pasqual (la nit del Dissabte Sant al Diumenge de Pasqua), i usar eixes cendres per a marcar els fidels en el Dimecres de Cendra.

Balcons i enreixats s'ornen amb palmes beneïdes del Diumenge de Rams.

Litúrgia del Diumenge de Rams

En eixe dia i a l'hora assenyalada per les autoritats eclesiàstiques, els fidels, amb palmes o rams de llorer o d'olivera, es reuneixen fora de l'església. El sacerdot, amb casulla vermella (que ha substituït el morat propi de la quaresma), s'apropa al lloc on s'han congregat els fidels per procedir a la **benedicció de rams i palmes**, mentre es canta l'**antífona Hosanna filio David**. Un *Hosanna* exclamatiu, de comunió mística, que per a l'evangelista **Marc** (11,9) significa «Beneït siga qui ve en nom del Senyor».

Fidels a la porta de la catedral de Sant Nicolau, a Alacant, per a la benedicció de les palmes. (Font: Arxiu Municipal d'Alacant). Benedicció de palmes i rams.

El sacerdot resa una pregària davant els rams i les palmes i les aspergeix o ruixa amb aigua beneïda. Això ho fa mitjançant un **salpasser** o **hisop**, un utensili format per un mànec de fusta o de metall en l'extrem del qual hi ha un manoll de pèls, o una boleta buida i amb forats que conté una esponja.

I comença la processó encapçalada per un escolà, acòlit o «monesillo», que fa de turiferari, de portador de l'encenser o turíbul que difon el fum aromàtic de l'**encens** que s'hi crema.

Encenser o turíbul.

El primer acòlit va seguit d'un segon que manté en alt la creu ornada de rams i acompanyat o no de dos escolans més amb ciris encesos. A continuació desfila el clergat: el diaca (posterior al sacerdot en la jerarquia), els ministres celebrants, i si hi ha bisbe, amb la mitra i un ram en la mà. Darrere del bisbe, dos diaques abillats amb típica dalmàtica en forma de T, i finalment els fidels, tots amb rams o palmes.

En el ritual antic, quan la processó tornava a l'església, es feia un ritual la raó del qual va ser explicada pel **papa Benet XVI** el Diumenge de Rams de 2007: «En l'antiga litúrgia del Diumenge de Rams el sacerdot, en arribar a les portes del temple colpejava amb força amb l'asta de la creu de la processó al portó encara tancat, que s'obria a continuació. Era una bella imatge per a il·lustrar el misteri de Jesucrist que, amb la fusta de la seua creu, cma la força de l'amor que oferia, ha cridat des de l'altra costat del món a la porta de Déu; des del costat d'un món que no aconseguia trobar l'accés a Déu».

En penetrar en l'església i arribar a l'altar, l'oficiant recull l'encenser fumejant i el fa oscil·lar per damunt l'altar, ara o pedra consagrada i, fet això, procedeix a oficiar la Missa.

Ara bé, la celebració del Diumenge de Rams és un tant estranya, ja que si bé la processó és molt alegre, en la missa es llig el relat sencer de la cruenta passió de Crist. Per això, els ornaments sacerdotals no són blancs de goig, ni morat de penitència, ni verd de l'esperança, sinó de color roig de passió.

A banda dels aspectes litúrgics, la processó del Diumenge de Rams conté elements d'una autèntica festa popular i d'importància social en el qual els xiquets tenien un paper especial i a la que s'havia d'anar “guapet i mudat”, amb alguna peça nova de roba o de calçat perquè “el Diumenge de Rams, qui no estrena, no té mans”.

O, en paraules de l'artista alacantí Gastón Castelló:

DOMINGO DE RAMOS

Conmemora hoy, la Iglesia Católica, la entrada triunfal de Jesucristo en Jerusalén. Es, pues, esta, una efemérides transcendental en el mundo católico. Y, un motivo de alegría y de júbilo. Es el gozo propio que, en el corazón cristiano produce la rememoración de la entrada del Hijo de Dios, subido en una borriquilla en aquella jornada triunfal.

Jesús fue recibido con palmas y ramos de olivo. De esta manera se rendía pleitesía al Hijo de Dios. Henos hoy, ante el llamado Domingo de Ramos, en el cual, según el refranero popular, el que no estrene, no tiene manos. Y, la gente, por ello, estrena cuanto puede. A veces, tan sólo una prenda de escaso valor, de poca importancia. Pero, se estrena y se sigue la tradición. Hoy, las calles alicantinas, cobrarán una animación extraordinaria ante el desfile de miles de fieles — todos los niños de las escuelas locales, como nota destacada — portando palmas. Y, una imagen de Jesús, subido en la borriquilla, presidiendo el cortejo.

GASTON CASTELLO

Podem veure fotografies d'eixe dia, pel que fa al barri de **Benalua**, en el catàleg de fotografies d'eixe dia al llarg dels anys que es pot consultar en el portal benaluense <https://www.benaluense.es/benalua/Index.asp>

La importància de la burreta en la processó de les palmes

En la processó del Diumenge de Rams hi ha un animal que cobra un relleu especial, una **burreta**, ruca o somera, la femella de l'ase o ruc *Equus asinus*, preferiblement blanca, sobre la qual desfila la imatge de Jesús en al·lusió a la seua entrada gloriosa a Jerusalem.

És una imatge tan vinculada a este acte que a moltes localitats la processó passa a dir-se, popularment “de la burreta”; i, a les zones castellanòfones, “borriquita” –Andalusia–, “borriquilla” –Castella–, i similars.

Aquesta escenografia no correspon només al context cultural del cristianisme occidental; també en el món ortodox eixa festa assoleix una gran importància.

De fet, l'extensió en el temps i l'espai d'aquesta festa es pot apreciar en l'obra del pintor rus Viatcheslav Schwarz a l'obra que ve a continuació i en la qual es descriu l'entrada

Diumenge de Rams a Moscú en temps del tsar Aleix I.
Processó del patriarca a lloms d'un ase (1865)

a Moscú del tsar rus Alexis I durant el seu mandat (1646-1675). Mentre que el poble no porta rams, el tsar, a peu i coronat, porta una palma, verda, amb els folíols sense treballar. El segueixen les jerarquies de l'Església Ortodoxa russa, que porten palmes, també verdes amb la punta sense treballar. El **patriarca**, com a representant de **Jesús**, va a lloms d'un equí que, tot i ser un cavall, se l'ha cobert amb un llenç blanc perquè s'assembla a una somera.

En el nostre àmbit tenim un exemple extraordinari en la magníficent **Processó de les Palmes d'Elx**, potser la més esplèndida de les nostres terres. En ella, el pas central és "el de la burreta", que desfila entre un bosc de palmes blanques i mostres esplèndides d'artesanía de la palma "rissada".

A Eivissa la representació és fins i tot més realista, ja que la imatge ja no és una escultura, sinó un home i una burreta vius, similars al que es fa a Oriola per a rebre els nous bisbes.

Però, ¿per què és tan important la figura de la burreta (o de l'ase) en el Diumenge de Rams?

Els quatre evangelistes mencionen que **Jesús** va fer la seua entrada triomfal a Jerusalem a lloms d'un ase; és més, esmenten que Jesús mateix va insistir en trobar un ase per a fer la seua entrada triomfal a Jerusalem.

L'escena ha d'interpretar-se recordant un text del profeta **Zacaries** [s. VI-V aC]; un text que citen explícitament dos dels evangelistes: «Alegra't, ciutat de Sió, crida de goig, Jerusalem! Mira el teu rei que ve cap a tu, just i victoriós. Arriba humilment, muntat en un ase, un pollí, un fill de somera. Destruirà els carros de guerra d'**Efraïm** i la cavalleria de Jerusalem, trencarà els arcs dels guerrers i anunciarà la pau als pobles» (Zac 9, 9-10).

El text, de clar sentit messiànic, presenta com antagòniques les entrades triomfals dels poderosos sobre cavalls, o de carros conduïts per **cavalls** (potser el prefecte romà **Ponç Pilat** havia entrat així a Jerusalem), davant la humilitat pròpia de qui ho fa **a lloms d'un ase**, de cap manera un animal “militar”.

Evidentment, es tracta d'un **Messies** humil (en el text original, ‘*ā·nī*, “pobre”), més que no pas un de guerrer que hauria muntat un cavall o un carro de cavalls. Fixem-nos-en, a més, que eixe “rei” destrueix no tant els exèrcits estrangers que amenacen Israel, sinó els símbols dels poderosos, “els carros de guerra d'Efraïm i la cavalleria de Jerusalem”; uns ‘cavallers’ abatuts, humiliats, destruïts, per un nou model de rei, ara no tant “cavalleresc” com ‘asinal’.

Sí, una festa carregada de simbolismes.

I amb la qual comença la **Setmana Santa**, amb dies i rituals que paga la pena conèixer i intentar interpretar.

DIMARTS SANT

Aquest dia processiona per Alacant la Germandat penitencial *Stabat Mater* (dolorosa), dels maristes, fundada el 1992, vint-i-dos anys després haver acabat-hi els meus estudis de Batxillerat i Preu(niversitari).

El monument principal, obra de l'artista benaluenc **Remigio Soler**, consta de cinc imatges: Crist, la Mare de Déu, sant Joan, Maria Magdalena i un soldat romà que li apropa a Jesus una esponja empapada de **vinagre mirrat**, que aquest rebutja; el líquid era la beguda típica dels legionaris, la **posca**, un **vinagre** diluït que servia tant per a potabilitzar l'aigua per a beure i també per a curar ferides i llevar-li el rovell a les armes; a la posca li havien afegit **mirra** (sí, la mateixa que havien predit els Reis d'Orient!), un anestèsic destinat a calmar-li el patiment de les tortures.

Tot i que oficialment «esta Hermandad adopta las tres violetas como su escudo propio, “sencillez, humildad y modestia”», al meu parer l'emblema no representa realment tres violetes (*Viola* sp.), sinó tres exemplars d'una altra flor similar i fins i tot molt apropiada per a aquesta època, també de color violat però amb un altre significat etnobotànicament ben marcat i fins i tot més encertat, la de les flors amb què coronaven en l'edat mitjana els condemnats a mort, la *Vinca* sp., de la qual parlem en l'apartat següent.

Aquest Dimats Sant té, a més, una coincidència ben interessant, la de dues de les marxes processionals més interessants de la Setmana Santa, “*Stabat Mater*” i la fúnebre “La madrugà”.

Una mostra d'un patrimoni musical ben ric i al que en el 2020 es van afegir les troballes de cent cinc marxes, himnes i fanfàrries alacantines gràcies al treball d'investigació de Francisco Maestre, Pablo Olivas i Felipe Sanchís, professors del Conservatori professional de música “Guitarrista José Tomás”, a instàncies de la Junta Mayor de Hermandades alacantina.

DIMECRES SANT. SALPASSA

Des de ben antic, a moltes poblacions tant d'Europa com del País Valencià, ha existit el costum que en iniciar-se el Tridu Pasqual el rector de la parròquia passe a beneir les cases del poble que han manifestat el desig de participar en el ritual “de la salpassa”. Però, ¿què és això?

Es tracta d'un ritual associat al Dimecres Sant per anunciar el final de la Quaresma (actualment el Dijous Sant) i l'inici del Tridu Pasqual en què es commemora la passió i mort de Jesús.

El seu origen es remunta al ritual romà que en l'any 1614 havia dictaminat el papa Pius V per a la benedicció de les cases durant la Setmana Santa i que rebia el nom llatí de *salis sparsio*, ‘escampar sal’, d'on prové el nostre mot ‘Salpassa’ o variants similars.

En certa mesura representava l'acomiadament de Jesús abans d'entrar en la fase més dura de la Passió. I que era

aprofitada, sobretot per xiquets i adolescents i de manera semblant a les Carnestoltes, per a escenificar un sorollós acomiadament abans del silenci aclaparador del Dijous i Divendres Sants en què, davant la mort de Jesús, carrers i places romanien en sepulcral silenci ni tan sols interromput per les campanes de l'església.

En el cas del País Valencià, a moltes poblacions existia el costum que el Dimecres Sant, després del toc de campana de l'hora *tercia* (vora les 9 del matí) les famílies que volien participar en aquesta litúrgia particular deixaven obertes les portes de casa o bé posaven a la porta un ramell de **ganjols** (el lliri blau *Iris germanica*).

Quaderns de música. Salpassa.

Hisop o aspersori.

En eixes llars el rector, en representació de Jesús i abillat amb roquet de lli blanc i estola morada, entrava amb l'**hisop** o aspersori, o bé amb una rama de romer que banyava en aigua, i beneïa la casa dient «la pau del Senyor a esta casa i a tots els ací presents».

En el rebedor s'havia parat una taula amb un tapet blanc, una cistella amb ous, un pitxer amb aigua, un recipient amb sal, i unes flors

«de la Salpassa», preferentment de color morat, com ara la viola de bruixa, herba donzella o flor de la salpassa (*Vinca major*), de color blau violaci; i el ganjol, lliri blau o giriblau (*Iris germanica*).

A continuació escampava un pessic de sal per la casa, també a la cisterna, beneïa l'aigua del pitxer, els oferia a besar la relíquia *Lignum Crucis*, i els desitjava «Bona Pasqua».

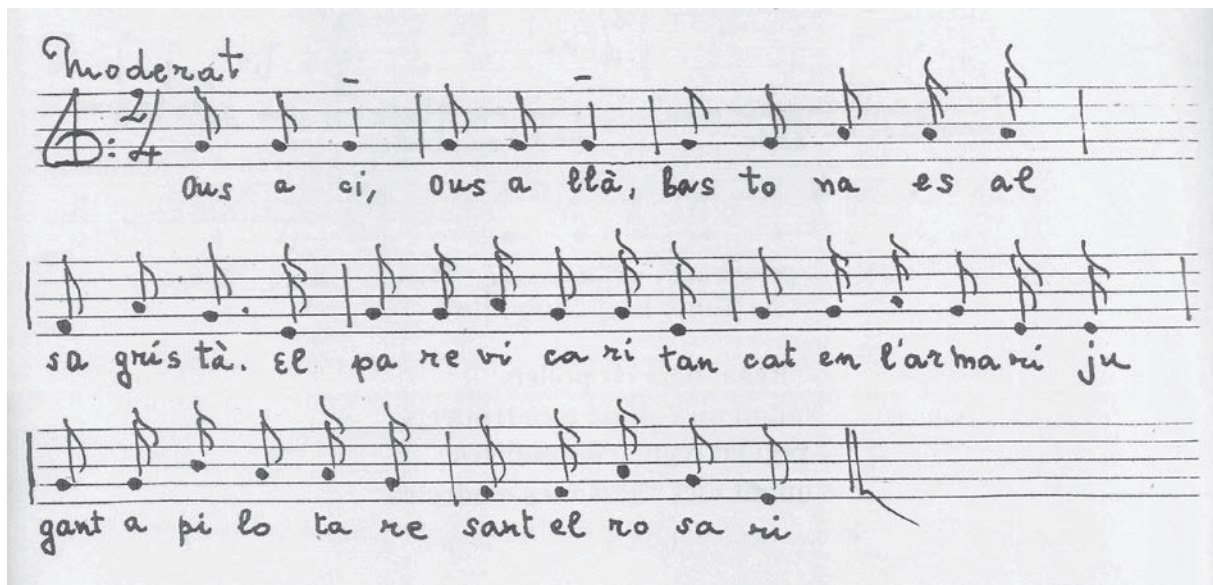
L'ama de la casa, en senyal d'agraïment, feia un donatiu, que podia ser en diners («perretes») o bé els mateixos ous, que els acòlits dipositaven en una cistella.

El rector era seguit per una colla de xiquets que, amb maces de fusta de carrasca, colpejaven portes tancades, parets i portals mentre cantaven melodies senzilles en tetracord dòric (re-mi-fa-sol) dedicades a personatges del poble (el retor, l'escolà, etcètera) i fent servir lletres estrambòtiques, com ara:

«Ja ve la Salpassa, amb molta maça»/ Ja està el vicari tancant l'armari / menjant farinetes i resant el rosari»; «¿El pare vicari? Tancat en l'armari / jugant a pilota, resant el rosari»; «Ous ací/ ous allà/ ous a

Flors de la salpassa, de color morat, *Vinca major* (herba donzella o flor de la salpassa) i *Iris germanica* (ganjol o lliri blau)

la cistella/ del capellà»; «Ous ací/ ous allà/ bones garrotades / a l'escolà»; «Ous ací, ous al cepillo, bastonades al monescillo»; «ous al ponedor, bastonades al senyor rector»; «ous a la pallissa, bastonades a la tia Lluïsa»; «ous en la plaça, bastonades en la plaça»; «ous, ous, ous, bona Pasqua i bon Dijous»; «el dijous pel matí, bona coca per a mi / el dijous de vesprà bona coca en cansalà».

Pel que fa a les processons d'eixe dia, a Alacant destaca una de les més antigues, associada a un dels barris originals de la ciutat, la Santa Creu. Des del capdamunt del barri, de l'ermita homònima, baixa pels antics camins i pels carrers, cap a la ciutat, un dels trons de

més difícil transport, el del Descendiment de la Germandat de la Santa Creu.

El Descendiment. Germandat de la Santa Creu. 1947. Fotografia aportada per Rafa Sellers (d'"El nostre Alacant d'antany").

Xiquets, amb les maces de fusta fent el simulacre de colpejar les portes.
Otos (la vall d'Albaida). Fotografia d'Amparo Medrano

En certa mesura el nom alacantí d'eixa processó pot interpretar-se de manera doble: d'una banda al·ludeix a la deposició o descendiment de Crist segons es narra en l'episodi descrit en l'evangelí de Joan (19,38-42), i d'una altra a la més que difícil baixada o descendiment del tron processional pels costeruts i difícils carrers del barri.

En paraules de Manuel Alcaraz en el llibre "Alicante especulación": «[La procesión de Santa Cruz]... tan bella, tan abigarrada, tan repleta de símbolos inconscientes y escondidos, expresó la rabia de un barrio que se iba convirtiendo en maldito. El

L'Última Cena (c. 1560), del pintor valencià Joan de Joanes. Museo del Prado. Madrid. Curiosament, hi figura **pa unflat**, és a dir, provinent d'una massa fermentada; i això no és correcte, ja que havia de ser pa àzim, sense fermentar, el típic de la **Péssah** o Pasqua jueva.

orgullo herido de unas calles abandonadas, de unas gentes humildes que contemplaban mejor que nadie las transformaciones de una Ciudad, a sus pies, que las iba expulsando de su misma historia. Volver cada Miércoles Santo a hacer esas ostentaciones de fuerza en el “bajar de la Santa Cruz al centro” era –es- el principal factor de autoidentificación, de afirmación o recuperación de autoestima colectiva».

Això sí, i des d'un punt d'estrictament cronològic, l'episodi representat correspondria al Divendres Sant, i serà en eixe capítol on en parlarem més a fons d'eixe episodi bíblic neotestamentari.

DIJOURS SANT. LA SANTA CENA

A les deu del matí del Dijous Sant el volteig de les campanes anuncien el dol per la imminent mort de Jesús.

La missa d'eixe dia és la més important de l'any, ja que evoca la **Santa Cena** o, simplement “la Cena” (amb majúscula) en què es va instituir l'**Eucaristia** o sacralització de dos dels tres productes bàsics de la Mediterrània, el pa i el vi (l'altre és l'oli) transsubstancialitzats per als creients en la carn i la sang de Jesús.

Una efemèride sacra que sol repreentat-se durant la Setmana Santa en trons i passos processionals més o menys espectacular.

En seria un cas el de “La Santa Cena» a Alacant, en la qual i sobre la taula de l'àgape s'ofereix una mostra real del **pa** àzim, sense llevat (en forma de coca de gaspatxo) i **vi de la terra** (el Fondellol alacantí), a més de tonyes o *fogassetes*; i **mones de Pasqua**

amb l'ou cuit al centre, com correspon a la presència en el cel durant eixa setmana de la Lluna plena, l'“ou mitològic” per als antics òrfics grecs. Un **Fondello alacantí** del qual vam tindre ocasió de parlar, per cert, en la pàgines 35-37 de la revista de Fogueres de Benalua de l'any 2019 *De potionibus ebriantibus* (“Sobre les begudes embriagants”).

La Santa Cena. Tron de la germandat homònima, dels salesians d'Alacant.

Després de la missa del Dijous Sant es buiden les piles baptismals, i la sagrada forma eucarística es guarda en un sagrari situat al capdamunt d'un altar especial o “Monument”, un camí escalonat ornat amb flors i ciris.

L'eucaristia queda custodiada pels fidels en silenci sepulcral, tot en commemoració de la nit que Jesús va passar en el **Mont de les Oliveres**, al replà inferior del qual es trobava una almàssera, molí d'oli o **Getsemaní**, on van succeir episodis tan popularment coneguts com la traïció de Judes i la captura de Jesús, la negativa de Pere de conèixer-lo, o el cant del gall.

Després de la pregària de les set estacions i la vetlla nocturna davant del Monument, amb els primers rajos del Sol, els fidels eixien per realitzar el Via Crucis fins al calvari del poble per un camí ornat de xiprers. Durant el Via Crucis es fa un recorregut per catorze creus o estacions, i davant de cadascuna es fa una parada i es prega, en record dels passos que va fer Jesucrist camí del **Gòlgota** o **Calvari**, tossal dels afores de Jerusalem que rebia el seu nom de les roques en forma de calavera que hi ha en un dels costats de l'elevació.

El Dijous Sant deixen de dringar les campanes fins l'entrada en el Diumenge de Pasqua. En el seu lloc, i per avisar dels oficis litúrgics, es faran sonar matraques de fusta.

Ala Setmana Santa alacantina, el Dijous Sant també processionen altres germandats, com la Penitencial del Perdó, fundada per la Congregació mariana en 1956 a instàncies del jesuïta pare Fontova (fundador també de Natzaret, casa d'acollida de xiquets sense llar). Qui ha vist la processó la reconeix d'immediat: silenci solemne només interromput pel redoblament dels tambors, el res del rosari, els cops sobre el paviment dels pals portadors de torxes o de les fines creus de fusta de pi; creus més grans que són arrossegades a muscles dels penitents; cops secs per a marcar l'inici o final de la marxa dels trons; el frec de les soles de cànem de les espadenyes sobre el paviment; hàbits d'arpillera de jute o cànem; màscares còniques de color negre, amb capilot o sense, per a cobrir el cap i la cara i sobreimpresionades per la medalla de la corporació; una creu amb cordó vermell, i a la cintura un cingol d'espart.

Trauen en processó dos grups escultòrics; el Crist del perdó, entre els lladres, el bon Dimes i roín Gestes; i, com a imatge mariana, la de Maria mitjancera de totes les gràcies (antigament, “de la corona d’espines”). És de destacar en aquesta germandat la riquesa de símbols: Alfa i Omega (A, Ω, principi i final); i el crismó (**Christi Monogramma**), dibuix format per dos o més lletres enllaçades que representen un nom o una part d’un nom, en aquest cas de Crist, en grec ΧΡΙΣΤΟΣ (*CHRISTOS*), que en llatí va donar *Christus*, que significa “l’ungit”, el **Messies**.

O la presència en la creu de la sigla **INRI**, acrònim de la frase llatina *Iesus Nazareus Rex Iudaeorum* (“Jesús de Natzaret, rei dels jueus”)

El mateix Dijous Sant també processiona per Alacant la *Cofradía de Nuestra Señora de la Piedad y Caridad y Cristo de la Paz*, la de Benalua, el meu barri, que trau en processó dos trons: el de la Nostra Senyora de la Pietat i Caritat (1955), i el posteriorment afegit (1984) del Crist de la Pau

Dijous Sant. Inici del tridu pasqual

I a partir de la Missa vespertina de la Santa Cena del Dijous Sant comença el **Tridu** o *Triduum Paschale*, que dura fins a la vesprada del Diumenge de Pasqua. Un triplet de dies que representa per als cristians la culminació del misteri de la redempció, és a dir, de l’encadenament temporal de la passió, la mort i la resurrecció de Jesús.

Així ho considerava la Carta Apostòlica *Mysterii Paschalis, motu proprio* (per iniciativa personal) del **papa Pau VI** (1963-1978) per la qual es van aprovar les normes sobre el calendari litúrgic dins del calendari natural. Una iniciativa que es va publicar el 14 de febrer de 1969, és a dir, **quaranta dies** després de l’Epifania.

Segons la Carta, «El Tridu pasqual de la Passió i de la Resurrecció del Senyor comença amb la Missa vespertina de la Cena del Senyor [quasi al final del Dijous Sant], té el seu centre en la Vigília Pasqual [el trànsit de la nit del Dissabte Sant al Diumenge de Pasqua] i acaba amb les Vespres [vora les 6 de la vesprada] del Diumenge de Resurrecció».

Altrament durant les vespres del Dimecres, Dijous i Divendres Sant, se celebra l’**Ofici de Tenebres** (*Officium Tenebrarum*), sempre a fosques excepció feta de les quinze espelmes enceses en un canelobre triangular especial, el tenebrari, exposat en el centre del temple i que van apagant-se

progressivament mentre van llegint-se els versets bíblics que corresponen al dia. És un ofici vigent no tan sols en l'Església catòlica, sinó també en les luteranes, anglicanes, metodistes, calvinistes i en l'església ortodoxa de ritus occidental.

Tenebrari dissenyat per **Anton Gaudí**.
Museu de la Sagrada Família, Barcelona.

A alguns llocs, en quedar l'església a les fosques s'entenia que Jesús ja havia mort i esclatava un estrèpit generat per matraques, o pel picar els peus a terra o pels cops contra els bancs de l'església, una mena de record del **terratrèmol** que es va produir, segons l'evangelista Mateu (27,51) quan Jesús va morir: «Aleshores la cortina del santuari es va esgarrar en dos trossos de dalt a baix; la terra va tremolar, les roques es van badar...»

El “problema” del vi

En temps antics la beguda alcohòlica per excel·lència era la **cervesa**, amb no massa alcohol però lo suficient com per a esterilitzar l'aigua i evitar malalties per la proliferació de bacteris patògens.

Per contra, el **vi**, i la **sidra**, eren productes desconeguts pels indoeuropeus, que van conèixer el raïm, la poma, la pera o el dàtil per intercanvis amb l'orient, fins el punt que **Dionís**, el **déu grec del vi** va haver de viatjar a la Índia per dur-se'l. Més encara, la paraula grega per al vi, **οἶνον (oinon)**, “**eno**” era relativament tardana (i de la que han derivat cultismes com ara **enologia**, a **enoteca**, a **enoturisme** i altres).

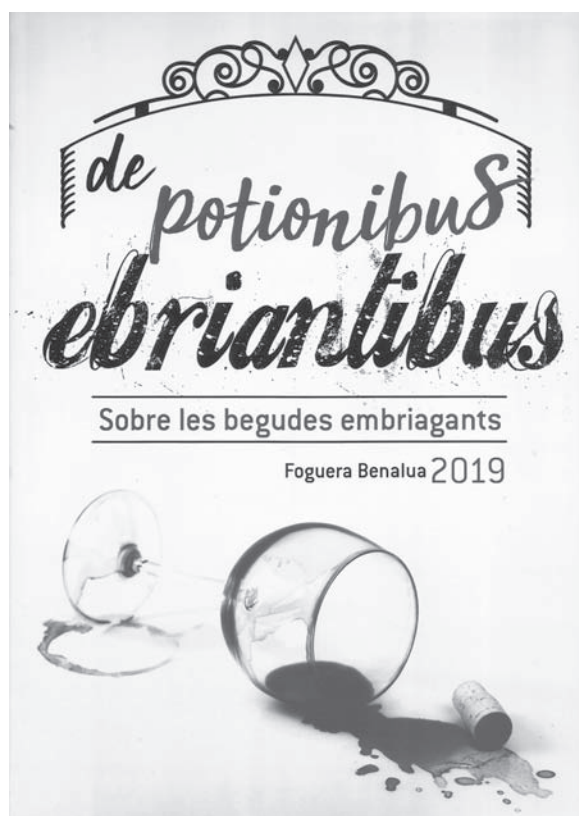

“EL VINO”, talla de Remigio Soler

Talla de Remigio Soler dedicada a l'elaboració del vi xafigant els xanglots de raïm en un cup o recipient dins del qual es prem el raïm amb els peus i es deixa el most resultant perquè hi fermenti i transformi la glucosa del raïm en l'alcohol del vi per acció del llevat o rent *Saccharomyces cerevisiae* que abunda en la pell del fruit. Del llibre “Alicante, siempre” (1982), de Fernando Gil.

Els romans no van fer servir el mot grec **oinon**, sinó que en van usar un altre, **vinum**, d'origen incert, i del qual provenen el nostre mot **vi**, així com el castellà i italià *vino*; francès *vin*; anglés *wine*; alemany *Wein*; gallec *viño*, o portuguès *vinho*.

Uns aspectos que vam tindre ocasió de tractar en el LLIBRET de Benalua 2019 “*De potionibus ebriantibus*” (“Sobre les begudes embriagants”).

Associat al consum de la nova beguda hi havia tot un encadenat de conflictes deguts a l'expansió i xoc amb uns altres productes embriagants. Conflictes es poden detectar, per exemple, en l'obra “Les bacants”, tragèdia del dramaturg **Eurípides** “**Les bacants**” (c. 409 a. C.) centrada en la història del rei Penteu de Tebas, que s'oposa a l'expansió del vi i a l'avanç de **Dionís**, un déu que duia de l'orient no tan sols eixa beguda més embriagant que la cervesa sinó també els rituals associats a la nova religió vinòfila.

Curiosament, durant les primeres fases del cristianisme, diferents escoles de pensament van acusar Jesús de ser una mena de succedani del mite de Dionís atenent a certes similituds, com ara:

Dionís	Jesús
fill d'un deu tonant i cap dels deus, Zeus, i d'una verge, Sèmele	fill d'un deu tonant i déu únic, Jahvé, i d'una verge, Maria
viatja a Egipte i a l'Índia	viatja a Egipte
propugna la beguda del vi	propugna la beguda del vi: bodes de Canà (Evangeli de Joan 2,9)
mor torturat	mor torturat
en morir baixa als inferns	en morir baixa als inferns
ressucita en tornar de l'infern	ressucita en tornar de l'infern
ascendeix al cel i és considerat divinitat, fill del déu pare	ascendeix al cel i és considerat divinitat, fill del déu pare
sa mare (Sèmele) ascendeix incorrupta al cel	sa mare (Maria) ascendeix incorrupta al cel

Unes convegències i similituds que van obligar a alguns dels primers apòlogistes cristians, Justí Màrtir o Tertulià, entre altres, a tractar de justificar-les; i van atribuir eixes semblances al Diable, que prèviament havia transformat la història de Jesús en un mite pagà per a confondre els futurs cristians. I qui sap si en el mateix sentit d'exalçador del vi com a beguda caldria interpretar el verset 15,1 de l'**evangeli de Joan** (s. I) on Jesús advertia: «Jo soc l'autèntic **cep** i mon Pare és el **vinyater**», qui sap si per assenyalar que l'únic 'cep' autèntic era Jesús i no qualsevol altre 'cep' com Dionís. Un evangelista que, recordem-ho, és l'únic que parla de les bodes de Canà (Joan 2,1-11) i de la transformació d'aigua en vi que hi realitza Jesús.

Misteris teològics en els quals no em considere capacitat per entrar-hi.

L'“altre” Dijous Sant: el dia de fer les mones i les tonyes

El Dijous Sant també marcava el moment de preparar de les “mones de Pasqua” per al Diumenge vinent, tan bé narrat per Arturo Tresáncoras i José Ángel Guirao, alacantins de pro.

A Alacant (com a moltes altres localitats valencianes), la literatura costumista ha tingut bons representants als quals m'agrada homenatjar sempre que l'ocasió és apropiada. I aquesta ho és per a recordar de nou el llibre de **José Ángel Guirao i Arturo Tresáncoras, *Entrañable Alicante* (1997)** i el capítol “La mona de Pascua”.

«Imagínese Vd., que tiene la atención de leernos, que es la noche del Jueves Santo. Sitúese en una calle de ese Alicante que parece vivir un tanto desgajado de esta época de “ordenadores” y otras tantas maravillas de la electrónica. En un Alicante recoleto y de estrechas aceras. En ese Alicante donde aún se conserva como un bien a punto de extinguirse nuestra lengua vernácula con la que se comentan los mil incidentes cotidianos. En ese Alicante,

donde es un motivo de orgullo esa maceta de “clavellines”, que aún conserva el olor a piadoso romero que fue traído el ya lejano día de la Santa Faz en su “Peregrina” el año anterior. Situémonos en una de esas calles. Por ejemplo, la de “La Cena”, oficialmente “de Díaz Moreu”. ¿No se le han ensanchado los pulmones cuando al pasar por la puerta de un buen horno atraviesa una nube de vaho, generoso de aroma de reciente cocción de “Monas y Toñas”?

Esta es la estampa que nos disponemos a comentar, pero no de hoy, que todo se compra y que para todo hay dinero, no. Esto ocurrió un día tal, pero allá por los años cuarenta, cuando no había ni qué comprar ni dinero para hacerlo. Pero sí que existía una cosa importantísima, que hoy sería muy difícil de encontrar, ilusión, mucha ilusión. Esa gran aventura, que eran las **monas de Pasqua**, empezaba por un peregrinat, que hacía ir a nuestras madres y abuelas, como nuevos Colones en busca de la Isla de las Especies, desde el “carrer Toledo”, emporio comercial de aquel entonces, hasta los pueblos cercanos a la Capital, para lograr la adquisición de la “**farina de força**” [de blat dur ric en gluten, molt apta per a rebosteria] que haría que las pastas una vez cocidas “foren més unflaes”.

Su elaboración era todo un rito. Se precisaba, en primer lugar, que alguien fuese, además del de mayor fuerza, el más hábil para el menester de amasarlas o, dicho en sentido familiar, “el que li arriase una bona palissa”, aunque en realidad quien la recibía era quien la daba.

La operación comenzaba a primera hora de la tarde y la mencionada paliza iba por tandas. Se ponía la masa en un gran lebrillo y, tapada con una manta, se colocaba debajo de la cama para que la fermentación tuviese el calor requerido. Otros, valiéndose de la amistad o de “los buenos oficios” con el oficial de la panadería, tenían la gran suerte de poderlas poner arriba de la cúpula de cocción, lo que se llamaba el “alcabó” [alcavó, cambreta superior del forn] y que, según decían, “fea milacres”.

Para el horno propiamente dicho no todas las horas eran válidas, y se requería un momento determinado, que influiría decisivamente en el resultado final y que, para las

entendidas en la materia, un minuto antes o después podía ser la causa de una gran tragedia.

La hora del mágico conjuro era la media noche. La calle se poblaba de sombras furtivas que iban y venían de la casa a la tahona y viceversa llevando, las más, los lebrillos, y las afortunadas “del Alcabó”, los útiles que darían el toque final: almendras y “sigrons” para señalar “les llandes”, un gran tazón con huevo batido, un pincel para “pintarlas” azúcar molido, etc., etc.

El “obrador” era un maremágnum donde era difícilísimo entenderse. Su mayoría eran mujeres, todas hablando a la vez comentando las excelencias de la harina adquirida, de la que se mostraban muy ufanas, o recomendando a las otras el sitio donde la podrían encontrar. Así se pasaban horas y horas hasta bien entrada la madrugada. Ya cuando por cansancio y no por falta de tema las voces perdían volumen, y aún entre el murmullo, se podía escuchar, lejano, el paso rítmico y acompasado de la “Probesó del Santísimo Cristo”.

La voz del “Mestre-Pala” anunciando la primera salida, era el aguijón que hacía renacer el jaleo y que todas las que allí había se volcasen materialmente a la “boca del forn” para ver lo que salía. ¡Ay madre mía!, allí eran los gritos de júbilo o los desafueros y desconsuelo más tremendo según saliesen grandes y “clavillaes” de puro hinchadas, o “negres i esclafes”.

Enseguida, me refiero a las segundas, las no agraciadas, se ponían a averiguar los motivos del desastre y las reconsideraciones consiguientes: “¡el tio aquell m’ha enganyat, ja li diré jo quan me’l tire a la cara!, que era farina de lo milloret!, ¡”de flor”!, ¡ai, quin disgust tinc!”

Otras para quienes la harina, pese a todo, seguía siendo de la mejor clase, echábanle las culpas al hornero: “Si li dia jo a Tónico, ¡el forn no està en condiciones està massa fort!, però, xica, ell en tal d’acabar cuant antes, hala, per a dins!, i aixina han eixit”.

La vuelta a casa de las triunfadoras era todo un acontecimiento. Desfilaban delante del mozo de horno que llevaba “la taula” e iba recibiendo las felicitaciones de todo el vecindario, como gran vencedora de la difícil prueba que era. Y las segundas, ¿se darían por vencidas? ¡Ni hablar!, en el encomio del mejor deportista, pasado el primer disgusto, vuelta a empezar, ya que “a bona hora els seus xiquets es quedaven sense mones, ¡mes que tinguera qu’emprar els diners!”».

DIVENDRES SANT. LA PASSIÓ. L’ECCE HOMO

El **Divendres Sant** es dedica a la passió de Jesús en la ciutat de Jersusalem i a la seua mort en el **Gòlgota** o **Calvari**, als afores de la ciutat (Hebreus 13:12).

Ara bé, per a entendre alguns dels episodis que narrarem hem de recordar que antigament s’entenia que **el nou dia començava després del crepuscle vespertí** (i no, com ara, a mitjanit; o a l’eixida del Sol). I en el cas que ens ocupa alguns dels episodis de major rellevància comencen en la nit posterior a la Santa Cena (Dijous Sant), és a dir, ja en Divendres Sant segons el criteri antic.

En aquest dia veurem desfilar una plèiade de personatges i situacions “de cine” en tots els sentits de l’expressió i descrits en tots els evangelis canònics (Mateu, Marc, Lluc i Joan) i fins i tot en alguns dels apòcrifs (no canònics).

En serien personatges rellevants d’eixos passatges l’antic **Summe Sacerdot Anàs** i del seu substitut i gendre **Caifàs**; tots dos

saduceus i oposats als fariseus en aspectes religiosos i polítics però que van arribar a acords per tal de comdemnar Jesús, a qui temien pel seu carisma.

El **Divendres Sant** (a partir del crepuscle del Dijous Sant) també esdevindran episodis dramàtics tan impactants com per a passar a formar part de l’imaginari cristià. Serà el cas de l’arrest de Jesús en el mateix Getsemaní o Tossal de les oliveres; el bes assenyalador de Jesús per part de Judes Iscariot; el tall de l’orella d’un dels captors per part de Pere, així com la seua covard triple negació de conèixer Jesús abans del **cant del gall** anunciador de l’alba (Mateu 26:75; Marc 14:72; Lluc 22:60; Joan 18:27).

El judici davant dels summes sacerdots **Annàs** i el seu substitut **Caifàs**; i, a continuació, la comparescència davant del prefecte (governador) romà de la província de Judea **Ponç Pilat**.

Més tard, el retorn a la casa de Caifàs, ja de matí, on Jesús serà escarnit com “rei dels jueus”, cobert amb un mantell de porpra, símbol de reialesa, i coronat amb una corona d’espines; un “rei” a qui posaran en una mà una **canyeta** com a succedani de ceptre reial.

Una “**canyeta**” que el pintor flamenc **Anton van Dyck** va interpretar com la tija florífera, amb una mena de “puro” al capdamunt, d’una **bova** *Typha* sp.

La Canyeta

Muy Ilustre, Penitencial y Franciscana
Cofradía del Stmo. Ecce Homo y Ntra. Sra. de la Amargura y
Muy Piadosa Hermandad y Cofradía de Nazarenos de la Santa Redención

1er. Trimestre 2007

Año I - n°4

“La coronació d'espines” (c. 1620) és un quadre de **van Dyck** exposat en el Museo del Prado de Madrid. Entre els múltiples detalls del quadre hi ha un, però, en què l'autor va errar: no va cobrir Jesús amb un mantell de color porpra sinó amb un d'un blavenc (d'indi o anyil), de menor transcendència simbòlica; qui sap si perquè no podia pagar el pigment que hauria degut usar.

“La coronació d'espines” (c. 1620) és un quadre de **van Dyck** exposat en el Museo del Prado de Madrid. Entre els múltiples detalls del quadre hi ha un, però, en què l'autor va errar: no va cobrir Jesús amb un mantell de color porpra sinó amb un d'un blavenc (d'indi o anyil), de menor transcendència simbòlica; qui sap si perquè no podia pagar el pigment que hauria degut usar.

En qualsevol cas, el detall de la **bova**, ¡ves per on!, té relació amb Alacant i en particular amb un dels seus arravals antics, el barri “de la buda”. Vegem-ho.

La bova és una herba alta les fulles de la qual s'han fet servir tradicionalment per a fer el seient i el respatller de cadires “de bova”; i també per a calafatejar barques i tapar les juntes entre taulons per evitar que hi entre l'aigua. La planta rebia antigament, en època

romana, el nom de “buda” (com és el cas de l'illa al delta de l'Ebre; o la mitja ciutat, Buda, que conforma la capital d'Hongria, Budapest). Doncs bé, a la part més pròxima a la mar del barri alacantí de Sant Francesc vivien els calafats, que feien servir espart i “buda” (bova o bòveda) com a matèria primera per al seu ofici; i per això eixe arraval va rebre el nom antic de la planta característica de l'ofici.

Però, tornem al relat de la passió que ocupa aquest Divendres Sant.

Escarnit i colpejat, Jesús va quedar com un **eccehomo**; expressió homònima provinent de la que va usar el prefecte romà per presentar Jesús davant la gent: *Ecce homo*, “vet ací l'home”.

Pas que duen sota l'esquena els costalers de la Confraria franciscana alacantina del Santíssim *Ecce Homo*.

Dit això, i com a curiositat, hi havia un col·lectiu que a algunes localitats (com és el cas de Vilajoiosa, a la Marina Baixa) estava exempt de seguir les normes: els “armats» o “saions», personatges vestits “de romans» que representaven els soldats que capturarien, vexarien i torturarien Crist. I com que representaven a gent tan malvada, eixos dies menjaven, sobretot carn i embotits (¡de porc!), i s'emborratxaven com si foren festes “de burrera».

"L'oració de Jesús en l'hort" (1459). Andrea Mantegna.
Museu de Tours.

Divendres Sant i el quadre de Mantegna "L'oració de Jesús en l'hort"

En passejar per la història de la pintura no deixa de sorprendre'ns trobar tantes relacions entre natura i pintura. Com també incita a reflexionar sobre les interaccions entre ciència, art i religió com a intents d'entendre el món potencialment capaces de confluïr i complementar-se i contribuir a l'enriquiment intel·lectual i emocional de les societats.

Ho pensava mentre tornava a admirar un dels dos quadres que Mantegna va intitular *Orazione nell'orto* o "Agonia en l'hort de Getsemani", un dels quals es troba a la National Gallery de Londres i un altre, del que anem a parlar, al Musée des Beaux-arts de Tours (França), tots dos pintats pels voltants de 1460.

Són quadres que mostren els moments d'oració i angoixa de Jesús durant l'ocàs del Dijous Sant, a punt de començar el Divendres Sant ja que en aquella època es considerava que el nou dia esdevenia després del crepuscle vespertí i no a mitjanit (com ara) ni a l'eixida del Sol.

L'escena esdevé en un hort als peus del **Tossal de les Oliveres**, uns 1200 metres a l'est de **Jerusalem**, representada com a una mena de ciutat italiana de l'època. Un hort ubicat junt a una almàssera o molí d'oli, Gath-Šmânê en arameu, **Getsemani** per a nosaltres

Un Tossal de les Oliveres separat de la ciutat pel barranc de Cedró sobre el que vessa l'aigua de la gran **font de Gió** (a l'esquerra del

Antic Jerusalem. En la part de dalt del dibuix, l'Hort o Tossal de les Oliveres.

quadre) que permetia beure els habitants de Jerusalem o jerosolimitans.

Els quatre Evangelis canònics esmenten l'angoixa de Jesús abans de ser detingut i de què comence el tràgic periple que anomenem La Passió. Un drama que el duria a la creu i, posteriorment i segons una de les creences fonamentals del cristianisme, a la seua resurrecció el Diumenge de Pasqua.

Eixe temps que Jesús i alguns apòstols van passar en l'Hort de Getsemaní va generar episodis tan coneguts com ara el prec del Messies, la becada dels acompanyants o el tall de l'orella per part de Pere d'un dels esbirros de Caifàs.

En seguir el relat canònic, Mantegna imagina Jesús en actitud oracional sobre un penyal darrere del qual figura una savina o ginebre (*Juniperus* sp.), de relativa abundància en aquelles terres.

A la dreta, i des d'un núvol, un àngel baixa a Jesús un calze premonitori del vessament de sang que haurà d'enfrontar.

Jesús està entre dos arbres que podrien ser, a l'esquerra una pomera (tan vinculada pels pintors centreeuropeus al Paradís terrenal); i a la dreta un ponciler carregat de **poncils** (*Citrus medica*), una mena de llimó gran de mesocarpi o infraescorfa blanca molt grossa i comestible; sí, els mateixos poncils que antigament compràvem en el **porrat de sant Anton** (17 de gener) d'Alacant; uns fruits de gran importància simbòlica per als jueus, sobretot en la festa de la *Sukkot* o **dels Tabernacles**.

Més avall, els apòstols **Pere, Jaume i Joan** romanen dormint (Mateu 26,36-46), abans que Jesús se'ls dirigisca i pregunte al primer en veu alta: “¿Simó! ¿dorms? ¿No has sigut capaç de vetllar ni una hora?”; una comprovació fallida que haurà de repetir dues vegades més amb idèntics resultats.

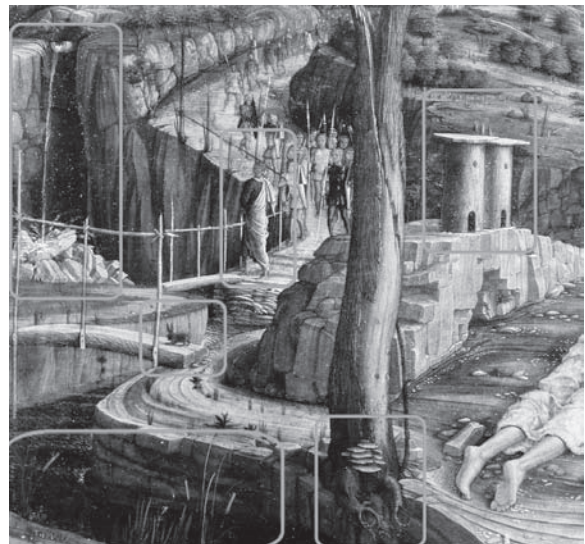
Hi ha un arbre (mig abatut per un raig) que podria ser un **olm** (*Ulmus* sp.), ja que els romans els usaven de suport per als ceps (*Vitis vinifera*) i que aconseguiren formar **parres** com la que penja de la rama superior

de l'arbre, i evitar així que el **raïm**, símbol cristològic de primer nivell, tocara el terra i es podria.

Al costat dret de l'arbre figuren un parell de **ruscos**, orientats cap a l'est, amb **abelles** (*Apis mellifera*) productores de mel i cera, qui sap si una al·legoria al futur Ciri de la **Vigília Pasqual** i al fet que la mel és esmentada en la **Torà** jueva com a producte noble i fins i tot associat poèticament a Israel, “terra que vessa llet i mel” (Èxode 3:8; Nombres 13,27 i 14:8).

Als peus i sobre el tronc de l'arbre es veuen uns bolets de soca, potser **bolets de l'olm** (*Hypsizygus ulmarius*), un fong oportunista que s'aprofita de la feblesa del vegetal per a nodrir-se'n.

Sobre un dels ponts que travessen el barranc està a l'aguait una **llebre** (per les orelles tan llargues) o un **conill** (per les pates tan curtes). Tot i ser un animal impur per als jueus (Deuteronomi 14,7), tant el **conill** (*Oryctolagus cuniculus*) com la **llebre** (*Lepus* sp.) són símbols de fertilitat i renovació primaveral (sobretot la llebre).

Quan els pobles centreeuropeus es van cristianitzar va sorgir una llegenda segons la qual en la cova de Josep d'Arimatea en què van soterrar el cadàver de Jesús hi havia amagat un conill. Tres dies més tard, quan un àngel va retirar la pedra que tapava l'entrada el conill va eixir del cau

on havia estat forçosament tancat; i en ser modernitzada, la llegenda afirma que, per anunciar la bona nova resurreccional, el conill va anar amagant per tot arreu ous de colors, que hui dia i sota la forma d'ous de xocolate embolcallats en paperets de colors, que són una font de divertiment per als més menuts.

En el cantó inferior esquerre del quadre unes **boves** (*Typha* sp.) indiquen l'ambient humit. I un exemplar de d'eixa herba ja havia figurat com a metàfora de ceptre reial en la mà de Jesús en "La coronació d'espines" (1620) del pintor flamenc Anton van Dyck.

I, finalment, també s'hi pot apreciar com una torba d'armats o saions provinents de Jerusalem i encapçalats de **Judes Iscariot** s'aproximen a l'hort de Getsemaní per capturar Jesús i iniciar així allò que ara commemorem com a **Tridu Pasqual**, els tres dies de la passió, mort i enterrament fins que, finalment i segons resa el **Credo**: [...] *passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, et sepultus, descendit ad inferos, tertia die resurrexit a mortuis*, [...] O, en la nostra llengua, "va patir sota el poder de Ponç Pilat, va ser crucificat, mort i sepultat; va baixar als inferns, ressuscità el tercer dia d'entre els morts".

Doncs això mateix. Cultura religiosa però també cultura general.

Divendres Sant. La pujada al Calvari i la mort de Jesús

Eixe dia també cobra especial rellevància narrativa la pujada de Jesús amb la creu al muscle al Calvari o Gòlgota on l'hauran de crucificar.

I amb personatges secundaris que paga la pena reconèixer, com ara el Cirineu, obligat a dur la creu una estona; o la dona sanada en tocar la vora de la túnica de Jesús (Mateu 9,20-22; Marc 5, 27-30); una dona que posteriorment seria identificada amb la Berenice/**Verònica de la Santa Faç**. Sí, Berenike/Berenice, que va eixugar amb un llenç la cara de Jesús segons l'evangeli

apòcrif (no canònic) "Actes de Pilat"; un rostre que hi quedarà miraculosament imprés (la "Santa Faç") tot prenent el nom de la dona deformat a Verònica potser per intentar associar-lo a una (falsa) etimologia de *vera-icon* ("autèntica imatge") com a equivalent a la **Santa Faç**.

I la crucifixió entre dos lladres, un de bo (Dimes) i un altre d'eroïn (Getes); o l'oferiment i rebuig de **vi mirrat** (la premonitòria **mirra** o resina aromàtica oferida pels Reis d'Orient) que es feia servir com anestèsic.

O les darreres paraules abans d'expirar en la creu, i en particular l'eufònica expressió del Salm 22,2 **Elí, Elí, ¿lama sabactaní?** ("¡Déu meu, Déu meu!, ¿per què m'has abandonat?"). Un clam d'angoixa que van recollir els evangelistes Marc 15,34 i Mateu 27,4, el primer amb la forma *Eloí*, més propera a l'arameu, i el segon amb la més hebrea d'Elí.

La llançada del **soldat Longí** en el costat de Jesús per certificar que ja havia mort (quan encara no ho estava, ja que li brolla sang) i que no calia trencar-li les cames per accelerar el decés.

Divendres Sant. El descendiment

Al davall tenim el magnífic quadre "El descendiment" oli sobre fusta del pintor flamenc **Rogier van der Weyden** i que podem admirar en el Museu del Prado de Madrid.

Un quadre que paga la pena comentar quan ens referim al Divendres Sant i als fets narrats per l'evangelista Joan en els versets 19,38-42 pel que fa a la deposició del cos de Crist des de la creu on havia estat fins a la seua mort.

A l'esquerra, i sostenint el cos desmaiats de la mare de Jesús (quasi en paral·lel al del seu fill) figuren les seues dues germanes Maria Clopas/Cleofàs i Maria Salomé (Marc 15,40), mares d'alguns dels apòstols. Les acompanya sant Joan (el futur evangelista), als peus del qual una calavera serveix per a indicar que l'escena se situa en el Calvari.

"El descendiment" (c. 1438), de Rogier van der Weyden.

El cadàver de Jesús és abaixat i dipositat en un llençol de lli per dos fariseus amics seus, **Nicodem** (amb barba blanca), i el ric comerciant Josep d'Arimatea, que porta una rica capa de brocat daurat; els dos ajudats per un personatge desconegut que hi figura pujat a l'escala. A la dreta se situa Maria Magdalena i un personatge no identificat que porta un pot a la mà, probablement d'ungüent i que serveix d'atribut a la santa.

Crist porta la corona d'espines; elaborada, segons la tradició, amb rames de l'arbret espinescent anomenat arç o espí blanc (*Crataegus monogyna*), un rebrot del qual i segons conta la llegenda es va endur amb ell Josep d'Arimatea fent-lo servir de bàcul quan els seguidors de Crist van ser perseguits; se'n van anar cap als confins occidentals, van passar a Anglaterra i ja prop de la frontera amb Gal·les van acampar cansats i desanimats; hi van estacar el bastó i al dia següent havia florit ¡en hivern!, per la

qual cosa van decidir fundar-hi la primera església cristiana en eixe territori.

En el quadre també s'aprecia la marca de la ferida de llança provocada pel legionari **Longí** (Joan 19,33-34) i la sang que li va brollar; això vol dir que encara era viu quan se la van fer però que ara ja estava quallada perquè sinó es desplaçaria en sentit gravitacional.

El cos exànim és baixat de la creu per a ser colgat en la tomba que Josep d'Arimatea ha oferit, mentre que l'aportació de Nicodem serien cent lliures lliures (més de 30 kg) de **mirra** i àloe per a embalsamar-lo (Jn 19,39) i posteriorment segellar el sepulcre.

El Divendres Sant es pot assistir a la solemne i silenciosa processó del Sant Enterro, només interrompuda pel cant del **Miserere** que dona per conclosa la fase de la passió i mort de Jesucrist.

DISSABTE SANT (O DE GLÒRIA)

El **Dissabte Sant** es commemora el *descensus ad inferos*, és a dir, l'enterrament o "baixada a l'infern» de Jesucrist que antecedeix el seu retorn o resurrecció.

Tal com es resa en el 'Credo dels apòstols' (*Symbolum Apostolicum*) o versió reduïda del Credo niceno: «*lesum Christum [...] natus ex Maria Virgine, passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, et sepultus, descendit ad inferos, tertia die resurrexit a mortuis, ascendit ad caelos, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis, inde venturus est iudicare vivos et mortuos*» ("Jesucrist, [] nascut de Maria Verge; va patir davall el poder de Ponç Pilat, va ser crucificat, mort i sepultat; va descendir als inferns, ressuscità el tercer dia d'entre els morts se'n va pujar al cel, s'asseu a la dreta de Déu Pare totpoderós i d'allà ha de venir a jutjar els vius i els morts").

En consonància, en la nit del Dissabte Sant al Diumenge de Glòria o de Resurrecció se celebra la vigília pasqual prèvia a la litúrgia de la llum, l'encesa ritual del ciri pasqual, el repartiment de la seua flama entre els fidels, i la manifestació col·lectiva del goig per la resurrecció de Jesús amb el toc de Glòria de les campanes.

Però, abans d'això, ¡xe, quin matí! Perquè després d'uns dies de recolliment, de processons de Setmana Santa, de les "quaranta hores» d'adoració al Santíssim Sagrament, dels oficis de tenebres, del record de les hores passades per Jesús dins el sepulcre, dels viacrucis i rosaris, tota una setmana en què els cines estaven

tancats o en la ràdio només se sentia música clàssica o sacra, i en què la televisió no existia, arribava ¡el Dissabte de Glòria!, l'altra manera d'anomenar el Dissabte Sant, amb tot un seguit de manifestacions joioses i sorolloses en què sota l'excusa de "despertar el Senyor» es procedia a la trencadissa dels atuells domèstics vells, d'olles, cassoles, cànters i plats; i el soroll, el *roïo* deliberadament produït per xiquets que arrossegaven pels carrers esqueselles, rastres de llandes, tapadores, orinals, pots, ferralla i objectes sorollosos per intentar espavilar el Diví que jeia sota terra. O, més prosaïcament, encetar un nou temps fent neteja general de la casa, un temps que es pretenia net i lliure de les càrregues del passat. Com també feien els jueus quan arribava la Pasqua.

Unes tradicions que podem rememorar gràcies a un altre dels capítols del llibre **Entrañable Alicante** on es descriu eixe matí a Alacant fins els anys 60 del darrer segle.

«Campanas y Sábado Santo

En aquella época preconciliar, Cristo resucitaba el sábado a las diez de la mañana, y la gente alicantina celebraba de muy distinta manera, a cual más pintoresca, la alegría de saber la buena nueva de la Resurrección.

Las diez de la mañana eran saludadas por el volteo general de campanas desde todas las iglesias de la capital, a la vez que todos los barcos anclados en nuestro puerto hacían sonar potentemente sus sirenas, y del alto del Castillo eran lanzados numerosos cohetes. A todo este estruendo hay que sumar los muebles viejos, botijos y platos en desuso que, amontonados en los desvanes durante todo el año, eran guardados para ser arrojados por el balcón a la calle en este día. Esta circunstancia hacía algo difícil y peligroso el circular a esa hora por las calles, pues estaba uno expuesto a que cualquier euforia de este glorioso sábado te partiera la cabeza. La gente corría apresuradamente para que el momento triunfal de la Resurrección

les cogiera bajo techo. No ocurría así con los niños, a los cuales era difícil retener en casa, ya que muchísimos comercios tiraban a esa hora a la calle caramelos y golosinas y la grey infantil que ya sabía los “sitios” hacía guardia ante la puerta.

Una de las calles donde era más frecuente esto era la de Mayor, en la que existían muchas confiterías, entre ellas la de Torres, donde se tiraban caramelos, y la Mallorquina¹, desde cuyo balcón del primer piso echaban una verdadera lluvia de calderilla. Golosinas y moneditas que eran rápidamente recogidas por los niños, pues duraban en la calzada menos tiempo que el que invertían en caer.

En los comercios de mercería y paquetería, como por ejemplo “El Blanco y Negro”, en Avda. de José Antonio, hoy Constitución, propiedad de D. César Zalve, guardaban durante todo el año los botones sobrantes o pasados de moda y esta era la mercancía que tiraban alegremente a la calle en esa hora.

Otra de las aficiones principales de los pequeños eran las “aleluyas” o “santitos” como se decía, que consistían en grandes pliegos de papel muy fino de muy diversos y variados colores, con muchas estampas cada uno que representaban imágenes de santos y escenas de la vida del Señor, que se compraban en imprentas o a aquellos pregoneros callejeros que con su carga de pliegos bajo el brazo iban cantando por calles y plazas: “Sants i sants, / de coloretts, i blancs, / Per un cèntim gran / Un full de sants i sants / De coloretts i blancs”.

Y que una vez recortados eran lanzados al viento desde todos los balcones. Una vez en el suelo los niños los recogían y coleccionaban, siendo también popular la tradición de recoger tres de cada color y guardarlas en casa, con lo que quedaba asegurada la buena suerte

y el éxito. Interesante y muy colorista era también lo que ocurría en el Mercado Central. Allí, todos los días del año toca una campana a las siete en punto, indicando el comienzo de la venta. Pues bien, desde el miércoles santo, esa campana no sonaba, permanecía muda durante los días grandes de la Semana Santa y el inicio de la jornada se hacía normalmente sin dicha señal.

Pero el sábado de Gloria [desde la reforma litúrgica de 1955, “Dissabte Sant”] a las diez de la mañana, sumándose a la algarabía de la ciudad, redoblaba a rebato en señal de júbilo y alegría. Y era entonces cuando los vendedores de todos los puestos, tanto de fruta y verdura, como de carne y pescados, dejaban automáticamente su venta y empezaban a chocar entre sí los platos de las balanzas, produciendo en todo el recinto un escándalo ensordecedor pero emocionante al comprobar cómo se contagiaban de la alegría colectiva. Esta costumbre era secundada por los camareros de los bares y cafeterías de la Rambla y Explanada, que hacían lo propio en sus respectivas terrazas con las bandejas de servir.

Una de las calles donde se celebraba mucho ese día era la de Teatinos, habitada entonces en gran parte por mujeres de vida alegre. Estas tenían prohibido ejercer su profesión durante la Semana Santa. Prohibición que terminaba con el toque de gloria y consecuentemente celebraban el “levantamiento de la veda” con gran júbilo y bullicio.

Todo un conjunto estruendoso, pero rabiosamente alicantino, que valía la pena contemplar y es triste que se haya perdido. Al contemplar la normalidad a que ha sido reducido ese día en la actualidad, sentimos ganas de salir al balcón y comenzando a tirar cosas, gritar a los indiferentes viandantes que circulen por la

calle: “¡Alicantinos, reaccionad! ¡Ha resucitado!”

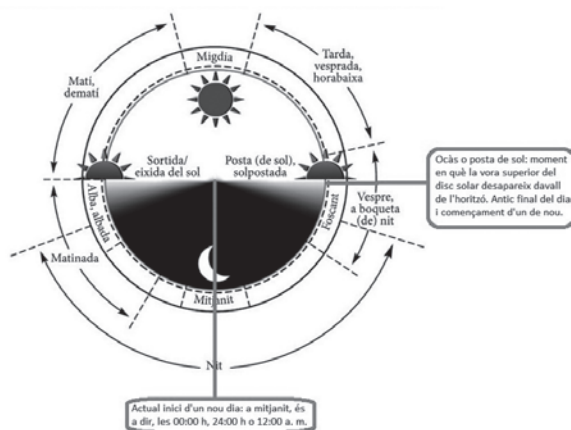
Pero por temor a que nos llamen locos o inmovilistas nos encogemos de hombros y dejamos pasar la vida como viene.

Ese encogimiento colectivo de hombros es el que está acabando con nuestras más queridas tradiciones».

Passat eixe matí d'alegria desbordada es reprenia el sentit més profund del temps en què Jesús havia passat enterrat i per la nit se celebrava la Vigília Pasqual.

La nit del dissabte sant. El ciri pasqual i l'xultet

La idea que la data canvia a les 12 de la mitjanit és bastant recent. Antigament, el nou dia començava quan el crepuscle vespertí deixava pas a la nit.

El Missal Romà és molt clar i estricte en indicar l'hora de celebració de la Vigília Pasqual: pot començar en iniciar-se la nit del Dissabte Sant i ha d'acabar abans de l'alba del Diumenge de Glòria.

I és en començar la nit quan s'enceta un dels rituals més rics i complexos de la litúrgia cristiana; el de recordar la creença fonamental de la religió cristiana: que Jesús va superar la mort, que va ressuscitar i que és viu.

En primer lloc, a l'atri o espai situat davant de l'església es fa una foguera amb les palmes

beneïdes i ben seques del Diumenge de Rams de l'any anterior i la cendra de la qual servirà per al pròxim Dimecres de Cendra.

Amb eixe foc, que representa el Déu Pare, s'encén una flama que es transmet al ciri pasqual, símbol del Crist ressuscitat que venç les tenebres de la mort.

Es tracta d'un ciri de grans dimensions sobre el qual s'han dipositat cinc granets d'encens i en la superfície del qual van impreses una creu, l'any en curs, i les lletres gregues alfa (A) i omega (Ω), primera i última de l'alfabet grec.

A continuació comença la impressionant litúrgia de la *Praeconium Paschale*, la proclamació de la Pasqua. El **diaca** (grau inferior al sacerdot) penetra en la foscor del recinte eclesial portant encés el ciri pasqual que simbolitza la llum de Crist mentre crida tres vegades **¡Lumen Christi!**, replicat pel poble amb la locució **¡Deo gratias!** ("donem gràcies a Déu).

La tercera locució dona el senyal perquè la flama del ciri pasqual iniciï la compartició

entre les espelmes dels assistents i passe a col·locar-se en el candel·ler que té preparat en el presbiteri de l'església i al costat del **faristol** o **ambó** usat per a predicar, llegir o cantar els textos litúrgics. Uns ambons que tradicionalment eren dos: un a la dreta (mirant frontalment el presbiteri i altar) per a llegir l'epístola, i un a l'esquerra per a l'evangeli; des del Missal de 1970 només n'està previst un, fixe i no un simple faristol portàtil i cobert sempre que es puga per un antipendi amb el color litúrgic del dia corresponent. I queda reservat per a les lectures, el salm responsorial i el pregó pasqual; i no pot ser usat per un comentarista, el director de la coral o un solista.

Tot i això els ciris de l'altar romanen encara apagats fins que s'entone el **Gloria** en acabar-se les lectures de l'Antic Testament.

Quan l'església queda il·luminada s'inicia el cant de l'**Exultet**, també conegut com *Angelica* en al·lusió al vers de la primera estrofa del cant: *Exultet iam angelica turba caelorum* ("que s'alegre arar la multitud angelical del cel"). L'**Exultet** és un dels himnes més bells de la litúrgia catòlica; un càntic que pletòricament pregona l'alegria per la Resurrecció. La lletra del cant s'ha atribuït a sant Ambrós de Milà (339-397), i dos segles més tard va ser elevada a l'excel·lència musical de la mà d'un altre dels Pares-Doctors de l'Església, el **papa Gregori I el Magne** (540-604). Durant l'edat mitjana el cant de **Exultet** va ser difós pels monestirs de l'orde benedictí de Cluny a l'igual que la resta del cant gregorià.

Originalment l'**Exultet** venia escrit sobre un rotlló ben llarg que portava el text en un sentit mentre que les imatges seguien el contrari, de manera que mentre el diaca narrava el contingut, es desplegava el pergamí perquè els fidels pogueren, des de la banda oposada, seguir la història alhora que miraven les il·lustracions.

"El descendiment" (c. 1438), de Rogier van der Weyden.

L'efecte resultant, tan emocional com didàctic, articulava la paraula cantada, dramatitzada i visualitzada en un context de forta commoció devocional. I alhora oferia als espectadors, la major part il·lustrats, la possibilitat de descodificar i entendre els signes: *In ipsa legint qui litteras nesciunt* ([fins i tot] 'els que no saben lletres hi llegeixen'). I tot això va ser fruit de la intuïció de **sant Gregori el Magne**, que va marcar el pensament medieval pel que fa a la consideració de la imatge com a *litterae laicorum* ("lletres dels laics»), és a dir, com a un excel·lent discurs visual destinat a les masses analfabetes i instruir-les en alguns dels conceptes fonamentals de la doctrina cristiana.

El cant dona pas a la segona part d'aquesta vetlla o Vigília Pasqual, amb la lectura de passatges de l'Antic Testament, com ara

històries de la creació, el sacrifici d'Isaac, el pas de la Mar Roja i l'anunciada vinguda dels Messies. Finalment es canta el **Glòria** i l'**Al·leluia** i culmina amb la **proclamació de la Resurrecció per part del diaca** en un ambient solemne on gestos, objectes, cançons, llums i olors es combinen per a preparar les ànimes per a la catarsi extrema del misteri principal de la religió cristiana, la Resurrecció de Jesucrist.

Un aspecte clau de la segona part de l'*Exultet* és l'èmfasi que es posa en el **ciri pasqual** que es mantindrà encès al costat de l'ambó i fins la Pentecosta o final del cicle pasqual; després, serà traslladat a la pila baptismal i romandrà apagat excepció feta del moment d'algun bateig o en les misses exequials.

El segon acte de l'*Exultet* és en bona mesura una lloa al ciri, una **Laus Cerei**, que era el nom que rebia abans de la reforma de la litúrgia de la Setmana Santa en 1951, quan el **papa Pius XII** va decidir canviar-lo per *Praeconium paschale* (“pregó pasqual” o “anunci de la Pasqua”).

L'entonació del *Laus cerei* per part del diaca pretén conduir els fidels a l'exaltació mística per la imminent resurrecció del Salvador en una església abarrotada de gent, saturada d'encens, envoltada d'imatges i il·luminada per les espelmes i sobretot pel ciri pasqual al que se li dediquen uns versos: «accepteu, oh Pare sant, / el sacrifici vespertí d'aquesta lloança / i la flama d'aquesta columna de cera, / elaborada per les abelles, / i que l'Església us ofereix per mans dels seus ministres».

Una **lloa al ciri**, sí, però també una *laus apis* a l'abella productora de cera que no té precedents en la **Tanakh** o cànon bíblic jueu però que sí que és un tema important en el món grecollatí, on trobem nombrosos filòsofs, naturalistes i agrònoms, que li han dedicat pàgines i tractats específics, fins i tot en la cultura clàssica i hel·lenística. Així, a través del simbolisme de l'abella, la cera i la mel, ressona no tan sols el record de la hibridació jueva i grecollatina que caracteritzen el cristianisme sinó també un desig d'unió entre l'emoció i la bellesa que encara hui ens fa arribar el perfum d'aquells escriptors quan es recita de forma viva, sentida, emotiva, l'*Exultet* en el moment més solemne del ritual cristià.

Pasqua Florida. La gran síntesi

ENTENDRE LA PASQUA. ENTENDRE EL CALENDARI

Ara, quan tan fàcil ens resulta obtenir aigua potable obrint una aixeta, que tantes interpretacions correctes de la natura ens permeten establir relacions apropiades, se'ns fa difícil imaginar com farien els nostres avantpassats per interpretar l'aparent caos de la natura.

Un repte dels calendaris primitius consistia en acoblar cronologies que provenien de lògiques tan dispars com l'agrícola i la ramadera.

En el fons, el cicle pasqual arrela en l'antic híbrid lunisolar jueu de la fusió de dos estils de vida inicialment antagònics, l'agrícola cananeu i el ramader dels pastors sinaítics que havien envaït la 'Terra Promesa' però que, en arribar l'època propícia, havien d'anar amb els seus ramats a buscar pastures fresques per alimentar-los.

L'eix va ser el gran èxit de la Pasqua jueva, **Péssah**, quan va aconseguir la intersecció entre l'inici de la recol·lecció de la civada i la partida dels ramats transhumants en un marc geogràfic, climàtic i ecològic particular, el de la Judea bíblica.

I ho van aconseguir fent servir un encadenat solar-lunar que paga la pena de recrear i conèixer. Més encara quan eixa festa, en ser adoptada pels cristians sota el nom de Pasqua ha perdurat fins a l'actualitat mimetitzada sota l'embolcall ideològic de

la mort i resurrecció primaveral del nostre profeta-Déu Jesús.

Així que caldrà començar per les raons ecològiques i agropecuàries que van impulsar els jueus a establir la seua *Péssah*, la Pasqua jueva, i així poder entendre la Pasqua cristiana.

Una Pasqua, la cristiana, basada en la resurrecció de Jesús i que està present en els quatre evangelis, Mateu 28,1-10, Marc 16,1-13, Joan 20,1-29 i, sobretot en **Lluc**, que en 24,1-8 relata el següent:

«El diumenge, de bon matí, les dones arribaren al sepulcre portant els olis aromàtics que havien preparat.

Es van trobar que la pedra havia estat apartada del sepulcre.

Hi van entrar però no hi trobaren el cos de Jesús, el Senyor.

Estaven perplexes del tot sobre què havia pogut passar quan se'ls van presentar dos hòmens amb vestits resplendents.

Atemorides, van abaixar la faç, però ells les van dir: ¿per què busqueu entre els morts aquell que està viu?

No està ací, que ha ressuscitat. Recordeu què vos va dir quan encara estava a Galilea:

“Cal que el Fill de l’home siga entregat a les mans dels pecadors, que siga crucificat i que ressuscite el tercer dia”.

I elles van recordar le paraules de Jesús.»

Estem referint-nos, és clar a uns dels llibres cabdals de la cultura occidental, els **Evangelis**. Uns llibres que són descrits així en la contraportada del llibre homònim (2004) de Joan F. Mira:

«Els Evangelis, com tota la Bíblia, a part del seu caràcter sagrat per

a tants milions de creients, tenen un atractiu excepcional en tant que literatura narrativa. Tot el Nou Testament és una obra literàriament esplèndida original i plena de vitalitat, a més de ser un dels llibres fundacionals i imprescindibles de la cultura europea.»

No tan sols celebrar la Pasqua,, sinó saber el perquè es fa així i en eixos dies, afavoreix l'intercanvi d'idees i de millores.

DIUMENGE DE PASQUA DE RESURRECCIÓ O PASQUA FLORIDA . EL MATÍ

La Pasqua de Resurrecció no tan sols indica la **sega** de la **civada** o **ordi** (*Hordeum vulgare*) sinó també la **floració** de l'altre cereal tan important en la conca mediterrània, el **blat** (*Triticum* sp.), I és per això que aquesta Pasqua rep també l'adjectiu de “florida”.

I ara, amb Jesús com a **Messies** ressuscitat, a molts llocs se celebra l'última processó, la de **l'Encontre**, en què les imatges processionals de la Mare de Déu i el seu fill ressuscitat es troben a mig camí, a la plaça de l'Ajuntament d'Alacant.

L'encontre entre el Crist ressuscitat i la Mare de Déu de l'Alegria.
Fotografia: Catamarán

Després, reunificades les processons, es dirigeixen a l'església principal, en alguns llocs amb llançament d'al·leluies o paperets (amb versos o no) i cants de goig i xiulits dels més menuts.

Xiulitets usats a Vilajoiola (la Marina Baixa) per fer sonar el Diumenge de Glòria. Es tracta de recipients de ceràmica que es mig plenen d'aigua i que en bufar per l'embocadura produeixen un so estrident, agut.

La missa d'eixe dia té un caràcter solemne, sovint acompanyada de música i arranjaments corals, amb encens fumejant i un reiteratiu *Al·leluia* i en la lectura del Salm 117:

«Lloeu el Senyor, tots els pobles;
Glorifiqueu-lo, totes les nacions:
El seu amor per nosaltres és immens,
La fidelitat del Senyor durarà sempre
Al·leluia!»

Una missa on podria sonar de manera solemne el molt conegut oratori "**El Messies**" del compositor saxó (i anglés) George Friedrich **Händel**. Tot i que tradicionalment es representa durant les festes per Nadal, el fet és que no va ser encarregat ni compost per a eixes dates sinó per a Pasqua, fins el punt que el famós coral "**Al·leluia**", que se sol escoltar dempeus als països anglosaxons, no celebra el Naixement de Crist, sinó la Resurrecció.

DIUMENGE DE PASQUA DE PASQUE FLORIDA. LA VESPRADA

Per la vesprada és molt freqüent que la festa es trasllade al camp, ja que és en aquesta època quan la natura i se'n mostra en tot el seu magnífic esplendor i policromia.

Així que, arribada la **Resurrecció del Diumenge de Pasqua**, correm "al camp" ("la natura") a celebrar l'eclosió primaveral de la vida explicitada amb l'eixida de les plantes de sota terra i de la qual la Resurrecció de Jesús ve a representar la metàfora sacralitzada.

"**Les mones de Pasqua**". Oli de **Gastón Castelló** (Alacant, 1901-1986) conservat a l'antiga Seu de l'antiga Caja de Ahorros del Mediterráneo (CAM), Un edifici de 1923 de l'arquitecte alacantí Juan Vidal, situada al carrer Sant Ferran número 40 i ara Seu de la Universitat d'Alacant. En el quadre es poden veure els xiquets jugant al rogle en el tossal alacantí del Benacantil; en primer pla un home amb una catalana de vi (un setrill de base cilíndrica i no cònica); diferents tipus de mones elaborades per les dones, una de les quals portant-les en una post o peça de fusta plana més llarga que ampla; la truita de *queradilles*, etcètera.

Al camp s'ix a berenar i a complir les següents tradicions:

- Saltar a la corda;
- Menjar determinat recapte o virtualles per a consumir fora de casa.
- Menjar-nos la "mona" de Pasqua;
- Trencar un ou dur al front d'algú estimat (no necessàriament menjar-nos-el, sinó trencar-lo).

"La comba" (etimològicament, "curvatura convexa").
Fotografia del "Museu valencià d'etnologia". València.

Haurem observat que molts dels aliments esmentats formen part del catàleg de prohibicions dietètiques dels jueus, com ara conill, porc (carn, vísceres, mantega o sagí...) o sang.

La Pasqua era una festa originalment jueva, i durant l'època en què la Inquisició es mostrava especialment bel·ligerant contra els jueus, una de les formes de demostrar que no es tenien vincles amb eixe grup era menjar o mostrar en públic aliments que contravenien les seues normes aliment

Així que, probablement en record d'aquelles èpoques tan intolerants, no és d'estranyar que en els cabassos i fiambreres figuraren conill en tomaca sangueta amb ceba i orenga; i embotits com ara les botifarres; i les llonganisses, llargues i primes, fetes amb carn de porc picada i adobada amb espècies (les de Pasqua representen una varietat seca, més llarga i estreta que la normal).

¿Quin pot ser el significat de tot allò que es feia per Pasqua?

Contemplar comunitàriament eixe renaixement o resurrecció d'una natura que ix de la seua hibernació devia ser tal motiu de goig que incitava a executar bots d'alegria, dels quals probablement el saltar a la corda mentre es canta en seria un recordatori dels salts, danses i cànctics tan típics de la Pasqua jueva i que ja havia executat la profetessa Maria, germana d'Aaró, primer summe sacerdot d'Israel, quan els jueus van aconseguir travessar la Mar Roja i escapar d'Egipte (Èxode 15,20).

Saltant a la corda el Diumenge de Pasqua en el llit del riu Montnegre, a Mutxamel (l'Alacantí), 1993.

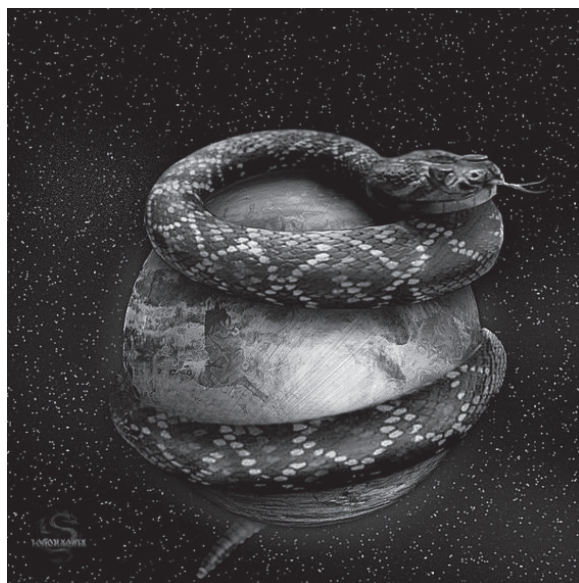
Pel que fa a la "**mona**", es tracta d'un pa dolç fet de farina de cereals, que potser evoque el pa àzim que es menjava per a celebrar la primera collita de civada i que també té un sabor lleugerament dolç.

El **trencament de l'ou** mereix un apartat especial.

La relació metafòrica entre l'Ou universal i la lluna plena

Les hipòtesis explicatives de les festes busquen entendre les arrels mitològiques, històriques, lingüístiques o altres que es manifesten en els rituals que fem i als quals no solem donar més importància que el de seguir la tradició heretada.

Segons un mite prehel·lènic, pelàsgic, de la conca mediterrània, en el principi del temps

la **Deessa Mare** (mare de totes les coses) va sorgir nua del Caos. La Deessa Mare va prendre el vent del nord, el fregà entre les seues mans i d'ací va eixir la gran serp Ofió (origen del nom que designa les serps, *ofidis*). Ofió va pondre un gran Ou, l'Ou Universal, que en trencar-se va deixar eixir tot allò que coneixem: el Sol, la Lluna, els planetes, els estels, la terra amb les seues muntanyes i rius, els seus arbres, herbes i altres criatures vivents.

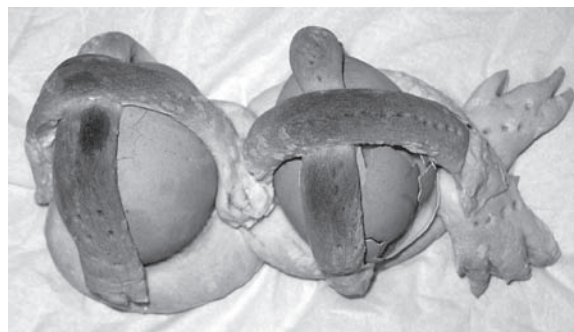
Aquesta llegenda pelàsgica té molts punts en comú amb una altra de difosa entre els òrfics, una secta seguidora d'Orfeu, el poeta i músic de les llegendes de Tràcia, segons la qual la Nit, deessa de negres ales per qui fins i tot Zeus tenia un temor reverent (Homer, *Ilíada*, XIV 216), va ser fecundada pel Vent. Fruit d'eixa relació, la Nit va pondre un gegantí Ou de plata, del qual va eixir Eros, l'amor sexual i fecund que va posar l'Univers en moviment.

Tant l'Ou universal com l'Ou de plata poden entendre's com a metàfores de la Lluna plena. Una luna que ha presidit el cel nocturn tot just els dies anteriors a la "ruptura» de la Terra per a deixar eixir la Natura de manera semblant a Jesucrist en eixir del sepulcre.

La metàfora de l'epifania vegetal va ser interpretada i ritualitzada pels antics grecs a través dels misteris eleusinis i el viatge de Persèfone als inferns comentats en capítols anteriors; i la recent presència de la lluna

plena remet a les creences òrfiques sobre l'esclafit de l'ou còsmic com a generador de la natura.

I consumir una fogassa de pa que té al centre un ou és una forma de festejar eixe dia en molts llocs de la conca mediterrània.

Pupi con l'ova siciliana

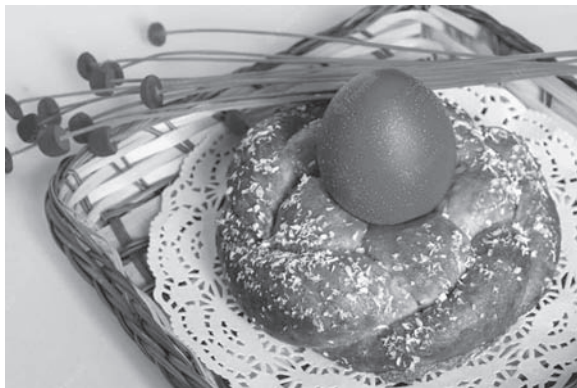
Menges similars pròpies de la Pasqua es troben per exemple a Calabria (*cudduri con l'ovu o cuzzupa*); i en Basilicata (panaredd), totes amb la mateixa recepta base, molt similar a la nostra "mona".

Un **ou** que fem xocar sobre el front de la persona estimada; no tant per menjar-nos-en el contingut sinó per, simplement, trencar-lo, com a una mena de sortilegi per beneir amb la seua desclosa l'epifania de la natura en plenitud. Com si en trencar l'ou, metàfora de l'Ou Universal, donàrem pas que s'obri la Natura.

I qui sap si amb aquest ritual estem rememorant inconscientment aquella creença ancestral sobre el naixement de la natura gràcies al trencament de l'**Ou còsmic**. I nosaltres, en eixir al camp a contemplar i gaudir la natura o per a iniciar els primers intents amorosos, obrim, colpejant-lo contra el front de la persona estimada, el símbol d'aquest naixement del món i de l'amor eròtic.

Un ou que antigament solia tenyir-se de vermell amb el **suc dels pètals de rosella** (*Papaver rhoeas*) la flor simbòlica de la deessa **Demèter**, que aquests dies recobrava sa filla **Persèfone** de l'infern on havia passat un temps i que,

per a celebrar-ho, ornava el món amb l'esplendor de la natura rediviva.

Tsoureki grec

Així que durant uns dies, el poble valencià, com altres pobles mediterranis, es llança al camp a jugar, a cantar, a saltar a la corda, i a menjar la mona. Una sàvia combinació de festa, tradició, sentit religiós i ecològic; i una hàbil combinació de tradicions culturals, dietètiques i religioses que, mitjançant els anteriors rituals integradors, ens permeten entendre'ns, a nosaltres mateixos, en comunió cultural (i sagrada) amb la natura. I això resulta molt tranquil·litzador i grat, tant per als individus com per a les societats.

EL SOPAR D'EMAÚS

En l'**evangelí de Lluc** (24:13-49) se'ns conta que en la mateixa tarda de la Resurrecció Jesús es va ajuntar amb dos deixebles (**Cleofàs** i un altre) que anaven de **Jerusalem** a **Emaús**, un poble situat a uns 60 estadis (uns 11 km) de la capital.

Era ja mitja tarda i cap dels dos acompanyants va reconèixer Jesús. Van decidir sopar junts a una fonda que hi havia en el camí. Però, en començar l'àpat, Jesús va beneir el pa i el va repartir.

En adonar-se d'aquest gest tan característic, els dos acompanyants van quedar estupefactes, una escena que ha sigut interpretada i representada per diversos pintors, entre els quals destaca l'herald del barroc Michelangelo Merisi da **Caravaggio** que en 1601 va signar l'oli

sobre llenç la *Cena in Emmaus* ("El sopar d'Emaús").

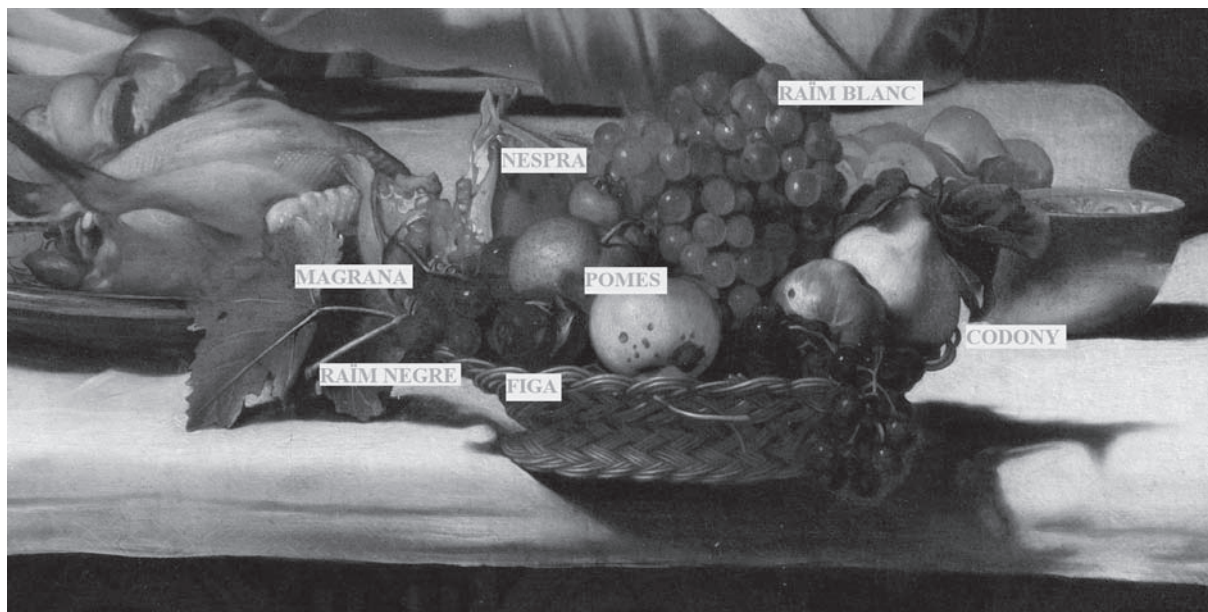
Cena in Emmaus. (1602). Caravaggio. National Gallery de Londres.

En el quadre, Jesucrist figura en el moment de beneir el pa i de revelar així la seva identitat als deixebles, que queden trasbalsats en reconèixer el Mestre.

Cleofàs, el de l'esquerra, fa el gest d'alçar-se de la cadira i mostra en primer pla el colze doblat i la roba foradada. L'acompanyant de la dreta ha sigut identificat com a sant **Jaume el Major** atesa la petxina que porta en el seu hàbit, tot i que també podria indicar que era un caminant, un pelegrí. Obri els braços, estupefacte, per la revelació de què ha sigut subjecte passiu. Tot i que la sorpresa dels deixebles és enorme, això no sembla afectar el personatge de darrere, presumptament l'hostaler, que no és conscient del transcendental moment a què assisteix.

Al quadre hi ha un element central que paga la pena considerar: la cistella de vímet (*Salix* sp.) carregada de fruita.

L'autor hi ha pintat amb gran virtuosisme dues varietats de raïm (*Vitis vinifera*), dues pomes (*Pyrus malus*), una pera (probablement de la varietat "Roma", pràcticament perduda), una magrana badada (*Punica granatum*), un codony (*Cydonia oblonga*), una figa clevillada (*Ficus carica*) i una nespra (*Mespilus germanica*). Les mostres estan pintades magistralment, però no com a fruits canònics idealitzats sinó amb les imperfeccions que s'hi

podien trobar: la magrana badada o la figa clavillada; i la poma amb taques a causa de la **ronya** o **motejat**, una malaltia causada pel **fong** *Venturia inaequalis* que afecta a la pell d'aquests fruits i que era la primera vegada que es mostra en una pintura.

ANACRONISME I SIMBOLISME EN LA CISTELLA DE FRUITA

Més enllà del realisme en la cistella fruital hi ha un aspecte que crida l'atenció: l'anacronisme dels fruits, ja que tots el de la fruita del quadre és **tardoral**. I, recordem-ho, el passatge evangèlic és òbviament **primaveral** ja que estem parlant de la Pasqua de Resurrecció.

Altrament, més enllà de la versemblança o de la contradicció entre el passatge bíblic, cronològicament primaveral, i els fruits que s'hi mostren, tardorals, ¿com interpretar eixa fruita? ¿en clau realista o simbòlica? ¿Se'n podria fer una mena d'hermenèutica sagrada de l'obra pictòrica? ¿Caldria fer-ne una interpretació literal o el que caldria seria trobar-ne alguna mena de sentit al·legòric, instructiu-moral, analògic o místic?

Per exemple, a la taula hi ha pa, un pitxer amb aigua i un altre potser amb vi, ja que la copa sembla contindre vi blanc. Pa i vi, ¿seria lícit

entendre'ls com a símbols de l'eucaristia? ¿l'aigua? ¿seria una al·lusió al bateig?

Si l'autor fóra d'esperit religiós ben acendrat, com **Hieronymus Bosch** (1450-1516), **Francisco de Zurbarán** (1598-1664), el jesuïta flamenc Daniel Seghers (1590-1661) o tants altres, el valor simbòlic seria quasi segur; però, ¿**Caravaggio**? Perquè en el seu cas, de fer-los servir com a símbols, potser els pintara no tant com a una mostra de religiositat sinó per fer-ne un ús erudit; però també podria ser que hi haguera intentat una síntesi de realisme i simbolisme, ¿qui ho sap?

També hi figura un pollastre cuinat, de difícil consideració simbòlica més enllà de les especulacions, una de les quals apuntaria al gall que va cantar quan ja l'apòstol Pere haguera negat per tres vegades ser amic de Jesús.

I ¿què dir de l'ombra que projecte la cistella de fruita sobre el tapet? Alguns l'han interpretada com una mena de cua de peix, una al·lusió al símbol que feien servir els primitius cristians, un **peix**, atès que en grec ΙΧΘΥΣ (ichthys, **peix**) es pot considerar un acrònim de **Jesús**: *Ἰησοῦς Χριστὸς Θεοῦ Υἱὸς Σωτὴρ* (Iisóús Christós Theóú Yíós Sotír), "Jesús Crist, Fill de Déu, Salvador".

Altrament, el fet que la fruita siga madura o estiga danyada podria considerar-se

una mena de recordatori de la futilesa i contingència de l'existència terrenal, un *memento mori*, el tòpic tan freqüent en l'art per recordar la fugacitat de la vida; que, vulguem-ho o no, *tempus fugit*, i que tothom estem cridats a deteriorar-nos i morir.

També s'han volgut trobar valors simbòlics a cada espècie particular, no sempre amb encert. I sense posar-ne cap èmfasi en cap opció ja que en el fons del que es tracta no és d'intentar establir cap "veritat", sinó d'esmlar els instruments analítics (simbòlics, històrics, etnobotànics...) que ens ajuden a interpretar determinades obres d'art.

Així, podem aventurar que tant la poma com la figa poden simbolitzar el Paradís Terrenal i el pecat original; la primera en la tradició nòrdica (Dürer, Rubens, etc.) i la segona en la mediterrània (Miquel Àngel, Rafael, etc.).

Pel que fa a la **magrana**, des de l'antiguitat ha sigut considerada com a símbol d'incorruptibilitat atès que és una fruita que no es cuca, que sembla transcendir la mort, i per la qual cosa ha figurat en quadres al·lusius a Jesucrist i a la Mare de Déu com a personatges que, incorruptes, pugen al cel (Ascensió i Assumpció, respectivament).

El **raïm** i els **pàmpols**, ¿potser al·ludeixen al passatge 15,5 de l'evangeli de Joan, quan Jesús diu « Jo sóc el cep i vosaltres els sarments»? ¿O bé a la paràbola dels vinyaters homicides (Mt 21,33-46; Mc 12,1-9; Lc 20,9-16).

Mirades des d'aquesta òptica, moltes obres d'art ens ofereixen múltiples sentits que no sempre se'ns expliquen quan se'n parla.

I, de fet, hem aprofitat aquest **Sopar d'Emaús** per a reflexionar sobre les múltiples relacions entre natura, història, religió, societat i art. I per a retrobar fites de referència que enriqueixen, reforcen i eleven el nivell cultural de la nostra societat.

SEGON (I TERCER) DIA DE MONA

En recordar "La Tarara", una de les més típiques cançons de Pasqua, apareix una referència al fet que aquesta festa durava tres dies: «Eixos **tres dies de Pasqua** són tres dies de jugar, xics i xiques que no juguen venen a dotorejar».

Després d'una quaresma de vora mes i mig de dejuni i d'abstinència, de no cantar, ballar ni sentir música profana, de viacrucis, oficis de tenebres, continències i penitències, processons i lamentacions, el goig s'alliberava per a saludar la primavera.

Així que, amb l'excusa que ja s'ha despertat el Senyor, que ja ha ressuscitat, ¡que bé poder gaudir de l'eclosió de la natura!; i si pot ser en més d'un dia, ¡encara millor!

El resultat han sigut els tres dies, o com a mínim dos, els que tradicionalment s'han festejat a bona part d'Europa, sobretot la que prové del nucli carolingi de l'Edat Mitjana.

I per això hem fet un xicotet parèntesi per mirar les arrels històriques que han conduït a eixa prolongació del dia de Pasqua. Perquè sense una comprensió d'eixes arrels històriques potser no ho entenem.

LA INFLUÈNCIA CAROLÍNGIA EN LA PROLONGACIÓ DE LES PRINCIPALS FESTES CRISTIANES

Però, ¿quins són els fonaments i les explicacions clarificadores d'eixa prolongació de la Pasqua?

En els segles VIII i IX la religió cristiana va penetrar amb especial ímpetu en terres “bàrbares” del centre i nord d'Europa, sobretot a partir d'expansió d'un regne germànic, el dels francs. Un regne que assoliria el seu zenit en temps de **Carlemany**, coronat en Nadal de l'any 800 a Roma com a emperador d'occident i cap de l'imperi carolingi. Va ser en eixe moment quan es va decretar que es fera servir de manera preeminent el sistema de comptatge que en essència és el que fem servir en l'actualitat, el d'*Anno Domini*, en substitució del fins aleshores vigent del romà *Ab Urbe Condita* (que, per a la seua coronació corresponia al 1554 AUC).

Aquest imper, la dinastia carolíngia (751-987), va arribar a configurar una unitat política i geogràfica, des d'Itàlia fins als Països Baixos, França i Alemanya, amb límits definits per una frontera (**marka**, en llengua frànica) defensada per un marquès o marcgravi.

En van ser marques rellevants la danesa (Danemark > Dinamarca), la saxona, la lombarda, la bretona, o l'avara, origen del margraviat d'Àustria. I pel sud-oest o **Gòtia**, els territoris conquerits en la península ibèrica als musulmans fins l'any 801 i que conformaren la **Marca Hispànica**. Una

frontera inestable, amb daltabaixos com la presai destrucció de Barcelona per Almansur el 985, dos anys abans de la substitució de la dinastia carolíngia per la capeta i que obriria la porta a la independència dels comtats catalans i a la conformació de Catalunya Vella. Una època descrita molt bé pel novel·lista nascut el 1971 a Cocentaina (el Comtat) Juan Francisco Ferrándiz en la seua obre “La terra maleïda”, ambientada en la Barcelona dels anys 850 i el domini teòric del rei carolingi Carles el Calb.

Les marques no eren impermeables, i la penetració en els pobles veïns de la més elaborada cultura carolíngia va generar una mena de diàleg productiu entre el món grecollatí i cristià mediterrani, el paganisme germanoescandinau semicristianitzat, i el cristianisme desenvolupat a Anglaterra (**Beda el venerable**, segle VIII) i Irlanda; un cristianisme tan influent a través del polímat (gramàtic, matemàtic, pedagog, erudit) Alcuí de York en la *Schola palatina*, l'Acadèmia fundada per Carlemany a la seua capital Aquisgrà (en alemany Aachen; en francès Aix-la-Chapelle), en la frontera amb els Països Baixos.

En la cultura anglesa, una mena d'híbrid franconormand i anglosaxó, van interpretar la festa com si fora un homenatge a la deessa germànica de la llum i de la primavera, Estre, segon conta Beda el Venerable en la seua reflexió sobre el calendari *De temporum ratione* (“sobre el còmput del temps”). De fet, els anglesos mantenen el nom d'Easter (< Estre) per a la Pasqua,

En unes altres llengües germàniques el nom de la festa ha estat més influït pel llatí *Pascha*, com és el cas de l'escocès *Pask*, el danès *Paaske* o el suec *Pask*.

Una característica de la **Pasqua en l'àmbit cultural carolingi** va ser l'èmfasi en l'allargament de la festa, on solia durar set dies, equivalent a la Festa Paschalia o huitava de Pasqua. Un perllongament que ha quedat reflectit en l'ús del plural en llengües com el germànic antic *Eâstron*, el francès *Pâques* o el neerlandès *Paschen*; i també entre nosaltres és freqüent sentir ‘les pasqües’.

Un allargament de la festa, sí, i amb un component lúdic molt intens probablement associat a l'eufòria generada per l'eclosió tan marcada de la natura; i amb aportacions nòrdiques d'elements com ara els ous multicolors o els conills, símbol de la fertilitat de la primavera.

Per a Carlemany, la unificació religiosa de l'imperi també era una prioritat. I una de les formes de fer-ho era fomentar que les principals festes de la cristiandat, **Nadal, Pasqua Florida i Pentecosta o Pasqua Granada**, foren un motiu de reunió familiar amb un objectiu religiós. I la tradició germànica de la reunió en la llar patriarcal per commemorar esdeveniments de singular importància (bodes, funerals) per al clan es va traslladar també a la celebració de les principals festes cristianes, les quals, de pas, servien per a expandir el missatge cristià a través de l'estructura social.

A les darreries del segle VIII i començament del IX es va produir la renovació del corpus legislatiu de **Carlemany**, la *Renovatio Carolingia*. Era una època en què **els desplaçaments eren llargs, difícils i insegurs**, així que convenia que hi haguera un marge temporal per poder retornar a casa després de la reunió del clan. Per això Carlemany va disposar que les festes principals tingueren una continuïtat per facilitar que aquells que havien viatjat per a reunir-se amb els parents no retallaren l'estada i poder continuar algun dia més estretant els lligams socials (i religiosos) abans de tornar a les seues faenes.

Eixos “**segon dia**” es va concretar en la celebració de **Sant Esteve** (26 de desembre), en el Dilluns de Pasqua quan la Pasqua florida, i en el **Dilluns de Pentecosta** el dia següent de la Pasqua Granada.

Com hem tingut ocasió de comprovar reiteradament els **objectius del LLIBRET** apunten a trobar vincles entre el **gaudi festiu** i les **explicacions** sobre les marques i pautes del calendari, fruit de raons històriques, geogràfiques, ecològiques, agronòmiques, astronòmiques, de disponibilitats d'aliments, i altres. Explicacions que també haurien donar-se a les manifestacions antropològiques associades, que sense interpretacions solvents, quedarien reduïdes a la simple descripció dels epifenòmens rituals i festius.

Per això contínuament hem intentat entendre els fonaments materials, històrics i espirituals, dels com, quan o perquè les manifestacions festives són com són i en àmbits que van des del component gastronòmic al musical i de cultura popular a les més excelses manifestacions artístiques.

I com en tantes i tantes festes es canta, també es fa en la Pasqua.

Així que, per tancar el LLIBRET, recordarem algunes de les cançons amb que també tancaven les festes de camp que remataven la seqüència històrica del CICLE PASQUAL.

CANÇONS DE PASQUA

Una de les manifestacions festives més característiques de les eixides al camp per celebrar la Pasqua són les cançons.

De fet, en les festes de grup on “corria la bota” era freqüent acabar-la amb cançons, algunes de les quals oferim a continuació, ja que en tenim un bon grapat de les quals paga la pena recordar-ne algunes.

LA MANTA AL COLL

“**Lamantaalcoll**” és la cançó més idiosincràtica per als alacantins a causa de la tornada on s'esmenta la platja del **Postiguet**, als peus del tossal del Benacantil que domina la ciutat.

Una tornada que es repeteix després de cada estrofa:

LA MANTA AL COLL / I EL CABASSET
MOS ANIREM / A PRENDRE EL FRESC
LA MANTA AL COLL / I EL CABASSET
“MOS” ANIREM / A BERENAR / AL POSTIGUET

Però, tot i eixa “alacantinitat” de fons, ha arribat a escampar-se per la resta del País Valencià i fins i tot per Catalunya, tot traspasant les fronteres locals. Com moltes altres cançons populars, està formada per grups de versos que constitueixen un període rítmic, les estrofes, que han estat nodrides per la imaginació popular.

De fet, d'estrofes n'hi ha moltes carregades de doble sentit, tan freqüent en les cançons valencianes de festa.

Una de les més conegudes, per exemple, fa referència a com els autors considerarien la seua setmana ideal: «El dilluns volem fer festa / El dimarts, p'a descansar / El dimecres p'anar al cine / I el dijous p'a festejar. / El divendres traure comptes / El dissabte anà(r) a cobrar / I el diumenge que volíem / No mos deixen treballar».

Hi ha un munt d'estrofes més de tota mena i farcides de variants dialectals alacantines, però que veurem amb més detall en el capítol dedicat al Diumenge de Pasqua.

Per un quinze un puro
per dos una pipa
per tres una guitarra
per quatre una xica
El puro pa fumar
la pipa pa lluir
la guitarra pa cantar
i la xica pa dormir.

Un goril·la dalt d'un arbre
I una puça en el llençol
I el goril·la a ella li dia
Baixa puça que fa Sol.
Però la puça punyetera
Del llençol no va baixar
I el goril·la fill de puta
Amb el dit la va xafar.

A una xica de la Vila
filla d'un guàrdia civil
li agradava molt dormir
baix la _ soca d'un pi
Però les processonàries
que són uns cuquets molt fins
li feien cuscanelles
per debaix del melic.

Tots juguen amb Pep
i Pep no fa faena
li amaguen la bolsa
i també la cistella.
I quan arriba l'amo
tot són monegons
i allí tenim a Pep
tocant-se els collons.

La barca dels peixcaor
Sempre fa olor al quitrà.
I la dona dels peixcaor
ja sabem quina olor fa
quan pregona cada dia
a tot el que veu passar
“¡duc fresca la mercancia!”
P'a qui la vullga comprar.

A un pilote que volava
se li va fotre'l motor
però dins de la desgràcia
encara va tindre sort
Caigué'n un bancal de faves
qu'estava ple de capulls
i una fava puntiaguda
se li va clavà(r) pel cul.

Les xicones de Xixona
s'han comprat una romana
pa pesa(r)-se les mamelles
dos voltes a la setmana
Roja, si vols que te la faja
posa't panxa cap amunt
voràs quina polseguera
t'ix per el forat del cul.

L'altre dia jo vaig vorer
al guàrdia municipal
passejant-se per la plaça
cap amunt i cap avall
A la bragueta li faltava
una mançaneta i un botó
i per allí se li asomava
el canari xiulaor.

L'altre dia quan tornava
el tio Pep de l'horta
es va trobar de sa casa
oberta la porta
i baixant per l'escaleta
anava un senyoret
que oberta la bragueta
li ensenyava el cacauet.

Allà en Matarredona
allà on vivia jo
hi havia unes xicones
que ¡válgame Dios!
Totes són molt lletges
i no valen res
no serveixen pa polvos
ni pa coloretos.

CÓRREGA LA BOTA

Huit, nou, deu!
Córrega la bóta! Córrega la bóta!
Huit, nou, deu!
Córrega la bóta! beurem tots!

Venim de Benimagrell,
no venim borratxos, no venim borratxos.
Venim de Benimagrell,
no venim borratxos, que venim contents.

Que borratxera! Que borratxera!
Tota la culpa! Tota la culpa! La tavernera!
Que borratxera! Que borratxera!
Tota la culpa! Tota la culpa! La tavernera!

Tira-li la clau! Tira-li!
No li faces mal! Tira-li!
Tira-li la clau! No li faces mal!
Tira-li la clau! Tira-li!

NO EN VOLEM CAP QUE NO ESTIGA BORRATXO

No en volem cap que no estiga borratxo!
No en volem cap que no estiga bufat!
Volem, volem, volem
que estiguen tots borratxos!
Volem, volem, volem
que estiguen tots contents!

Tots junts, tots junts, tots junts!
La quadrilla dels borratxos!

Tots junts, tots junts, tots junts!
La quadrilla dels bufats!

JA ESTEM ACÍ ELS DE L'ALTRA NIT

Ja estem ací
els de l'altra nit
sense guitarres ni violins.

Dispostos sempre
a no deixar
dormir tranquils,
dormir tranquils... al veïnat.

TRES, SIS, NOU

Tres, sis, nou,
estira-li la cua, estira-li la cua
Tres, sis, nou,
estira-li la cua a l'esquirol

Si l'esquirol no ho vol,
estira-li la cua, estira-li la cua!
Si l'esquirol no ho vol,
estira-li la cua a qualsevol!

Cançons que en el cas alacantí solien acabar
amb els crits d'afirmació idiosincràtica de

¿Som alacantins? SÍ
¿Som alacantins? SÍ
¿Som alacantins? SÍ, SÍ, SÍ
¡Visca el pa, visca el vi,
visca la mare que mos ha parit!

EL DIA DE PASQUA UN XIQUET PLORAVA... LA TARARA

I acabem el LLIBRET amb la primera estrofa
de la cançó que li ha donat nom, "La tarara":

EL DIA DE PASQUA
UN XIQUET PLORAVA
PERQUÈ EL CATXIRULO
NO SE LI EMPINAVA

Una cançó en què la tornada que es repeteix
entre cada estrofa diu:

«La tarara sí, la tarara no,
la tarara mare que la balle jo».

Unes estrofes tan conegudes com ara:

Ella porta pirri, ella porta pirri,
ella porta pirri, també polissó

Ai xúmbala les xiques guapes, /
Ai xúmbala del polissó, /
xics i xiques que no juguen /
que se'n vagen al racó

Un racó al que no anirem mentre tinguem
GANES DE FESTA.

DIES ESPECIALS POSTERIORIS A LA PASQUA FLORIDA

A partir del Diumenge de Pasqua s'obri tot un seguit de festes que en depenen, i que, per per tant, també són de data variable, com ara:

- 1) La **huitava de Pasqua**, el diumenge posterior a la Resurrecció, i altrament dita *Dominica in albis* o Diumenge de Quasimodo.
- 2) **Sant Vicent Ferrer**, sempre en dilluns, el primer després de la huitava de Pasqua.
- 3) **Santa Faç**, a la comarca de l'Alacantí, el dijous posterior a la huitava de Pasqua.
- 4) **L'Ascensió**, quaranta dies després de Pasqua; i sempre en dijous.
- 5) El tancament del cicle pasqual, cinquanta dies després de la Pasqua florida, se celebra la **Pentecosta** o **Pasqua granada**, sempre en diumenge; i amb una prolongació al dilluns (i eventualment dimarts), com en la Pasqua florida.
- 6) **La Trinitat**, el diumenge posterior a Pentecosta.
- 7) El **Corpus Christi**, sempre en dijous, una mena de simetria amb l'Eucaristia del Dijous Sant però representativa de "l'altra eucaristia", no la de la civada sinó ara la del blat.
- 8) Els Sagrats Cors, tant de Jesús com de Maria.

Però, clar, tot això correspondria a **un altre LLIBRET**.

Alacant, 20 d'abril, Pasqua Florida de 2025.

Foguera Benalua

DIPUTACIÓN
DE ALICANTE
ARCHIVO FOTOGRÁFICO

1

”

- 1 Presentació Esbossos 2024
- 2 Festa Proclamació Belleses del Foc 2024
- 3-4 Exposició del Ninot 2024
- 5 Lliurament de recompenses 2024

2

3

4

5

6

7

8

”

9

6 Certamen de paelles 2024

7 Presentació llibret 2024

8 Pregó 2024

9 Entrada de Bandes 2024

10

11

12

”

10 Mascletà Sector Sur 2024

11 Lliurament de premis llibrets 2024

12 Cavalcada del Ninot 2024

13 Arribada del Foc 2024

13

”

14 Plantà foguera infantil 2024

15 Plantà Foguera 2024

16-17 Mascletaes Plaça dels Estells 2024

”

18 Carrer Adornat 2024

19 Lliurament de premis 2024

20 Ofrena de flors 2024

18

19

20

”

18 Misa de Sant Joan 2024

22-23 Cremà fogueres 2024

21

22

23

”

24 Coso multicolor 2024

25 Processó Sant Joan 2024

26 Fogueres Sant Vicent del Raspeig 2024

27 Processó Verge del Remei 2024

”

28

28 Benvinguda al nou párroco

29-30 Falles Elda 2024

29

30

31

32

”

31 Benalúa Fest 2024

32-33 Demanada de càrrecs 2025

33

34

35

36

37

”

34 Presentació Càrrecs 2025 Foguera Las Acacias

35 Concurs artístic 2024

36 Belén infantil 2024

37 Benaluarte 2024

38 Nadales 2024

38

39

40

41

42

43

”

39-40 Fogueres en Nadal 2024

41 Cabalgata de reis

42 Menjar Sector Sud 2025

43 Presentació Càrrecs Falla Dr. Sanchis Bergón-Turía 2025

44 Presentació Belleses 2025

44

”

45 Animació Media Marató Aigües d'Alacant

46 Concert Dia de la Dona

47 Falles de València 2025

48 Convivències candidates 2025

49-50 Semana Santa 2025

51 Convivències candidates infantils 2025

52-53 Gala de Candidates infantils 2025

54-55 Gala de Candidates 2025

56

57

58

59

”

56 Recepció de l'Ajuntament d'Alacant 2025

57-58 Assaig Eleccions 2025

59 Romeria Santa Faç

ESGLÉSIA DE SANT JOAN BAPTISTA

Dia 24 de juny - 12.00 hores

Missa solemne i Ofrena floral

Dia 28 de juny - 20.00 hores

Missa i processó a Sant Joan

Programa de festes

23 DE MAIG

A les 19:00 hores, inauguració de la Exposició del Ninot

1 DE JUNY

Com en anys anteriors, des de les 11:00 hores, celebrarem el ja tradicional CERTAMEN DE PAELLES, en el que compartirem un dia de convivència amb les altres comissions de fogueres i barraques.

6 DE JUNY

A les 18:30 hores se celebrarà l'inici de la festa a la porta del ADDA des d'on ens dirigirem a la Plaça d'Espanya al costat del Monument al Foguerer, per a realitzar el tradicional l'homenatge als foguerers i barraquers que ja no estan amb nosaltres.

A les 19:30 hores, tindrà lloc la Desfilada del Pregó, desde la Plaça d'Espanya, pel carrer Sant Vicent, fins a la Plaça del Ajuntament, on un any més, a les 21:00 hores assistirem al Pregó Oficial de Festes.

A les 23:00 hores, festa del Pregó en la Zona Volvo.

7 DE JUNY

A les 19:00 hores, Cavalcada del Ninot, des de la Plaça dels Estels i seguint el recorregut oficial. Portarem disfresses relacionades amb el ninot de la nostra foguera, sempre amb el bon humor que caracteritza esta desfilada.

8 DE JUNY

A les 14:00 hores gaudirem d'una meravellosa mascletá en companyia de la resta de Fogueres del nostre Sector 2.

14 DE JUNY

A les 18:30 hores començarà l'Entrada de Bandes i Desfilada de Comissions, des de la Plaça dels Estels, on participarem acompanyats de la nostra banda de música Societat Musical l'Amistat de Villafranqueza.

15 DE JUNY

Clausura de l'exposició del ninot a l'antiga Llotja del Peix

16 JUNY

A les 23:00 hores, tindrà lloc l'Arribada del Foc. Gaudirem d'un bonic espectacle de focs d'artifici, al costat de "El Corte Inglés" de l'Avinguda Maisonnave.

19 DE JUNY

Esta nit, igual que l'any passat, serà la plantà de la nostra foguera infantil.

Durant el capvespre aniran arribant els elements principals de les nostres fogueres i començarem la planta.

20 DE JUNY

Al matí, rebrem la visita del Jurat Qualificador de Fogueres Infants. Esperem que este siga un bon any i ens donen algun premi.

Per fi ha arribat la nit de la planta de la nostra foguera adulta. Al llarg del dia, acabarem el muntatge del nostre racó i a la nit començarem la festa amb música de discomòbil.

21 DE JUNY

Al matí, esperarem la visita del Jurat Qualificador de Fogueres Adultes.

A la vesprada, cercaviles pel nostre districte, i més endavant ens dirigirem fins a la Plaça dels Estels per participar en l'Ofrena de Flors a la nostra patrona, la Mare de Déu del Remei.

A la nit, de nou, gaudirem de la música en el nostre Racó Popular fins a altes hores de la matinada.

22 DE JUNY

Al voltant de les 11.00 hores ens dirigirem fins a la Plaça de l'Ajuntament per a arreplegar els premis que ens hagen concedit durant el present exercici i que esperem siguen molts.

I mentrestant al centre de la ciutat continuarà l'ofrena de Flors a la patrona.

A la nit, més música i més festa en el nostre Racó.

23 DE JUNY

A les 10 del matí, visitarem les fogueres dels districtes amics i veïns

A la vesprada, cercaviles pel barri.

En el centre de la ciutat tindrà lloc la Desfilada Folklòrica Internacional.

A la nit, revetlla en el nostre Racó.

24 DE JUNY

Dia gran de la nostra festa.

A les 12:00 hores, missa Solemne i ofrena de flors en honor a Sant Joan Baptista en la parròquia.

A les 18:00 hores, visitarem les Fogueres de Categoria Especial.

A mitjanit i des del cim del Benacantil, es llançarà la tradicional Palmera amb què comença la cremà.

A la nit, seguirem amb la música en el nostre Racó i esperarem que arriben els bombers per cremar les nostres fogueres.

25 AL 29 DE JUNY

Com sempre i a les dotze de la nit gaudirem dels castells de focs d'artifici des de la platja del Cocó que tant ens agraden als festers de fogueres.

28 DE JUNY

A les 20:00 hores, missa i processó en honor a Sant Joan Baptista pels carrers del nostre barri.

Foguera 2024

Artista **Ernesto Cimas Ribera**

Lema **REINAS**

3er Premi tercera categoria

Foguera Infantil 2024

Artista **Ferran García Madero-Candelas**

Lema **SHOW**

Quarta categoria

” Comissió

PRESIDENT: Manuel A. Castillo i López

Pedro Damián Alcaraz i Orenes
Rosa Mª Armiñana i Ruiz
Alejandra Bermejo i Cerdán
Isabel Bermejo i Cerdán
Alejandra Cardona i Bermejo
Irene Cardona i Bermejo
Inmaculada Castillo i López
Ana Belén Colado i Ortiz
Alex Gallego i Sebastiá
Aitana García i Saiz
José Antonio González i Manzano
Raquel González i Ivorra
Andrea Llebrés i Colado
Ana Belén Lucas i Maillo
Lucía Martín i Prieto
Mª Amparo Martínez i Cremades
Mª José Martínez i Cremades
Azucena Más i Arroyo
Marcos Más i Arroyo
Laura Muñoz i Más
Marina Orts i Rodríguez
Pilar Paya i González
Carolina Pérez i Jiménez
María Elvira Planelles i Guerra
Lara Ponce i Más
Laura Ramírez i Pérez
Sonia Ramírez i Pérez
Pilar Rodríguez i Insa
Maite Saiz i Padilla
Cristina Sanchiz i Armiñana
Rosa Mª Sanchiz i Armiñana
Joaquín Sanchiz i Gimeno
Encarni Segura i Gómez
Manuel José Tomás i García

” Comissió Infantil

PRESIDENT: Nicolás Saiz i Lucas

David Benito i Sanchiz
Leo Benito i Sanchiz
Aitana Mª Castillo i Arenas
Celia Durán i González
Mª Teresa Fernández i Bermejo
Hugo Fernández i Sanchiz
Lucía Fernández i Sanchiz
Sara González de la Aleja i Pérez
Sofía González de la Aleja i Pérez
Jorge González i Pérez
Andrea Jiménez i Más
Daniella Más i Picó
Cristina Muñoz i Más
Henar Muñoz i Más
Guillermo Saiz i Lucas
Irene Segura i Gómez
Juan José de la Torre i Payá

Andrea Llebrés i Colado

Bellesa 2025

Daniella Más i Picó

Bellesa infantil 2025

Dames d'Honor 2025 **Lara Ponce i Más**

Lucía Martín i Prieto

Foguera 2025

Artista **Ernesto Cimas i Ribera**

Lema **IGUALTAT**

Disseny **Toni P.**

Categoria **Tercera A**

La igualtat es pot definir com el principi segons el qual totes les persones tenen els mateixos drets, oportunitats i tracte davant la llei i la societat, sense discriminació per motius com l'origen, el gènere, la religió, la classe social, l'orientació sexual o qualsevol altra condició personal o social.

Però, és la igualtat present a la nostra vida?

La foguera d'enguany farà un bon repàs, perquè d'igualtat ens falta un bon cabàs.

Al centre de la foguera la màscara revela el patiment, una dona que ens mostra el seu sentiment.

Cap mà que colpeja no pot ser mai amor, trencar silencis és el primer pas cap al valor.

La dona clama justícia i pau, la cara cal donar, perquè el dolor i la violència volem aturar.

No hi ha excusa ni raó que valide el maltractar, la igualtat exigeix respecte per a tots sense jutjar.

Junts aturem la por, amb suport i solidaritat, posant fi a la violència amb empatia i veritat.

Al remat la unió de sexes, sense distinció o preferències, llaços per una igualtat, però, sense diferències.

Si volem una igualtaria societat, no podrem deixar a un costat la seua diversitat.

Sense armaris ni màscares que amaguen qui som, la diversitat és força i orgull que reclamem amb nom.

Però parlem també de grups de la societat que necessiten que els arribe la plena igualtat.

En la vellesa hi ha saviesa i llum, cap edat no resta drets, només suma valor i costum.

Cada cos té un ritme i un cant singular, cap discapacitat no frena el dret a somiar.

Sota un cel comú, tots som fills de la terra, cap color ni frontera no pot tallar la nostra guerra.

Creences diverses que han de ser respectades, en la tolerància mutua totes les religions són veritables.

Perquè diguem-ho directe i clar, entre sexes queda encara per caminar.

Homes i dones caminem braç a braç, el valor és el mateix en cada pas.

Veus diverses sumen força i fan camí, trencant estereotips amb un nou destí.

Ni ella ni ell val més ni menys pel seu rol, tots dos teixint el món amb igual control.

Drets compartits fan créixer la llibertat, en cada cor brilla la mateixa dignitat.

Però, donarà igual a qui vols estimar, per això a ningú s'ha de discriminar.

Amor sense lletres ni lleis que el castiguen, cors lliures que volen que ningú els discrimine.

Colors de l'arc brillen amb igual intensitat, cada identitat mereix llibertat i dignitat.

Enguany la foguera has de rodar i amb nosaltres podràs reflexionar.

Que tenim dret a viure amb amor i veritat, en un món sense odi, amb plena igualtat.

Foguera Infantil 2025

Artista **Ferran García i Madero-Candelas**

Lema **TEMPTACIÓ**

Categoria **Tercera**

El centre en un unicorn ple d'aspectes positius, la innocència i la màgia que tenen els més xicotets.

Al voltant com el seu lema indica, està envoltat de les temptacions en les quals xiquets i no tan xiquets poden caure.

Ou de pasqua, pastissos, Dònuts, xocolata, cupcake, oreos i altres dolços que faran que caiguem en la temptació i està foguera vulguem devorar.

Irene Segura i Gómez
Padrina infantil 2025

Alejandra Cardona i Bermejo
Padrina 2025

COL · LABORADORS D'HONOR

Ajuntament d'Alacant
Daniel Climent i Giner

Parròquia Sant Joan Baptista
Tecnocasa

**Tecnocasa os desea
unas Felices Hogueras**

FRANQUICIADO:

**OFICINA INMO. BENALÚA, S.L.
Calle Carratalá, 31 - Local 6
626 415 848 - 620 672 167
al006@tecnoasa.es**

RED EN FRANQUICIA DE INTERMEDIARIOS INMOBILIARIOS. CADA FRANQUICIADO ES UNA PERSONA JURÍDICA, FINANCIERA Y LEGALMENTE INDEPENDIENTE DEL FRANQUICIADOR.

Benalúa

CENTRE SOCIAL JA

t'esperem els

dimecres

de **18:30**

a **20:30**

a la nostra seu:

**Plaça del
Grup Escolar**

**A.V. de Benalúa
"El Templete"**

**A.V. de Benalúa
"El Templete"**

Segueix-nos a les
nostres xarxes socials:

 AVV de Benalua El Templete
 @BarriodeBenalua
 benaluatemplete

Si vols fer-te soci
o rebre informació
de les nostres
activitats, envia'ns
el teu mail i
contactarem
amb tu.

benaluatemplete@gmail.com

Tot el que busques
està en Benalúa

www.comerciantesbenalua.com

**REALIZA TU
PEDIDO POR
Whatsapp**

620284008

**PUESTO EN MERCADO BENALÚA
C/ CARRATALÁ ESQUINA PÉREZ MEDINA**

elecfes®

ILUMINACIONES

C/ Río Guadalentín, Par. 22/24
Polígono Industrial de Ceutí,
Apdo. Correos 21
30562 Ceutí (Murcia)

Tel. 968 690 692

Fax 968 687 686

www.elecfes.com / elecfes@elecfes.com

A.N.I.A.
Asociación Nacional
Iluminadores Artísticos

TUV NORD
ISO 9001

**EURO
CERT**
CERTIFIED N.S.
ISO 14001:2015

**EURO
CERT**
CERTIFIED N.S.
ISO 45001:2018

El Tapeito

**ESPECIALIDAD EN ARROCES
Y TAPAS CASERAS**

*C/ Foglietti, 13
Benalúa (Alicante)*

657086782

Con nuestros equipos de voluntariado te ayudamos a inscribirte en bolsas de empleo de:

- **SERVICIO VALENCIANO DE SALUD**
- **SERVICIO MURCIANO DE SALUD**
- **OTRAS INSTITUCIONES**
- **PERSONAL SANITARIO**
- **PERSONAL NO SANITARIO**

Secretaría:
de Lunes a Viernes de 17:00h. a 22:00h.
Pza. Navarro Rodrigo, 4 entreplanta. Alicante
Mail: enferservoluntarios@gmail.com
Tfno. 639 671 460

Asociación integrada en:

BENALUA óptica

20% DE DESCUENTO

Si perteneces a la Hoguera Benalúa ven a disfrutar de tu descuento del 20% en todos nuestros productos y servicios.

¡Visítanos y descubre todo lo que tenemos para ofrecerte!

*NO APLICA A PRODUCTOS EN PROMOCIÓN

LENTES ESPECIALES

- ORTO K
- CONTROL DE MIOPIA
- LENTILLAS PROGRESIVAS

CONSULTA DE OPTOMETRÍA
¡Pide cita!

¿TE PREOCUPA TU SALUD AUDITIVA?

PZA. NAVARRO RODRIGO, 2 - BAJO

TF. 663 493 941 - 965 122 361

WWW.BENALUAOPTICA.COM

Diagnóstico capilar y facial. Asesoramiento en cuidado de la piel. Servicio de nutricionista.

Estamos en Av/Aguilera 19

Horario de Lunes a Sábado de 9:00h a 22:00h

@farmaciамancebogonzalez

965 98 63 07

@farmaesteticalicante

farmaesthetic

627 57 57 44

Centro de estética avanzada especialista en tratamientos faciales y corporales. Técnicas de uñas y maquillaje.

Aquí te dejamos
este bono descuento
para que lo disfrutes
en TODO.

Recórtalo y entregalo
en:

farmaesthetic

Estamos en Av/Aguilera
nº 19, Entresuelo, 03007,
Alicante

30%
en todo

Tratamientos faciales desde **30€**

Corporales desde **15€**

Depilación desde **4€**

GERMAINE DE CAPUCCINI

26 anys
d'implantologia
i estètica dental

InstitutoDental
CENTRO ESPECIALIZADO

Implantologia dental
Odontologia general
Emblanquiment dental

Corones i ponts de
zirconio (CAD-CAM)
Ortodòncia invisible
Endodòncia

Periodòncia
Estètica
Panoràmica 3D
Urgències

ALICANTE
Calle Isabel la Católica, 20
Horaris: L-V 9h a 21h / S 9h a 14h

965 13 15 20
 610 41 99 73
www.institutodental.net

MURCIA (Cartagena)
Avenida de Colón, 4
Horaris: L-V 10h a 14h - 16h a 21h

FRUTAS TROPICALES MENA

**Avda. Óscar Esplá, 30
03003 Alicante**

**Puesto BENALÚA
Jueves/Sábado**

**Puesto ALTEA
Martes**

**Puesto CAMPELLO
Miércoles**

**PREPARAMOS PEDIDOS
Y CESTAS POR ENCARGO
SERVICIO A DOMICILIO**

**Elvira 663 71 33 72
Zoraida 646 33 72 53
Natalia 630 28 72 35**

Aster

**Tienda de Mobiliario para el hogar
(Cocina, Baños, Armarios, Electrodomésticos, etc)**

"Desarrollamos Proyectos Integrales"

Avda. Catedrático Soler 14 · C.P. 03007 Alicante
Teléfonos: +34 623 381 702 / 607 390 328
Email: asteralicante@gmail.com

*Si un buen helado quieres tomar, a HELADERÍA SIRVENT tienes que entrar,
porque es HELADO ARTESANO de la MEJOR CALIDAD*

**Horchatería.
Heladería artesanal de fabricación propia.
Tradición y Calidad.
Especialidad en toda clase de helados.**

SALUDOS EN ESTAS FIESTAS

C/. Pérez Medina, 8 · Telf. 965 131 039 · **BENALÚA/ALICANTE**

HOGUERAS ALICANTE 2025

A VOSOTROS,
QUE SABÉIS
ESPERAR HASTA
QUE LLEGA
LO BUENO

DISEÑO INTEGRAL DE BAÑOS Y COCINAS

- 🕒 INSTALACIÓN EN MENOS DE 24 HORAS
- 💧 PRESUPUESTO PERSONALIZADO
- 💧 DESDE 560 € + IVA, TODO INCLUIDO

Pl. Navarro Rodrigo, 23
Barrio Benalúa - 03007 ALICANTE
965 080 698 - 621 204 086
mail: info@totducha.es

En Valencia:
Azcárraga, 32 bajo
San Vicente Mártir, 342

En Murcia:
Cabecicos, 9 bajo

**SABEMOS QUE UNA CASA
ES MUCHO MÁS QUE UNA CASA**

**DESDE GRUPO ECONOMICASA OS
DESEAMOS UNAS FELICES
HOGUERAS**

Visítanos en C/ Foglietti 24 y en nuestra web:
www.grupoeconomicasa.com
Telf. 673 322 252

TU INMOBILIARIA DE CONFIANZA EN BENALÚA

Grupo
ECONOMICASA

En ALICANTE:
C/ Isabel la Católica, 6
C/ Perú, 13

En SAN VICENTE DEL RASPEIG:
Avda de l'Almàssera, 23
C/ Vicente Savall Pascual, 1

En ALICANTE:
C/ Vicente Alexandre, 11

En SAN VICENTE DEL RASPEIG:
C/ Ancha de Castelar, 15

Les desear unas FELICES FIESTAS DE HOGUERAS.

Alcoy, 5

Plaza del ayuntamiento, 2

Eusebio Sempere, 5

BODÍ

ARTÍCULOS DE UN SOLO USO

Comercio y hostelería

Regalos

Higiene y limpieza

Embalaje

C/ Alberola, 39 - 03007 Alicante

T: 965 13 03 11

bodi@almacenesbodi.com

Almacén:

C/ Artes Gráficas, 27-29 (Pol. Babel)

T: 965 11 54 96 - 03008 Alicante

www.bolsasyenvasesbodi.com

"Porque cada momento
cuenta,
cuenta con nosotros para
celebrar tus momentos"

AC HOTEL ALICANTE

Avenida de Elche,3
03008 Alicante
T.965 120 178
www.hotelalicante.com

Sport Tono

Calzado, textil, material deportivo..
Todas las marcas con descuentos increíbles.

Más de 20 tiendas en las provincias de
Alicante, Murcia y
Albacete.

ALICANTE

SAN JUAN PLAYA

**¡Felices
Fiestas
2025!**

www.sporttono.com

*Urbasan Les desea
unas felices
Hogueras*

📍 C/ San Agatángelo 13
☎ 965 133 046
📷 @urbasanreformas

URBASAN
REFORMAS & INTERIORISMO

60 años
iluminándote
la vida

Calle Capitán Martí, 6
03550 Sant Joan d'Alacant
info@borranoelectricidad.es
Teléfono: 965 65 57 78
www.borranoelectricidad.es

Calidad y Tradición

www.destileriastenis.com / anis@destileriastenis.com / Tel. 965 62 00 02 / 965 62 01 50

03670 Monforte del Cid / Alicante / San Vicente Ferrer, 3

www.facebook.com/Anis-Tenis.official

sanfrancisco

AUTOESCUELA

Autoescuelas San Francisco:

C/Federico García Lorca, 13303204 **ELCHE** (Alicante)

Tel.: 966 930 466

elche@autoescuelasanfrancisco.com

Avda. Ancha de Castelar, 8803690 **SAN VICENTE** (Alicante)

Tel.: 966 143 115

sanvicente@autoescuelasanfrancisco.com

Avda. Catedrático Soler, 1203007 **ALICANTE**

Tel.: 965 120 604

alicante@autoescuelasanfrancisco.com

C/Virgen del Pilar, 603330 **CREVILLENTE** (Alicante)

Tel.: 610 241 519

crevillente@autoescuelasanfrancisco.com

Aruma Muebles

Tlf. 649 710 438 - 965 63 48 11
info@arumamobel.com
C/ Carratalá, 33 - 03007 ALICANTE

-15%

Descuento

Hasta el 30 de
Septiembre de 2025

DESKANSO

MUEBLES SOFÁS
JUVENILES DORMITORIOS
COLCHONES SILLONES

Avda. Catedrático Soler, 36 · Alicante · 965 28 07 74

www.deskanso.es

Tapizados

BENALUA

DECORACIÓN

- *Tapicería*
- *Decoración*
- *Interiores automóviles*

c/ Arquitecto Guardiola, 14 - 03007 Alicante
info@tapizadosbenalua.com
www.tapizadosbenalua.com

Tel. 966 377 725
651 119 569

Centro de psicología Cara

Os desea felices fiestas

627.144.425

centropsicologiacara@gmail.com

miloto

Tu app de lotería

Llevamos más de 100 años repartiendo grandes premios entre nuestros clientes.
Descarga ahora nuestra app para iOS o Android y sé el siguiente ganador:

¡¡También puedes
visitar nuestra
web!!

Administración de lotería nº6 de Alicante "El Negrito"
Calle Portugal nº36, Alicante

IBÉRICOS QUINTANA

JAMONES • QUESOS • EMBUTIDOS • SALAZONES

TIENDA CENTRO

Poeta Quintana /esq. Segura (Alc)

TIENDA BENALÚA

Plaza Navarro Rodrigo,
esq. Pérez Medina (Alc)

especialidadesgarden@yahoo.com

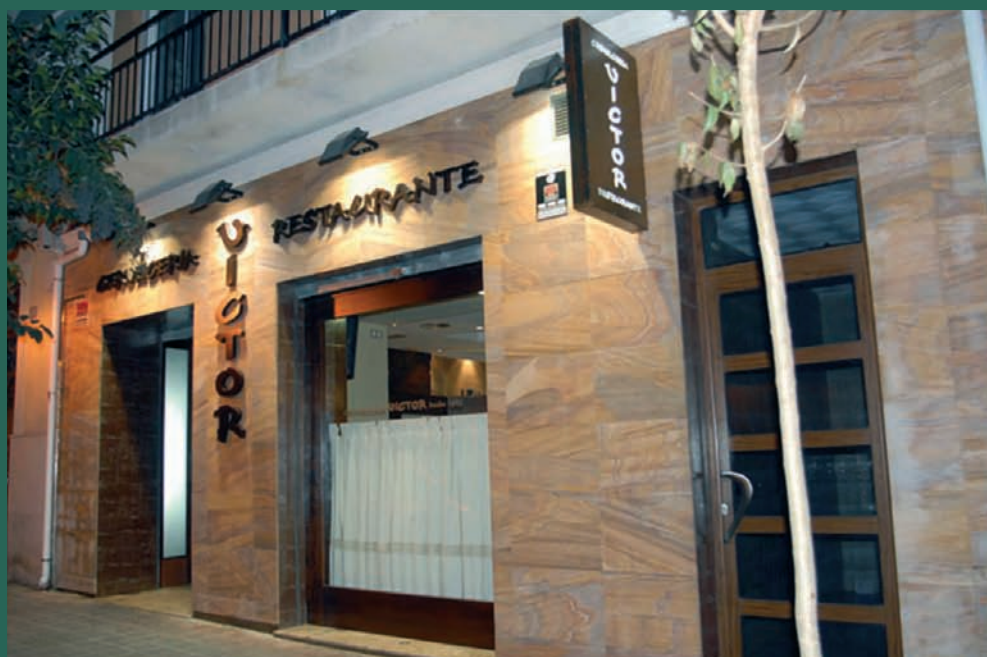
Siguenos en:

ibéricos quintana

694 45 33 43

Les desea una Felices Hogueras de San Juan

San Agatángelo, 37 - Alicante
Reservas: 965 104 813

Benalúa

AUTOESCUELA

Todos los permisos de Circulación
Recuperación de Puntos

Formación CAP
Gestión de Tacógrafo

autoescuela_benalua

695 62 04 07

autoescuelabenalua

autoescuelabenalua

Plaza Navarro Rodrigo, 16
03007 Alicante
965 92 99 19

www.autoescuelabenalua.com

INMOSEGEST
INMOBILIARIA

**Inmosergest es una agencia inmobiliaria con una sólida experiencia
en la gestión y administración de bienes inmuebles.**

¿Nuestro objetivo?

Eficiencia y transparencia para ofrecerle la mejor atención y satisfacción.

Calle República Argentina, 53 bajo - 03007 Alicante

630 24 77 30

inmosergest inmobiliaria

POLLOS ASADOS Y COMIDAS PREPARADAS

C/ PARDO GIMENO, 10 • TEL. 96 512 31 51 • **BENALÚA**

FARMACIA

María Elena Calatayud Calpena

**CUIDANDO DE TI,
CUIDANDO DE TU SALUD.**

C/ PARDO GIMENO 22

TLF: 966927453

MV/WHATSAPP: 639016438

WEB: www.farmaciplazabenaluafmas.com

OS DESEA UNAS FELICES HOGUERAS

C/ Pérez Medina, 16. Alacant. T. 965 228 297

Floristería
Gemma

699 435 582

C/ Doctor Just, 23
Benalúa (Alicante)

HABITALE[®]

Ventas con Corazón

HABITALE[®]

LA INMOBILIARIA QUE RESPONDE

- ESTRATEGIAS PARA VENDER TU CASA.
- HOME STAGING.
- FOTOS PROFESIONALES.
- PRECIO IDEAL PARA TU VIVIENDA.

Felices Hogueras de San Juan 2024

Calle Isabel la Católica, 24- bajo
Telfs. 966 59 66 08. 667 65 10 22

www.habitalealicante.com
info@alicanteinmobiliarias.es

MARTES
A
DOMINGO

BAR

Bulevar
RESTAURANTE

**MENÚ
DIARIO
CASERO**

+34 651 14 52 15

Bulevar barrestaurante

Restaurante_bulevar_benalua

Plaza Navarro Rodrigo, 19 Bj
Benalúa Alicante

LOLA

BOUTIQUE

CARRATALÁ, 18
627 544 682 ☎
ALICANTE

CORTES GARCÍA

ABOGADAS

Les deseamos felices Hogueras de San Juan

Plaza Navarro Rodrigo, 17
entreplanta derecha. 03007 Alicante

965 362 878
609 075 326

www.cortesgarciaabogadas.es

CENTRO DE REPARACIONES

Especialista en
electrónica

SERVICIOS:

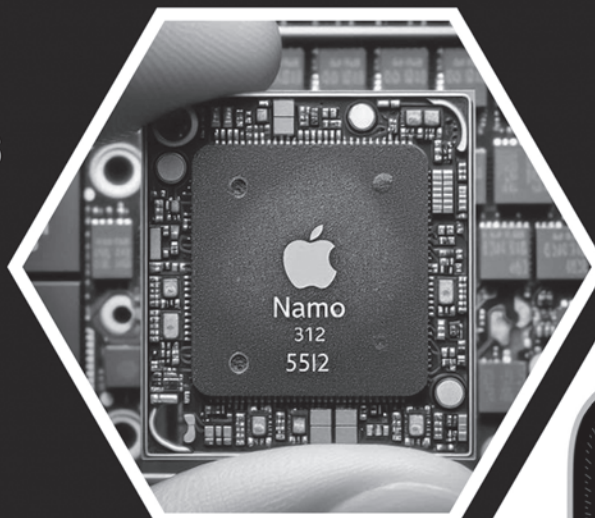
- Portátiles - PCs
- Tabletas
- MacBooks
- Airpods
- Watch
- iMac - iPad
- Móviles iPhone

POR QUE ELEGIRNOS?

- Seriedad
- Compromiso
- Eficiencia
- Rapidez
- Experiencia

CONTACTANOS

- ☎ 965 168 126
- 📍 Isabel la Católica 20 I.4
- 🌐 www.radear.com

maZapan

panadería pastelería y cafetería

 @mazzapanalicante

 +34 630 905 578

 Av. Aguilera, nº 21. Alicante

Saluda al Barrio en Fogueres

Avda. Catedrático Soler (esq. García Andreu)
Tel. 965 92 56 36
03007 ALICANTE

PUERTAS DEMETRIA

PUERTAS - ARMARIOS - COCINAS - TARIMAS - VENTANAS

ARMARIOS Y VESTIDORES A MEDIDA • COCINAS
PUERTAS DE INTERIOR • PUERTAS BLINDADAS Y ACORAZADAS
PORTONES DE ENTRADA • TARIMAS FLOTANTES
VENTANAS MADERA/ALUMINIO • VENTANAS Y CERRAMIENTOS PVC

www.puertasdemetria.com

C/. San Ramón, 170 (Ctra. N332) - El Campello
Tel. 965 636 487 - campello@puertasdemetria.com

C/. Doctor Just, 28 - Bajo - Alicante
Tel. 965 120 738 - benalua@puertasdemetria.com

TE VAMOS A DAR UNA BUENA IMPRESION

MÁS DE 100 AÑOS

AL SERVICIO DE NUESTROS CLIENTES Y
APOYANDO A LES FOGUERES DE SANT JOAN

COMUNICACIÓN VISUAL | ARTES GRÁFICAS

 bañuls
impresores

banuls@banuls.net

965 28 70 42

San Agatángelo, 12
03007 ALICANTE

www.banuls.net

FARMADIET P A R A F A R M A C I A

Especialista en dietética y nutrición

Dietas personalizadas

Consulta naturópata

c/ Doctor Just, 14
Tel/Fax: 96 513 17 89
03007 - ALICANTE

Avda. Catedrático Soler, 46 - Telf. 966 443 187

@sanchezartesanos

ACEITUNAS Y ENCURTIDOS

RAMIREZ

Mercado de Benalúa (**Alicante**) - Puestos 19 - 20
Mercado de Muchamiel - Puestos 81 - 83

José móvil: 636 466 220
03610 **PETREL** (**Alicante**)

ACEITUNAS Y ENCURTIDOS
ROMERO

*Están muy,
pero que muy Buenas...*

Peluquería

BENALÚA

Francisco J. Berenguer Andreu

Teléfono 965 100 113

Pardo Gimeno, 31 B - (Benalúa) • 03007 ALICANTE

**VEN A PONERTE
GUAP@**

hasta el moño

865 64 09 97

Plaza Navarro Rodrigo, 1

**FELICES
HOGUERAS
BENALUA**

— Cervecería · Café · Bar —

CAMATI

ALMUERZOS - TAPAS - COMIDA CASERA

POR ENCARGO

Gazpacho Manchego, Campello y de Mero, Arroces melosos y caldosos
Calderetas de sepia o cordero, Fideuá...

C/ Isabel La Católica, 6 - 03007 Alacant (Frente Oficinas INEM)

Reservas: 605 817 391 / 966 366 731

ESPECIALIDAD BOCATAS DE CALAMARES

Ballestas Alicante, S. A.

Equilibrado de Transmisiones
Máquina de Tornear Tambores y Zapatas de Freno
Reparaciones Mecánicas - Llantas y Ballestas
Venta de Recambios y Frenómetro

Pla de la Vallonga
C/. Aurora Boreal, 2 • 03006 ALICANTE
administracion@ballestasalicante.es
almacen@ballestasalicante.es

☎ 96 528 28 93
☎ Oficina 96 511 36 29
Fax 96 511 16 85

SONIDO E ILUMINACIÓN

PROFESIONAL

SONIDAC

SONORIZACIONES, DISCOMOVILES Y PANTALLAS LED

e-mail: sonido.iluminacion.alicante@hotmail.com

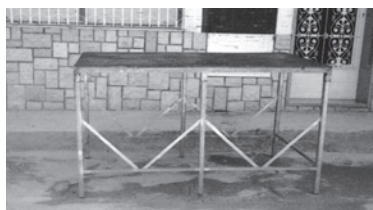
movil: 695 142 023

*Vicente Comis
e Hijos, s.l.*

Alquiler de:

Sillas, mesas, escenarios, pasarelas, vallas, etc.

Ideales para bodas, bautizos, comuniones, reuniones, barracas,
fiestas, bares, restaurantes y todo tipo de celebraciones

**C/. Convento, 106 • Telf. y Fax 96 563 09 52
03560 EL CAMPELLO (Alicante)**

Bar Kña

C/ Alberola 47 Alicante

Reservas
Teléf. 666 75 51 11

Tapas
Menús
Comidas caseras
Cumpleaños y celebraciones

f Bar Kña

EL KILO

C/ Alberola 47-49 659437796

Lunes-Viernes: 9:30-13:30
17:00-20:30

Sábado: 9:30-13:30

FERRETERIA • El Minero

Rafa Miguel

ferreteriaelminerocb@gmail.com

Os deseamos unas Felices Hogueras

C/ Arquitecto Guardiola, 16 BENALÚA (Alicante)
Telf. 965 922 086

c/ Doctor Just, 31-33 · Local derecha · Teléfonos: 966320992 - 614257501
podologiaaidallopis@gmail.com

Arquitecto Guardiola, 18, 03007

+34 624 83 04 70

@vinerestaurante

vine restaurante

vinerestaurante@gmail.com

EXPENDEDURÍA DE TABACOS Nº 25

OBJETOS DE REGALO PARA EL FUMADOR
PUROS PERSONALIZADOS PARA SUS CELEBRACIONES
Personalización gratuita

*Saluda al Barrio de Benalúa en sus excepcionales
Fiestas Sanjuaneras*

Avda. Aguilera • Junto Mercado Benalúa

akinataura

Plantas Medicinales
Alimentación Ecológica
Cosmética Natural

Terapias Manuales
Dietas Personalizadas
Cursos Formativos

Avd. Catedrático Soler, 38
03007 ALICANTE
akinataura@akinataura.es

Telf. 966 083 579
601 229 945
www.akinataura.es

CAFETERIA - RESTAURANTE

 EL ATRIL

Desayunos
Almuerzos
Tapas
Meriendas

CAPITÁN DEMA, 22 - Tel. 965 11 42 17

Fran Navarro

Peluquería Hombre & Mujer

CAPITÁN DEMA, 32
03007 ALICANTE

PETICIÓN CITA:
965 11 43 44

NO CERRAMOS AL MEDIODÍA

PÉREZ PELUQUEROS

Barbershop

c/ Pérez Medina, 6
03007 Alicante (Barrio Benalúa)
Tlf.: 965 12 65 07

 perez_peluqueros

 PEREZ Peluqueros-Barbershop

Horario

Mañanas: 8:30h a 13:30h

Tardes: 16:30h a 20:00h

Sábados: 8:30h a 13:30h

Relojería - Joyería

López Parres

C/. Carratalá, 19 - Tel. 965 120 348
03007 ALICANTE

Mercería - Lencería - Baño

Conchi

C/. Carratalá, 25 • Telf. 96 620 07 30
ALICANTE

Fefa Gómez

BAILAORA & COREÓGRAFA ·
COMPAÑÍA FLAMENCA ·
ESTUDIO DE BAILE ·

📞 722 231 176

📷 fefagomezflamenco

📱 estudiofefagomez

✉ info@fefagomez.com

🌐 www.fefagomez.com

📍 C/ Doctor Just, 53 - Benalúa (Alicante)

PELUQUERÍA Foglietti 23

Juan Carlos
663270599

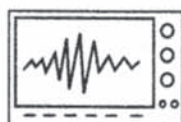
Felices Hogueras 2025

JOAQUIN

- Taller de electricidad
- Mecánica - Inyección
- Puesta a punto
- Aire Acondicionado

c/ Doctor Just, 21 03005 ALICANTE Telf. 965 92 46 33

TALLERES NAVARRO

- MECÁNICA Y ELECTRONICA DEL AUTOMÓVIL
- AIRE ACONDICIONADO

San Agatángelo, 30 • 03007 Alicante • Tel. 640 12 61 40

*L'essència
de Hebe*

Centro de estética orgánico

TRATAMIENTOS ESTÉTICOS
JABONES ARTESANOS
COSMÉTICA NATURAL
TALLERES DE ELABORACIÓN
DE JABÓN Y COSMÉTICA

C/ Doctor Just nº 40 Bajo
03007 Alicante
Tel. 965 062 500
www.lessenciadehebe.com

PIRELLI

Firestone

c/ Doctor Just nº 3 • Telf. 965 13 24 61 • 03007 Alicante

CAFÉ - PASTELERÍA

FICAR

*Desayunos y meriendas especiales,
para clientes especiales*

C/ Carratalá, 15 – Esquina Dr. Just
Telf. 965.923.235 – 03007 - ALICANTE

**FISIOTERAPIA AVANZADA
OSTEOPATÍA
PILATES**

MANUEL SEVERÁ COL. 2942

C/ Dr. Just, 10 - Bajo Dcha.

865 605 108 | 646 251 689

03007 ALICANTE

Admin. de Loterías N°9
"SUERTE"
C/Carratalá, 19 (Junto Mercado Benalúa)
03007 ALICANTE
www.loteria9alicante.es
Telf.: 965 215 640

*para nosotros la SALUD
de su MASCOTA
es lo primero*

Medicina general · Análisis clínicos · Radiología · Visita a domicilio · Cirugía · Higiene dental · Electrocardiografía

TEL. 966 377 010 C./ Foglietti, 38. Bajo (Esquina c./ San Agatángelo) 03007 - ALICANTE

**C/ San Agatangelo, 19 - B
Esquina Pardo Gimeno (Benalua)
Tel. 650 07 47 65 - 03007 - Alicante**

Panadería - Pastelería "Las Delicias de Juan"

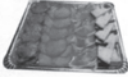
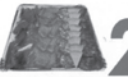

**Variedad de pan para elegir
Bollería casera recién hecha
Todo tipo de pasteles
Tartas de todas clases
Rollitos caseros
Coca amb tonyina y otras variedades**

C/ Foglietti 41, Alicante · (Al lado de la iglesia de Benalúa) · Telf. 966 37 76 52 / 606 29 78 32

La Ermita IBÉRICA
EL CAMPELLO BENALÚA

CHARCUTERÍA
Al corte Tradicional

BANDEJA SENCILLA SALAZONES ¹ HUEVA MERLUZA, VISOLET BONITO SECO MOJAMA SELECCIÓN 18€	BANDEJA EXTRA SALAZONES ² BONITO GRASO, HUEVA ATÚN, HUEVA MARUCA MOJAMA EXTRA 28€
BANDEJA EMBUTIDOS QUESO EXTRA, JAMÓN JAMÓN EXTREMEÑO, CHORIZO Y SALCHICHÓN IBÉRICO, QUESO MEZCLA Y LOMO EMBUCHADO 18€ ³	BANDEJA IBÉRICOS Y QUESO OVEJA JAMÓN IBÉRICO BELLOTA, CHORIZO Y SALCHICHÓN BELLOTA, LOMO IBÉRICO CEBO Y QUESO OVEJA D.O. 24€ ⁴

**PREPARAMOS POR ENCARGO
 LOTES Y BANDEJAS VARIADAS
 ENVASAMOS AL VACÍO PRODUCTOS IBÉRICOS**

¿Sabías que existe un partido político... sin políticos? **autónomos**

www.partidoautonomos.es

Lunes a Sábado 9:30 a 14
 Julio y Agosto tardes cerrado

Lunes a Viernes 10 a 14 y 18 a 20:30
 Sábados 10 a 14 y 18:30 a 20:30
 Domingos y Festivos de 10:30 a 14

Tel. 623 472 166
 C/ Foglietti, 31 - Benalúa
 junto a la Iglesia - ALICANTE
 Sábados tarde Cerrado

Tel. 692 429 027
 C/ La Mar, 13
 junto a La Ermita del Carmen
 EL CAMPELLO

Desde 1982

PELUQUEROS

Foglietti, 30
03007 ALICANTE
Tfnos. 691 136 375
692 859 965

MARÍA ABIÁN
 MODA INFANTIL

García Andreu 18 · 965 130 096 · Alicante (Benalúa) · Horario 10 a 13:30 y 17 a 20 · Síguenos en

INFORMATIZACIÓN DE EMPRESAS
ASESORÍAS - COMERCIOS
FARMACIAS - PÁGINAS WEB

SERVICIO TÉCNICO HEWLETT PACKARD

SOFTWARE
DIMONI - FARMATIC
A3ERP - A3 SOFTWARE

García Andreu, 40 - Tel: 965 922 982
03007 ALICANTE

HIPER-TEXTIL *Mari Carmen*

Os desea Felices Fiestas

C/ Isabel La Católica, 20 Local 3
03007 Alicante
Telf. 966 080 162

FOTO SERVICIO BENALÚA

Mª Victoria Arjones Rodes

Fotoservicio rápido
Laboratorio digital
Revelado en 1 hora
Carnets en 1 minuto
Plastificados
Fotocopias

Materiales Foto-Video.Digital
Digitalización de negativos
Envío correos
Retoque fotográfico
Escaneado documentos
Tasas extranjera

C/ Isabel la Católica, 21
Telf. 965 125 719 - M. 633 064 138
minifotobenalua@hotmail.com

Crismetics

NATURAL BEAUTY

*Calle García Andreu, 13 Bajo
610405290*

*@crismeticsesteticayonline
Les desea Felices Fiestas*

ESTANCO N° 67

María Ester Bordajandi Moreno

C/ Óscar Esplá, 27
03007 - ALICANTE
Telf. 965 92 91 53

T.T. TALLERES TURISMO

Pardo Gimeno, 20 (Chapa) - Benalúa - Alicante
Tel. 965 13 09 16 - Móvil 616 98 79 89
talleresturismo@gmail.com

Reparación general de carrocerías, con más de **70 años** al servicio del automóvil.

Trabajamos con todas las compañías aseguradoras.
Presupuestos sin compromiso.

Síguenos en

Look Pin-Up

Peluquería y estética

Tlf: 966 089 368

Martes a Viernes: 10:00-19:00H

Sabado: 10:00-14:00H

Lunes CERRADO

644 200 574

C/ Pardo Gimeno, 30

@naima.estetica.ts

Avda. Saturno, 10 · Tel. 965 22 80 11 - Alicante
Cardenal Belluga, 8 · Tel. **865 886 696** - Alicante
Pardo Gimeno, 12 · Tel. 96 620 07 36 - Alicante

Síguenos en Pastelería Rafael Frías

www.pasteleriarafaelfrias.es

C/ Pérez Medina Bajo 25

Cita previa

966 377 681

610 743 351

@peluqueria_isaranda

MILAR
BENALUA

Avda. de Aguilera, 33 - Esq. a Pérez Medina, 1 - 03007 ALICANTE
Tel. 965 13 41 31 - ☎ 623 393 658- benalua@milar.es

PRENSA - REVISTAS

JULIO

*Saluda al barrio en
las Fiestas de Hogueras*

QUIOSCO:

Pza. Navarro Rodrigo - ALICANTE

La Cocina de
Paola
nuevo Marfil

Desayunos
Almuerzos
Bocadillos
Hamburguesas
Empanadas Colombianas
y Argentinas
Papas Rellenas
Sandwich
Arroces
Platos combinados
Menús del día
Menús fin de semana
Menús infantiles
Celebraciones y más

Saluda al barrio en las Fiestas de Hogueras

**Arquitecto Guardiola, 24
03007 Alicante**

MODA **Pilar Hurtado**

Saluda al barrio en fiestas

Pza. Navarro Rodrigo, 13 - Tel.: 96 592 87 07
03007 ALICANTE

**FOGUERA
BENALUA**

Moltes gràcies

Ningú construeix res sol

*La vostra col·laboració és el que fa
que aquesta foguera i el barri de Benalua siga el que és avui*

“

”